8 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА

ЖИВОТ И ПРИКЉУЧЕНИЈА

ДИМИТРИЈА ОБРАДОВИЋА

НАРЕЧЕНОГА У КАЛУЂЕРСТВУ

ДОСИТЕЈА

ЊИМ ИСТИМ СПИСАТ И ИЗДАТ

II

PRINTED IN YUGOSLAVIA

8 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 8

ЖИВОТ И ПРИКЉУЧЕНИЈА

ДИМИТРИЈА ОБРАДОВИЧА

НАРЕЧЕНОГА У КАЛУЂЕРСТВУ

ДОСИТЕЈА

ЊИМ ИСТИМ СПИСАТ И ИЗДАТ

II

У БЕОГРАДУ

ШТАМПАНО У ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1893.

Где је што.

ЖИВОТ

Д. ОБРАДОВИЋА.

II.

ПРЕДУВЕДОМЉЕНИЈЕ.

Баснâ, да сам хотео више преводити, нашао би три и четири крат јошт толико или и веће число. Но ја, изабравши само оне, које су мени најугодније биле, проче сам другима оставио, да с временом преводе и издају. Намеравајући обаче да ови том буде најмање од двадесет и пет или тридесѐт табака, за испунити ово число, придодаћу овде нека од моји писма, која се касају до моји приљученија.

Различни од наше нације и усмено и писмено поуштавали су ме, да предузмем опет ову материју, и, на моје извиновљеније, да би ја рад што боље и полезније издати, један мој љубезни пријатељ запросио ме, да му у нашем взајмном писма соответствованију назначујем што знања достојније од моји догађаја, које ја од неколико времена и испољњавам. Имајући дакле копије при себи и хотећи, како сам повише рекао, да ми ова књига већа буде, ради две причине наумио сам приложити овде нека од ови моји писама. Прво — за испунити од части вољу свима онима, који су то исто зактевали, а друго, које је мени најважније и срцу мојему пожелатељнејше и дражајше, за предати вечному

воспоминанију потомков наших имена моји љубимејши пријатеља и благодетеља, које је преблаги Божији промисал за орудија своја употребио и мени у мојим странствованијам и претпријатијам чрез њих помогао.

Природна је души человеческој благодарност како год телу дихание; и ово се одовуд познаје. Кад год ми читамо историје неки велики и блажени лица, који нам се чисто чине да ни за што друго нису на ови свет послати били, родили се и поживили, разве на велико добро, сладост, радост и благодејаније свога времена људи, ако су они и на иљаде година пре нас живили, и ми и не познајемо, разве само по имену, а оне, којима су они добро чинили, ни по имену, ништа мање они су нами мили и драги, баш како да смо ми у њиово време живили, и као да су нами сва она добра учинили, која су они, сам Бог зна коме и коме, сотворили и показали. Ми чувствујемо радост, помињући имена њиова; услаждавамо се и не можемо се наситити, гледајући изображенија њиова; чини нам се као да су до јуче на земљи били, и жао нам је, што нису и данас међу нами. Ако је цар ко од њи био, уздише за њим у прсима нашима срце наше: зашто такови цар да нас остави и да не царствује во веки на земљи!

Откуд се ова чувствованија рађају, разве из самим Богом у словесну душу уливене благодарности? А кад су нами туђи благодетељи тако пријатни и драги, колико већма морају

нам бити наши? И зато с тим нами ништа није задовлесотворено ни поможено, да и ми сами познајемо, помињемо и љубимо; то је нами весма мало; него оћемо, ако је икако могуће, да и сав свет позна, спомиње и љуби. И, будући да смо ми маловремени на земљи и не можемо и овде до века спомињати, зато предајемо њиова слатка и пречесна имена прво Богу, који је сам кадар праву доброту по достојности возмездити и наплатити, да им он учини оно награжденије, које би ми ради, а не можемо; а по том и будуштим родовом, да и они наместо нас спомињу, да и љубе, да им благодаре, и имена њиова од заборављења да чувају и да и славе.

Ово на расужденије чувствитељним и човекољубним срцам дајући, уздам се, да и они исти, који толико не маре за моја приключенија, сматрајући на причину, која ме к томе убеждава, неће за безмесно судити, што ћу јоште на неколико табака о себи писати, не могући на други начин свештенејшу благодарности моје дужност показати и исполнити. А при томе они и онакови, за какове ја пишем, неће всује, читајући ово, труд себи задати, ибо мој всегдашњи у списанијам мојим конац, то јест ползу, гди гди и увесељеније читатеља, нећу ја ни овде нимало испред очију сметнути.

ПРЕЧЕСНЕЈШИ ГОСПОДИНЕ!

ЉУБИМЕЈШИ И ДРАЖАЈШИ МОЈ!

Ви изискујете од мене такову вешт, да ништа на овом свету мени не може бити ни радосније ни драже, колико то, што Ви желите, не само Вами, него, кад би могуће било, свим земнаго нашего круга садашњим и будуштим житељем соопштити и приподати. Ибо, законтевајући Ви од мене описаније знаменитији моји прикључениja, чрез то дајете ми повод, да Вам опишем и изобразим краснејша морална својства добродетељни они народа, које сам познао, људи. А шта утешитељније и чувствитељним срцам може бити слађе и целому человеческому роду чесније и славније, колико познати да света небесна добродетељ по свему лицу земному у свим племенам и језиком има своје алтаре и своје верне, у красоту своју заљубљене поклонике и служитеље? Шта је способније, за возбудити у человеческим срцам љубов к благим наравом, к доброти и к человекољубију, разве дејствитељно моћи њих уверити, да праведни и добри људи и овде на земљи благополучни су и при поласку с овога света спокојни, и да ће чрез сву бесконечну вечност шчастљиви бити и често многи од њих, ако су и простога состојанија

и сељани, вечној памети и воспоминанију предају се и славе? Из овога дакле, љубими мој, можете ласно познати с коликом радостију ја ћу ваше зактевање удовољствовати, и наместо што би Ви мени за то, како Ви велите, обвезани били, ја се Вами за таково мени радо наложеније обвезан и благодаран признајем и исповедам.

Жеља к ученију била је начални узрок, да сам ја сву вољу изгубио, у оном сремском рају, то јест у Фрушкој Гори у Опову, дуже пребивати. Читајући Златоустове беседе на дејанија и на апостола Павла посланија, чудна некакова чувствованија возбуждавала су се и рађала у мојем младом срцу. Златоусти, мислио сам у себи, да се није учио, он, ако би иљаду година дејанија и посланија апостолска читао, он овако прекрасно и слатко сверх њи не би умео беседити. Колики су други бешчислени то исто читали и наизуст знали, но о том тако и толико говорити нису знали ни могли, разве само они, који су се у Атини или у Александрији учили. Од тада не само на јави но и на сну ништа ми већ није било у уму и на срцу, разве велике библиотеке, академије, школе, учитељи гди различне науке предају и трудољубиви, пчелам подобни, мед мудрости собирајушти ученици.

Но сву ову мојy горећу жељу моја срдечна, права синовња, к оној чистој и добронаравној мојега благодетеља Теодора Милутиновича души, љубов обуздавала је на неки

начин и удручавала. Он би ми често, познајући моје усердије ко ученију, уздишући говорио да жали, што ја моју младост ту всује тратим. А мени би се грозило и самој мисли к срцу мојему вход допустити: такова добра и блага човека за живота оставити и никада га к тому не видити! А по његовом престављенију већ ништа ти ту не остаде, што би ме задржавало и устављало.

У исто време случи се да један манастирски ђак, именем Атанасије, намери поћи у свој род, у Хорватску. Но, знајући да његов стриц Дионисије, који га је ту довео био, да га покалуђери, не би га за главу пустио, зато он науми и без „Остај с Богом!“ дома поћи. И, будући да је са мном лепо живио, каже ми што је намислио. То ти ја једва дочекам, откријем му с подобном повереностију моју жељу, да би и сам рад куд даље поћи и у које му драго место, гди се млади људи уче, доћи, ал' не знајући ни на коју страну пута, замолим га, да ме поведе с собом до Хорватске, а оданде, што Бог да. „Зашто не би?“ одговори он; „у друштву се много лепше путује него самим“

Дам му нешто новаца, те оде у Ириг и купи ми доламу плаветну и чакшире и црвене ајдучке опанке, пак сутрадан рано, нимало не оклевајући, ајде с њим заједно преко раковачке планине. Спустимо се к Раковцу, но странпутицом наоколо, јер сам ја ту познат био, пак ти све измеђ' Фрушке Горе и Дунава пут Зеленграда. Ударимо на Осек, пређемо у

Славонију, и, идући к Пакрцу, у једном селу случи нам се нешто, чем се нисмо надали.

Чујемо у једној авлији песне и разговор множества људи. „Знаш ли што је“; рече ми Атанасије, „и тако сам жедан; уђимо у авлију, за искати воде и видити шта се ту чини“. Улеземо; кад — али ту свадба и весеље. На наше искање воде мати женихова рече нам: „Драги путници, овде се данас не пије вода, него вино; и, ако оћете, одите унутра.“ Улеземо. А кад сватовом кажемо да смо поиздалека, „Хее, срића!“ викне кум, „кад на овако весеље из далека гости долазе!“ Рече нам сести, јести, пити и веселити се. Запитају нас: како је у Срему жито родило, како виногради, и прочаја. И тако разговарамо се лепо и људски, слушајући музику и гледајући веселу младеж, гди игра. Кад ето ти од некуда једне велике ђачине, који баш спрама мене седне; попослуша неколико наш разговор, пак онда окрене реч к мени говорећи: „По твом изговору чини ми се да си ти шизматик.“ „Нисам ја шизматик,“ одговорим му ја слободно, „него православни Христјанин“ и бољи од њега, ако је рад знати. Почнемо на ма по обичају дишпут о началству папином и о старешинству цркве греческе и римске. О овом послу ја сам већ читао био некога Максима Пелопонисиотскога књигу на влашком језику и знао сам је као наизуст, и могао сам се о том дишпутати, да се земља пода мном тресе. Ђак се нађе у великом сијасету са мном, пак почне у своје говорење латински мешати, од кога сам ја

онда као и прочи сватови чист био, и уза сваку реч „Пробо мајорем, него минорем“ [1]) виче. Кум, стари сват и прочи соседатељи, сви римске церкве синови, ништа мање мене почну сви јединогласно похваљивати, говорећи да, што год ја беседим, то разумеду; а своме се ђаку зачну ругати, који зове у помоћ некакве мајоре и миноре, а ту реч није ни за мајоре ни за капетане, него за Христа, за Петра, папу и патријаре. То онога тако огорчи, да почне претити, да ће ме чинити послати везана у Пожегу. Једва то изрекне, кад ти сви скоче на њега, горе жене него људи, зашто су сви престали били од игре и музике и слушали наш дишпут, нитко и ништо наричући га. „Кад се ти будеш женио“, реку му, „на твом весељу путнике и госте вежи, а не у нашој кући и о нашем весељу!“ И тако ти га истерају из куће и авлије, а мени реку да се ја нимало не бојим; и предузмемо опет мирно и лепо разговарати се као и пре. Било је већ пред ноћ, и они добри људи не пусте нас тај дан од себе. Ту дакле преноћимо; и сутрадан почасте нас и, како да смо им сродни, љубећи се и грлећи с нама, љубезно отпусте нас.

Овако смо лепо дочекивати бивали не само у време свадбе нити на једном месту, но свуда, прелазећи преко Славоније и Хорватске. Свуда се они добри људи радују видити кога из далека, да истим језиком беседи. Ко

---

[1]) Одобравам већу, побијам мању. — Ур.

год има довољно хлеба у дому, радује се, да му ко на ручак и вечеру дође. Странољубије њима је природно својство, и ништа и тако не раздељује и не очуждава, колико цркве греческа и латинска. Црква! која би дужна била, њих већма присвојавати и у љубови и доброти сојединњавати! Не би ли дакле била крајње ползе вешт добрим људма сврх овога отворити очи, и казати им да они могу бити и једне и друге цркве и ништа мање кумити се, пријатељити, почитавати и љубити!

Из Славоније пређемо у Хорватску, и недалеко од Гаревице дођемо к дому и братији мојега друга; гди њега све сродство његово: браћа, сестре и снаје, тако весело дочекају, као да је из некакова ропства утекао. Ово је у јесен било. У то време вођаше се седмолетна војна међу домом аустријским, Прусијом и Росијом. Браћа Атанасијева, чујући моје намереније, да би рад у Русију прећи науке ради, даду ми совет, да с којим регементкапеланом пређем у Германију, и, будући да се ту наоди множество у росијској служби Сербаља официра, лако ће се који мене примити и отправити ме, куда желим. Саде, за наћи такова регементскапелана, суди се за нужно у Загреб поћи и ту чекати, зашто туда хорватске регементе пролазе. Удрже ме они љубезни људи дванаест дана, и ни по што не даду поћи; једва се растанемо, као да смо мислили до века живити скупа.

Мој Атанасије пође, да ме отпрати до Петриње, и дође до Загреба са мном, гди у

предградију при једном купцу узмем једну собу на месец. Каже нам домаћин у вече, кад чује моје намереније, да у граду има бискупа влашкога колеђијум и да, чекајући ја прилику, за поћи у армију, могао би међу тим онде почети дијачки (овако зову латински) учити се. Ово ми предложеније мило буде, и пођем сутрадан с Атанасијем, видити какав је то ту нашега епископа колегиум, зашто нас зову Влае.

Дођемо ту. Одведу нас пред началника, који нас учтиво дочека и каже мени, чујући да би се ја рад учити, да ће он тај дан писати за ме епископу, и да се узда, исходатајствовати ми да могу при њима имати квартир и препитаније. Пољубим му ја руку и зафалим на таковом обештанију. „Но ваља да знаш, мој синко“, рече ми он, „да, ако оћеш, можеш овде и неколико година све потребно содержаније имати и учити се, али ваља да будеш унијат, како што смо и ми.“ „А зар сте ви унијати?“ речем му ја уплашен. „Јесмо“, одговори, „и да то нисмо, ми не само не би колегиум наш овде имали, но не би нам дали ни пребивати.“ „Кад је тако“, речем му ја, „Ви о мени ништа не пишите епископу, јер ја унијат нећу бити, да би знао никад ништа не научити.“ Види он да сам се ја препао, и тихим рече нам речма: „Та не бојте се, људи, нећемо ми вас силом поунијатити. Останите барем, те ручајте с нами, пак онда идите с Богом, куд оћете.“ Опростимо се ми и изиђемо из његове собе. Рече он нешто латин-

ски другим децама, која изиђу за нама и љубезно нас моле, да останемо обедовати с њима. „Време је ручку“, веле нам, „не идите гладни од нас.“ Ал’ мени није до ручка, јер ми колена пода мном дркћу. Не памтим како смо се испричали; то знам да изиђемо, пак беж’ из града.

И сад, кад помислим они случај, ужасавам се, каква је ужасна вешт предрасуждение! Они исти младићи, моји вршњаци, које сам мало пре с неисказаном радостију гледао, колик’ да су ми мила браћа и сродници, како чујем да су унијати, учине ми се другојачи и страшни непријатељи, који погибел моју желе и ишту. Преблаги и вечни Боже, како и откуд то у људма бива, да иста љубов твоја слатка и вечна, која би им морала служити за сојуз свештенејшега сродства, вернејшега друштва и сердечнејше преслатке љубови, та иста љубов твоја, коју људи криво разумевајући и злоупотребљавајући, служи им на раздељеније и љуту мрзост?

Извините, љубими мој, долготу писма; но с оним, кога срце наше љуби и душа наша почитује, ни усмени ни писмени разговор никада није дугачак; всегда је кратак.

У Шклову,
1788.

ЉУБИМИ МОЈ!

Верни мој друг Атанасије пребуде са мном у Загребу шест дана, и, видећи ме намештена при добрим људма, седми дан отпратим га до преко Саве, и ту се с многим сузама растанемо. У дому квартира мојега наођаше се један ђак, брат дома госпође, именем Антун. Ови при Језуитам слушаше философију, и, кад год не би имао свога дела, всегда би заједно били. Он ми поклони своју граматику (читати сам могао латински) и зада ми прву милу лекцију „haec musa." Граматике се ту штампају с изјашњенијем дијалекта хорватскога; то ми је помагало. Но судите, колика је радост моја била, кад нађем у латинском језику велико подобије с влашким, који је мени из детињства у Банату како и наш серпски познат био! Ту ми се сва зима не учини дужа него један дан. Антун, који ме весма љубљаше, предаваше ми с великом радостију осам части слова, даваше ми сверх њи окупације и толковаше ми неке историјице.

Први дан марта месеца дође у исти дом, гди сам ја, на квартир један од наши свештеника из Хорватске, и у разговору каже ми да је дошао, куповати нужне ствари за пут у армију, куд мисли по воскресенију поћи.

А, кад од мене чује шта ја ту чекам, возрадује се весма, и „Бог нас је овде саставио“ рече. „Ја сам се“, каже ми, „старао, гди ћу ђака наћи, који добро уме читати и при церковном правилу и служби помагати.“ Ја му се обештам, да ћу га за годину дана верно служити. А он мени — да ће ми дати педесет форинти и, ако прилике не нађе боље, о свом трошку да ће ме отправити из армије у Русију. „Ако си што овде дужан, а не можеш исплатити, до пет или десет форинти, ја ћу ти дати, и за то ћеш ми помагати ови велики пост у цркви до воскресенија, а по том почеће се време наше године.“ Благодарим му и, да имам чим платити, кажем. Рече ми да га пођем у том и том дому у Петрињи чекати, и да ће он ту прекосутра бити.

Мој љубезни Антун отпрати ме у сестре своје колеси до Турова Поља. Ту се загрлимо и ижљубимо, и он ми даде свога познаног човека, који ме доведе у Петрињу. При реченом свештенику пребудем до ускрса. Ови намераваше по празнику поћи и од епископа патенту на то узети; кад на светли фторник дође нам невесео глас, да је други свештеник епископу Грешљики неколико дуката више дао, него ли је мој обештао био, и патенту већ узео. Кажу нам к тому да они свештеник води за ђака свога синовца. Тај исти дан пригоди ми се и други случај, који ме здраво уплаши.

У церкви смо на литургији, кад ето ти улезе млад момак. Подиђу ме мрави; мислим

у себи: ко би други баш онде на образу имао Гавре из Вуковара, владике Партенија ђака, велики мадеж? Рад би: или да је ко други, пак на част му мадеж; или, ако је он, да ме како не позна. Како се служба сврши, а он ти управ к мени, који му се као стидљива невеста и невешт не чињах. Зовне ме напоље, да ме нешто пита. Одемо насамо под један раст. „Залуду се ти поклапаш“, рече ми, „ја тебе познајем како год и ти мене; ал' се ти нимало мене не бој; зар си ти заборавио да смо се ми свагда добро пазили? Добро си учинио, што си од калуђера утекао; баш као да си мене питао! Ти знаш да ко не би рад свађати се, док је год жив, онде му није места. Него кажи ми куд сад мислиш?“ Јавим му ја у каквој сам надежди био, и која је већ сасвим ишчезнула. „Ајде са мном“, рече ми, „у Беч; ја тамо идем, гди службу искати, јер би рад немецки добро научити.“ „Кад сам пошао, морам куд год ићи; ајде, куд ти драго“, отвештам ја. Вели ми да је чуо да ће Данииил, плашки епископ, поћи у Беч; да је он њему добро познат, и да би с њим до Беча могли доћи; те ти ми сутрадан пут Плашкога.

Кад ту дођемо, нађемо епископа, који нас прими љубезно и принуди, остати при њему два три дни. Овај блажени Божији чловек, као да га сами Бог на то упути, да ми да совет, који ће благополучије целога живота мојега причинити. Представи ми да је мучна ствар тако далеки предузимати пут без

довољно трошка. „За Гаврила је лакше: он неколико и немачки зна, а службу оће; то ласно може наћи гди му драго. А за тебе“, вели ми, „најбоље би било да гди школу држиш; за две или три године можеш стећи коју стотину форинта, пак онда реци: идем у Русију.“ Ови совет смили ми се сасвим. „Гди би нашао таково место, гди би потребу од мене имао ко?“ запитам га. „Нигде тако као у Далмацији“, одговори ми; „из различни места ондешњи свештеници молили су ме, и често ми пишу, да им ког магистра пошаљем.“ И чини ми се, приложи, „да ћеш у манастиру Комоговини наћи једнога свештеника од туда, с којим можеш тамо поћи.“ И само име Далмација пољуби ми се, аки би пречувствовао у срцу да ћу ту неколико весели и спокојни провести година.

Дођем с Гавром до Комоговине, и ту се растанемо. Он оде пут Беча, а ја, не нашавши ту више поменутога свештеника, покажу ми велики друм преко Велебита, пођем и сам покрај Светога Микуле преко планине пут Лике и Крбаве. Пролеће, красота време! Све певајући, да се горе и долине разлежу! Јошт да нисам се гдигди пастирски паса плашио, чинило би ми се као да на Пигасу, Велерофонтову коњу, јашем.

Пети дан пређем Вучијак планину и сиђем у Крупу манастир, и ту се уставим дан два, за отпочинути и распитати за каково место, гди магистра требују. Ту ми кажу за толика места, да нас је десеторо било, сви би могли

намештени бити. Но игуман Теодосије, будући особити пријатељ протопопе Јоана Новаковича у Книњском Пољу и његовога комшије, попа Марка Бједова с Паћена, пошље ме к њима. Ови ме добри свештеници једва дочекају, и при церкви Светога Георгија баш пред градом Книњем у дому церковном станем учити децу.

Греческе церкве народ у венецијанској Далмацији, не имајући епископа, они од мирски свештеника, који су познати за своје чесно владање, за добродетељ и за природни здрави разум, ту су не само у својим парохијам но и у целој провинцији како год патријарси и епископи. Такови су били у време мојег онде пребивања: Јоан Новакович книњопољски, Авраам Симић косовски и Кричка дернишки. Њима совершено приличествује оно слово апостола Павла, да, ко год добро управља домом и фамилијом својом, тај ће и с церковију, то јест с церковним општеством, благоразумно управљати. Без науке, јер је нису имали гди получити, али (то, што је важно и велико у животу) не само без никакове злобе но и са сваким наравним чесним својством украшени. А ово је прекрасна мудрост! Природни разум с чистом љубовију к правди и к чесности сојединјен! Они су мене називали својим младим учитељем зато, што сам ја њиову дечицу обучавао читати, писати, и некима сам предавао и толковао катихисис, како сам могао; бољег од мене ту није било, зато сам ја морао најбољи бити. Али сам ја,

и не мислећи тада о том, од њи исти, а навластито од Новаковича, с којим сам у комшилуку живио и све празничне дне у његовом друштву био и проводио, најнужније и најлепше у животу лекције примао, то јест лекције непритворности, чистосердечности, љубезности и благонаравија. Каково блаженство и рај на земљи с онаковим светим и добрим људма живити! Оно су прави свеци, а нити знаду нити мисле да су.

Што ћу јоште о њима рећи, свакком ће мило бити чути. Ови свештеника не само фамилије њиове но и парохијални народ, сви су то трудољубиви, добри, правдољубиви и поштени људи. При опредељеној плаћи, што ми је свак за своје дете на месец давао, по њиовом установљенију и обичају, кад би ко довео своје дете, донео би ми две меричице пшенице и две оке масла и један велики сирац. Но мој љубезни протопоп Новакович, поп Марко Бједов, Трифун Синобад, Симо Стефанович из града кроме други многи, који би ме радосно дочекивали, никада не би ми дали на мојем квартиру залогај хлеба изести. Баш као да су ме под аренду узели били, и, кад би код једнога ручао, морао би код другога вечерати, нити је мени надежда избављенија дозвољена била. Да сам се и ја за њиову децу трудио, ово је мени нешто од природе; како за себе што добро рад сам научити, тако и што знам другима предавати.

Три године по погодби мојеј проведем с оним Божијим људма, три миле године, које

всегда с услажденијем срца спомињем, и које сам за основаније свему следујућему мојему живљењу положио; зашто сам у њима не само опитом познао и научио него и у јестество себи претворио како човек у ниском состојанију може с малим задовољан, добар и благополучан бити. И кад сам год на неколико година по том премудрога Фенелона у његовом Телемаху описаније блаженога сеоског живота читао, всегда ми је срце играло од радости, мислећи: овако су мој Новакович, овако Симић, овако Кричка живили; и мени овако дај, Боже, провести живот!

По протеченију ове три године нађе се у мојој кеси око сто венетски цекина. Чујем да у Атонској Гори на гласу Евгеније учитељ предаје на јелинском језику науке. Ајде тамо, помислим, новци су ово. Пођем морем у Боку од Котора, да ту нађем корабаљ за Грецију, но у том се месту разболим од грознице. Намери се на ме неки игуман из Свете Петке из Маина. Каже ми он да је бедна ствар за грозничава мореплаваније, како и јест; позове ме к себи, и наложи ми да за моје препитаније, кад би ме грозница пуштала, четворој деци лекције дајем.

Епископи черногорски, стари Сава и Василије, имали су и у Маинам своје домове, винограде и маслине и мало подаље на Стањевићи свој манастир и дворове; и тако би често с њима бивали. Тресавица како ми узјаше за врат, ни по што целу јесен и зиму неће да ме се прође, но сваки трећи дан ето

ти ње. О празнику воскресенија на Стањевићи служим како дијакон с владиком Василијем и с многим другима литургију. Не имајући на таки славни празник нигде никога да запопи, „Оћеш да те запопим“, рече ми, „барем да знаш да си у Черној Гори био?“ „Што Вам драго“, одговорим ја; „мени је све једно та сад та после.“ Једва то изречем, он учини знак старому архидијакону Стефану, а ови ти са мном „Повели!“

Немоћ моја весма ме раслаби и принуди возвратити се у Далмацију. Ужасне се мој љубими Новакович, кад ме види тако слаба и преображена; и, имајући у својој парохији некога доброга свештеника Леонтија из Фрушке Горе за магистра, советује мене, да се наместим у лепом месту при здравој и целитељној води у ближњему селу Голубићу. Овде се погодим, за две године учити децу, и за месец дана совершено оздравим.

У трећем месецу фторе године, будући ово место близу Босне, окуже се неке куће у Голубићу; онда ти, куд који може, бежи, и ја пређем у Косово, гди пребудем у дому попа Авраама Симића један месец. Ови имађаше беседе Златоустога на дејанија апостолска; ту и станем опет с прилежанијем читати и нека места, која би ми најугоднија била, преписивати. Његова најстарија кћи Јелена замоли ме, да јој што из те књиге просто српски напишем. Тада ја све оно, што сам већ био за се преписао, преведем на просто, и, за учинити да оној прекрасној девици читање

тога буде пријатније, расположим то на главе, почињући сваку по азбуки. Она је то тако радо читала и томе се толико радовала, колико да је сву мудрост Соломонову у она два три табака имала. То су други с великом молбом од ње просили и преписивали; и тако се разнесе и расплоди по свој Далмацији под именом Доситеове буквице. Ово је први повод и узрок, да се у мени велика жеља зачне и роди, да ми само дотле Бог дарује живот, док што српски на штампу издам и прекрасним кћерма и синовом рода мојега сопштим. Милостиви Бог исполнио је желаније моје с лихвоју, сподобивши ме, за ово претпријатије љубов и похвалу избранејших нације наше, од којих сте и Ви, дражајши мој, заслужити.

Они људи тако су ми добри и мили били, да од толико година и данас срце ми за њима тужи, као да сам се с њима јуче растао. Љубов к науци морала је у мени силна бити, кад ме је од њих отргнути могла. Без сумњенија ово слатко и благородно својство, тако неотложно и природно срцу и души нашеј, љубов, мора за нешто вечно опредељено бити, јер би почти залуду било, кад би само за тако скоро ишчезајеме предмете битије своје получило.

Из Косова пређем у манастир Драговић, гди сам два цела месеца некога попа Лазу чекао, да с њим у Приморије дођем, зашто, како сам рекао, будући у неки мести кужни мор, сам нисам смео путовати; а ови свештеник држао је једну парохију дан ода дугу,

гди кућа, гди две, а гди пет, поизмешате међу римске церкве људма. Он пођe у велики пост своје људе исповедати и причеститн. Млад свештеник као и ја, дакле заједно исповедамо. Но оне доброте људи нити је гди чути на свету ни видити! Дође са страхом, да се исповеда, а никаква зла у животу није ни помислио; не има ти ништа казати, разве да је кад у среду и петак јео (за хиљаду глава не би ко погодио, да му се не каже) рака! Ништа друго. Или пасуља са зејтином, зашто у Приморју зејтина изобилије. Ако ли је ко, на злу времену несташне јариће сатеривајући, опсовао, тај ти је међу њима највећи грешник. Међу оваковы свети грешници проведем велики пост и празнујем воскресеније. По празнику отпрати ме поп Лазо до града Трогира, који је ту близу; одавде пређем у Сплит, и ту се укрцам у једну месалонитску тартану за Корф.

У Шклову,
1788.

S. S. Ово је шести месец, како се чека овде типографчик; по свој прилици неће одржати реч. Зато намеравам поћи у Лифландију, гди ћу се на добрам господина генерала Зорича месец дана бавити. Одатле ћете од мене следујуће примити писмо.

ДРАЖАЈШИ ГОСПОДИНЕ МОЈ!

У тартани, с којом пођем пут Корфа, било је око двадесет корабљеника, сви Греци до једнога, а ја гречески нигде ништа; расудите како ми је морало бити. А како сви сазнаду да ја њиова не разумем језика, свима дође већа жеља, да са мном говоре. Добро за ме, што сам при Книњу неколико талијански научио био (ово ми је ласно било за велико подобије овога језика с влашким), те сам се могао с капетаном корабља и с некима од корабљеников разговарати; а без тога сам не знам што би чинио. Слушао би с великим вниманијем, не би ли најмање што разумео. Нигде ништа! Никад довека, помислим у себи, не научи ја овог језика. Што је ситно ситно преко сваке мере и разлога. Просипљу им се речи из уста како суште просо; нити се могах довољно начудити, како се они могу међу собом разумевати. Но, што Бог да, речем, утешавајући себе; док ово новчића имам, гледаћу, не би ли се што научити могло, а кад њи нестане, а ја ћу опет у Далмацију.

Лепо време, весма поспешан ветар; и тако трећи дан дођемо у пристаниште града Корфа. Платим капетану за превоз, а он зовне човека с барком, којему наместо две газете, што би

ме на брег изнео, дам му двадесет с уговором, да се постара наћи ми квартир, гди се талијански говори. Овај узме новце, извезе ме на брег, избаци за мном моју торбу, пак отиде својим путем. Зовем ја, молим. Он ништа; ваљада је био сасвим глув. Останем на брегу предградија, које сам потом сазнао да се Мандоћ зове, обзирући се на десно и на лево и не знајући ни куд ћу ни што ћу. Сат по подне, сунце припекло, нити даје ту више стојати.

Упазим на крају предградија широку ограду зида, унутра зданија и лепа церков. Видим врата авлије отворена; уђем и седнем пред црквом под торонь у љупком ладу с намеренијем, чекати ту, док се поспусти сунце и дан поразлади. Овде, замишљен и забринут од мореплаванија, које ми је први ред тако дугачко било, забуњен и чисто као пијан, и не пада ми на ум да нисам ручао; седећи, наслоним се на зид и задремам. Иза сна чујем шаптање, отворим очи. Негдер ми сад каже, ко зна, шта угледам? Множество неописане красоте девојака и међу њима гдикоја калуђерица поизређале се по пенџери. Што ће ово сад бити од мене, ко Бога верује! помислим; но што сам ја крив, кад је авлија отворена. У тај мах улезе у авлију и приступи к мени с дугачком, белом као снег, брадом свештеник, који, кад види да ја гречески ништа не разумем, стане беседити талијански, и на питање каже ми да је то манастир калуђерица, гди се кћери господе Корфа уче и

васпитавају. Отвори церков; ту се поклоним и целујем предивно изображене иконе. Кад ето ти пречесна вида старица с другима двема господичнама, љубопитне знати ко сам, куд и зашто идем. Кажем им, и како ме је они нитков баркаруол оставио на брегу. Сожале оне о мени, и рече ми старица: „Благодари Бога, што ниси се на горега намерио, који би ти и торбу однео.“ На њиово питање, имам ли трошак на тако далеки пут и у туђим странам, одговорим да ја новаца доста имам на две или три године. Онда стара госпођа заповеди своме капелану (то је био ови свештеник) да ме узме у свој дом; пробеседи нешто с њим гречески, пак онда мени рече: „Можете стајати у дому попа Марка, ако Вам буде по вољи, месец или два, док што мало гречески научите, зашто ћете доћи у такова места, гди се талијански не говори. И за та два месеца ја ћу за Вас платити; Ви нисте му дужни ни новца дати. При том чувајте се, да му ништа не дате у зајам; то му је сва мана: узајмљује, пак неће да врати. И, док се год добро с ким не познате, чувајте се свакога.“ Зафалим јој на матерњеј милости и настављенију, и кажем да највише, ако се ту уставим, биће месец дана, зашто би рад колико пре у Атон доћи.

Одведе ме поп Марко у свој дом и нађе ми једног младог солдата Далматинца, који добро гречески знађаше. Погодим га за цекин на месец, да ми сваки дан у уречени час долази, и почнем писати с нашими словами

нужне речи и разговоре гречески. Ови солдат учини ме сутра дан познати се с једним поштеним човеком Ерцеговцем, именем Антонијем, који у граду имађаше два своја дућана, трговаше с свакојаким воћем и зеленима и ту ожењен добро стајаше. И ови ми крепко наложи да ни по што мојему домаћину ништа не узајмим и, ако ми што заиште, да речем да су моји новци у Антонија Шћјавуна на сохрањенију.

Пети дан мој попо, зар ваљада је прегледао шта ја имам у торби и видећи да ту ништа не стоји, него две три књиге, неки рукописни папири и преоблачила, запита ме при ручку гди ја моје цекине држим, говорећи да није „senza rischio", то јест безбедно, „да и са собом које куда носиш, но дај да ти и сачувам." Ја, већ на то приуготовљен, кажем му у кога су. Поцрвени сав као скуват рак и, гледајући ме накриво, рече ми: „Che maledetta diffidenza xè questa! La madre superiora quel, ch' el ga detto, non miga 'l ga parlato da senno, solamete per scherzo." То значи: „Какова проклета неувереност је то! Мати игуменија оно, што је рекла, није нимало говорила заисто, само за шалу." Ћутим ја, мислећи: шала или не, ти баш нећеш ништа имати; пак онда погледам и ја на њега, баш као и он на ме, показујући му да не марим за њега ни за његову кућу, већ ја имам поштена познаника у граду, а новаца у кеси, то је мени доста.

По подне дође мој солдат; кажем му што ми се случило с домаћином. Вели ми он: „Ако ниси рад за ови месец заштедити три или четири цекина, можеш у граду за толико имати квартир и трапезу.“ „Нисам ја овде дошао, да штедим, но, док имам, да трошим“, одговорим. „Кад је тако“, шчепа он моју торбу, „а ти ајде са мном.“ Прођемо кроз собу попову, и кажемо му да ми полазимо. Стане он молити, да му не чинимо те срамоте, да ће пропасти, ако то чује стара госпођа; заклиње се, да он није о злу мислио; увати за торбу, пак не пушта. А кад ли ти га почне мој солдат муштрати, гречески с њим говорећи, смете се онај, па руке к себи; за љубов Божију моли, да не пођем тужити се игуменији. „По томе можеш ти спавати спокојан“, речем му, „нисам ја овде дошао, процес терати.“

Дођемо у град к нашем Ерцеговцу, који смејући се рече нам: „Ја сам добро знао да ће то тако бити; зао је оно поп. Но стара госпођа, добра душа, видећи га, да плаче, кад служи литурђију, вара се, и мисли да није сасвим опак.“ Има у граду леп манастирић Свете Екатерине с петорицом калуђера. Каже нам Антоније да они радо примају стране људе на кост на недељу и на месец, и, будући да су беспослени, могао би се и од њи ползовати у разговору.

Пођемо к њима, и погодимо се за петнаест дана цекин и по. И ови сви по реду су ме исповедали: колико имам новаца, откуд ми

и гди су? А како чују да су у Антонија Шћавуна, то ниједном није мило било чути. А, лениви трбуси, мишљах у себи, ради би да беспослени живу и новаца да имају. Нека би учили децу као и ја, пак би имали. Они манастирић има лепе доотке, али се игумну и калуђером ништа у руке не даје, разве што је уречено на трапезу и одејаније, а с прочим мирјани располажу и троше на школе и оспитал градски, који је велики и прекрасан.

У овом месту пребудем четрдесет и пет дана, напишем и изучим наизуст много различни разговора. Антоније учини ми познанство с неки капетани и мајори у венецијанској служби, Далматинци и Черногорци, који ме одведу протопопи града, покажу му и истолкују моје свидетељствено писмо и испросе да могу у церкви Свете Екатерине славенски који пут служити. У овом острову мирски протопоп глава је свега свештенства. Који му драго епископ и патријарх ту да дође, мора њему почињен бити, будући да је Свети Спиридон патрон Корфа, а ови је био мирски свештеник, то јест епископ ожењен, ибо у његово време монаси јошт нису били сасвим преобладали.

У недељу, кад сам хотео први ред служити, дође ми мајор с друга два официра и с Антонијем. Каже ми да ће протопоп и многа господа Греци и Латини на моју службу доћи, него да даду пронети за ме тас, обнадеждавајући ме, да ће ми се скупити најмање десет цекина. „Ни по што!“ речем му, „нисам

ја дошао овде, срамотити себе и вас.« „Мајде калуђеру, светао ти образ!« отвешта мајор, и пођемо у цркву.

При поласку одавде нађу ми корабаљ за Мореју и спреме ми један велики александријски сепет пун финога венецијанскога бискота, избрани маслина и попржене рибе; предаду корабља капетану петнаест бутеља шкопулскога и корфиотскога вина. Допрате ме око десеторица њи у корабаљ, гди су јошт зарана дали спремити господски ручак. Ту по веселом обеду изгрлимо се, ижљубимо се, срдечно ижљубимо се, и желећи да се опет видимо, како смо се на пет година по том и видли кроме неки од официра, који су у Италију прешли били, и тако растанемо се.

У Мореју би други или трећи дан допливали, како смо лепо време имали, но капетан корабља имајући дело у Занту и Цефалонији, позадржимо се на путу. Девети дан дођемо у пристаниште града Патраса у Мореји. Недеља и рано; пођем с неки корабљеници на службу у церков светога апостола Андреја Првозванаго. У време причасне навале око двадесет калуђера с сандучићи и с костима у њима просити; међу којима, зачудим се, кад угледам некога древњега Исаију Дечанца, којега сам јоште у детињству мојему у Чакову, гди на светога краља Дечанскога просаше, познао, и који, да не би мојега тетка Николе, би ме одвео у Дечане; потом, дијаконом у Хопову, по Бачкој просити виђао сам га. Овај сушти носи једну сребрну кутију

и српски иште, говорећи: „Дајте милостињу на мошти Свете Ане у манастир Савину.“ А његов дијакон за њим проси на мошти Светога Пантелејмона. Не знам: ил' ми је згадније било старога погрбљена, гди по цркви кашље и циганчи, гледати; или његова беднога дијакона, здраву момчину, углађену, с дугим перчином, који му сва леђа покриваше, и с таковим слободним и бестидним очима, не као да џебрачи него баш као да нешто дели и раздаје, тиска се кроз народ и за худим својим старцем пристаје и људма мира не да.

Полазећи из корабља, запитам штà сам дужан, за превоз платити. Капетан одговори да је све плаћено у Корфу и да ја ништа нисам дужан. Конзул венецијански, на кога сам имао вручитељно писмо, прими ме учтиво и даде ми пасапорт, да ми не би нигде у Турској арача искали. Одавде, всегда наодећи друштво, пођем од места до места лагано, за прегледати ови прекрасни и у историји славнејши остров; које кад би хотео све подробно описивати, требало би ми неколико табака напунити. Два цела месеца задржим се, ходајући по различни неисказане красоте мести и кроз Триполицу, древље зовому Мегалополис, отечество Филопименово, пређем у Навплеон, и ту нађем корабаљ за Атонску Гору.

Четверти дан стигнемо под Свето-павловски манастир. Како изиђем на земљу, улезем у једну башчу, услаждавајући се красотом различни воћни древеса, обремењени плодом. Ту се проодам, за растрезвити се од морске

несвестице. Недалеко под једном маслином учини ми се да видим један дугачак штап с верха накривљен, неисказане красоте; осијавајући га сунце, разни цветова шаре чрезвичајно блистау се, као да је сваким видом многоцени брилијанта испештрен. Чудим се, ко би такову вешт ту оставио. Приступам лагано и, будући од младости краткога вида, дођем око десетак коракљаји близо, и ту сам не знам како се уставим; и, наместо што би ближе приступио, почнем натрашке, све на ту вешт гледајући, уступати. Два или три коракљаја измакнем се, и тада познам да оно на врху накривљено, то је зла змија окренула била главу к мени, чекајући ме, да ближе дођем. А како види да се ја измичем, окрене од мене главу и с устремљенијем отиде. Благодарећи благој промисла десници на избављенију, с ужасом побегнем напоље.

У том манастиру нађем неколико Болгара монаха, од који један одведе ме кроз Кареје у Хилендар. Како ми је жао било чути да је учитељ Евгеније, не могући трпити ту којекакве калуђерске кабале, пре четири месеца то чудновито место оставио, и ученици се сви разишли. Како монаси живу у том месту, то знам да сте чули од други и да знате; ако ли не знате, јошт боље. Нађем неколико Сербов у Хилендару, који се ва век' века с Болгари инате и не могу да се погоде, чији је Хилендар. Мој добри и љубими Теодосије Карловчанин, и он се ту мора инатити. Ту проведем јесен и зиму, а на пролеће пођем опет

на море, за прећи у остров Патмос, чујући да се онде предаје јелински језик. Намери се корабаљ за Смирну у Азији Малој, а одатле, кажу ми да се сваки дан може пригода имати, за прећи у Патмос.

Кад дођемо у Смирну, извезу ме у Франкомаалу (тако се зове част града, гди Европејци пребивају). При обеду на мојем квартиру дође ручати и један архитектон Грек. Овај, у разговору чујући куд намеравам, рече ми талијански да, ако оћу, да ме одведе, да прегледам греческу велику школу и познам се с учитељем Јеротејем.

У три сата после подне пођемо, и нађемо учитеља, гди множеству ученика, од који бјаху неки свештеници с великим брадама, толкује нешто. Каково би блаженство за мене било, мислим у себи, кад би и ја међу ове могао пристати! Кад он сврши предавање, дође други млађи учитељ, другој класи предавати. Пођемо у његову собу, и, како му кажем што сам, куд и зашто путујем, „У Патму“, рече ми, „за две или за три године поарчићеш све, што имаш, пак о чем ћеш после натраг поћи? Остани овде“, рече ми, „гди, ако и десет година устојиш, за квартир и препитаније нећеш ни новца потрошити. Ова школа рани тридесет ученика, а, из тако далека места да сте петорица дошли, ја би вас радо примио.“ Учини ми се као да неко божество из њега говори. Пун радости приступим, да му целујем руку, но он ми рече: „Богу благодари, који те је овде довео, гди ћеш получити све,

што желиш.“ Призове попа Антима Атинејца и рече му да ме прими у своју собу, која је за две персоне, а он је у њој сам.

Ево, љубими мој, почетак, могу рећи, мојега благополучија на овоме свету и моје давно желајеме науке. О мојем пребиванију и упражњенију при овом блаженом Божијем чловеку, учитељу и благодетељу мојему, говорићу јоште у следујућем писму.

У Сесвегену в Лифландији,
јулија 1-го 1788.

ЉУБИМИ МОЈ!

Ово, што би Вам рад описати у настојаштем писму, толико је за ме знаменито, да ће ми невозможно бити представити Вам то тако, како ја у свему животу мојему то исто чувствујем. Све остало, сиреч: што сам из Баната изишао, а по том из Хопова, из места у место преходио и опет се враћао и по том изнова отходио, спрама овом случају толико ми се чини, колико обични всеопшти догађаји, који се сваком повседневно у животу више просто и случајно приључавају, неже ли по предварителном намеренију и плану делају и исполњавају. Али, да сам у Смирну дошао, о којој нити сам сањао нити знао ни мислио, да сам ту, гди ни дан ни два нисам намеравао стајати, три године пребивао (и да се прежња росијска и турска не заче војна, јошт би, може бити, три), и да сам онога божественога мужа, новога греческога Сократа, то јест учитеља Јеротеја познао, њим милостиво примљен био, његова благодејанија, љубови и науке сподобио се: у овом видим и познајем таково лепо плана расположеније, којега не само ја сам с детињском мојом памећу, него, и отац мој и дед да су ми с својим советом помогли, не би могао тако

измислити, расположити и благополучније у дејствије произвести. Овде дакле очевидно познао сам невидиму десницу благога промисла, која ме води и мном управља.

По пленениjу Цариграда, кад се сви учени Греци по Италији и по Францији разбегну и те земље зачну просвештавати, за малим је остало било, да се јелински језик и наука у истом отечеству и дому своме, то јест у Грецији, сасвим не забораве и не погибну. У островом греческим под венецијанским владенијем једва се јоште гдикоји учен чловек, да предаје јелински, находио; али, кад Турци Кандију, Ципар и Мореју од Венецијана завојују, тада и ту и нестане. После тога ко је од Греков хотео свој стари језик знати, принужден је био, у Италији, у Сицилији или у Францији тражити га или у малим островом Занту и Кефалонији, који су у Венецијана и до данас. При почетку осамнаесте стотине година два монаха Макариј Патмиос и Герасим Итакисиос, како у више именоватим островом тако и у Италији, получе лепу науку не само јелински мудреца него и новији, који су у Европи од тога цветали времена. Дођу у Патмос, и ту с помоштију цариградски, смирнејски и хиотски трговаца не само воздвигну лепа зданија за школе, но и домове комодне за пребиваније учеников и капитал довољан саставе, од којег доотка да се могу како учитељи содержавати тако и неко число оскудни ученика препитавати.

Из ове школе у неколико година изиђу многи учени свештеници и учитељи, који по том саставе училишта у различни поглавити мести Азије и Греције, од којих је био један и вечноблажене памети Јеротеј, учитељ смирнејски. Богочестив и благочестив без свакога сујеверија, прост монах, но монашески злоупотребљенија, лажа и прошјачења и измишљени икона и моштију за новце чудотворења заклет непријатељ и изобличитељ. Како би му ко казао, да је та и та икона чудотворна, он би питао: „Стоји ли она сама собом на воздуху или је прикована, прилепљена за зид или о ексер привешена?“ И, како би чуо, да прво није, него фторо, „Видиш, да није чудотворна“, рекао би. За такову своју философическу и управ благочестиву љубоистиност сви калуђери, Јерусалимци и Светогорци, ко жив зна, што би му учинили, да су могли. Али је његова непорочност и добродетељ тако позната била, да не само сав народ смирнејски, Христјани, него и исти Турци више су га почитовали и љубили него све калуђере на свету; и зато тешко би оному било, ко би у њега дирнуо. Митрополит смирнејски Неофит, иначе благи чесни и добродетељни муж, но по нешчастију православан даже до сујеверија, равно петнаест година мрзио је на њега, нити га је у све то време пуштао, у церкви проповед говорити; и, да је могао и власт имао, би га не у Сибирију него у Камчатку у заточеније оправио, или, ко зна, ако не би и горе с њим расположио, зашто је

страшна зверка ревност за православије а без разума. Да је у овом веку мода била саборе купити и, ко свашто не верује, проклињати: мој би учитељ много горе прошао него исти Ориген, кога су проклели и анатеми предали, нимало на то не сматрајући, што су Василије Велики и Григорије Назијанзин с Оригеновим списанијам цркву и благочестије заштиштавали. По протеченију петнаест година, видећи речени митрополит Неофит, да слава добродетељи Јеротеове не токмо у Смирни него и по свој Азији, Грецији и Архипелагу расти, дође у чувство; наипаче, како смо већ рекли, будући добра срца и душе, ужасне се, како је могао за толико времена на такова добродетељна чловека мрзити, смири се и с Јеротејем љубов и друштво учини; и за тим преживили су други равно петнаест година у крајњем пријатељству. Месец дана пре, него ја дођем у Смирну, престави се Неофит; зато лицем нисам га познао. Блажене памети учитељ, Јеротеј, био је родом из Итаке, Одисеова отечества, који је мален остров у венецијанској државри. Пре мојега к њему пришествија предавао је науке тридесет година, а после мене шеснаест. Он, да је љубитељ богатства био, могао би се у таковом месту и опстојатељствам весма обогатити; али онда не би био то, што је био, нити би се овако о њему писало и проповедало.

Кад сам у прекрасну Смирну дошао, знао сам неколико гречески просто, научивши нешто у Корфу, а нешто у Мореји и Хилендару,

и могао сам тако говорити, да ми се не само деца него и стари људи смеју; али сам се и ја њима смејао, чудећи се, чему се имаду толико смејати. Како би се лекције свршиле, скупила би се на чопоре дечица око мене, како исти врапци на просо, ко ће пре са мном говорити; сви би ме учили и настављали. У оваком милом друштву у четири пет месеци могао сам ласно беседити; а како получим ласност у простом језику, јелински ми је било врло удобно. Псалтир и све церковне књиге, то сам све са славенскога совершено разумевати могао; и тако на концу једне године нађем се напреднији него други, који су три и четири године пре мене почели. Тада већ дечица нису ме питала као прежде: „*Παπὰ, ποῖος σε ἔκαμε παπὰ εἰς καιρόν, ὁποῦ δὲν ἤξευρες γράμματα?* Попо, ко те је запопио у време, кад ниси знао књигу?“ У дому школском содержавало се око тридесет ученика из различни места Греције и острова; у моје три године ту неки су одлазили, а неки долазили; и тако имао сам начин, познати из свију страна греческа својства. Сви школски алумнисти живјаху у крајњем доброхотству и љубови; нит' би ту ко узрока имао, на кога расрдити се и злобити. Учитељ сам будући како ангел небесни и к свима како чадољубиви родитељ, сви смо се старали, како ћемо таковој доброти већма угодити; а њему иначе није се могло угодити, разве чрез прилежност ко ученију и доброту нарава. Љубима греческа јуност склонитија је и способнија к на-

уци паче свију народа на свету. Природно хитри и остроумни, кад се из младости на добро управе, нејма доброте и вредности над њиовом; но из тога самога узрока, ако се на зло упуте, ту се ваља здраво на ум узети; ибо велика хитрост, кад се на лукавство преобрати, велико је зло; али злу, пакосну и лукаву при Јеротеју није било станка ни пристаништа.

Фторо лето, будући кужни помор у Смирни, провели смо у школски прекрасни домови пољски, окружени с предивним башчама, преисполњеним сваким родом воћни древеса, лоза и зелени, које благополучна Азија рађа. Трапезу смо сви имали заједно с учитељем; и сваки од ученика, који је вина хотео пити, имао је на обеду и вечери по две чаше пријатнејшега вкуса вина. У јелу и пићу никакво друго разанствије није било, разве ако би благодатни наш учитељ чашу или две вина више него прочи попио. Сви од већи ученика доброволно би и радосно нижњим лекције изјашњавали и неудоб разумитељна места толковали тако, да сваки од нас имали смо не једнога учитеља, него десет и двадесет, који би једва чекали, да нас у чему наставе. Фтори учитељ за Јеротејем био је Хрисант, од први његови ученика, који је и домостројитељ био. Хрисантос значи златни цвет; но овога чловека душа такова је блага, слатка и добра била, да је достојан био, звати се рајски, небесни, Божији цвет. Мој камарада, поп Антим Атинејац, био је мирски свештеник; но младом умре му су-

пруга. Ови човек, да се није на науку за тим дао, без сумњенија не би живио; на дванаест година по смерти супруге своје, кад би год по случају изрекао реч: „жена моја“, би му потекле сузе, као да се тај дан с њоме растао. Агапије Пелопонисиотски, Кипријан Критски, Максим Ларсиотски, никада нисам на ове људе погледао, да не помислим: „Оваkове, вечни Боже, дај Христјанству епископе.“ Но мучно ће од њи који тамо доћи, јер к тому они заната не знаду, а неће да га уче. Овакови су били Јеротејеви ученици; и ласно је веровати да за четрдесет и пет година својега учитељства много је добра учинио. А кад су Греци под љутим удрученијем то кадри исполнити, што се може од њи ожидавати, кад буде Божија воља, да се освободе и дођу у такова опстојатељства, гди сами цесари то изискују и налажу? Мојега првога познаника, архитектона, посештавао сам и всегда сам му благодарио и, док сам год жив, благодарићу му, што ме је к Јеротеју одвео; Бог га је сам на то наставио. На исти начин доброга мојега благодетеља, господара Максима Куртовића из Требиња у Ерцеговини, ту сам најпре познао; и он ме је всегда радо виђао и на свом квартиру дочекивао и при поласку љубезно обдарио.

При окончанију треће године мојега ту слатко поминајемаго пребиванија почне се говорити, да ћеду Турци Росији војну објавити. Мене су многи ту називали папа Сербос, а многи папа Московитис; њима је то све једно

било. Кажем учитељу, да се ја весма бојим, ако се војна зачне. „И ми се сви бојимо,“ отвешта ми; „сам Бог зна, што се овде може случити!“ „Дакле боље је мени,“ речем, „уклонити се за времена?“ „Ја сожалујем,“ одговори ми божествени и блажени отац, „али у оваковим опстојатељствам не знам ти совета дати.“ У то време дијакон Максим Ларисиотски, философическе класи ученик, спремаше се, за поћи дома; дакле и ја с њим — у друштво. Нађемо корабаљ идриотски за Мореју, целујемо се и опростимо с оцем, милостивим благодетељем и учитељем, Јеротејем, с добрим Хрисантом и с прочи љубими соученици, и пређемо у корабаљ.

Света, блажена, богоугодна, Јеротејева душе, давно сам ја од благога Бога ови час желио, да могу за живота рећи: „Повјем имја твоје братији мојей и посредје многих народов воспоју тја!“ Праведна душе, ти се сад водвораваш с блажени духови у слави небеснога оца, за кога си живила и којега си свету исполњавала вољу. Прими ови знак вечне моје благодарности и воспоминанија. Проповедајући и славећи ја добродетељ и име твоје, славим самога Бога, који је извор и первејше начало свакога добра и благодати.

У Сесвегену,
1788.

ДРАЖАЈШИ ЉУБИМИ МОЈ!

Ветар смо имали споспешан, но одвећ крепак, за изићи из великога смирнејскога пристаништа. Тартана идриотска била је сређне величине, новоустројена и здрава, но одвећ обремењена, ибо осим обичнога товара у вешт'ма наођасмо се ту около педесет персона пасажира, од којих половина је била жена и деце, који сви прелазаху у Мореју. Пошли смо с места пре подне, око вечерње доба били смо већ у широком мору, кад ти се подигне такова силна бура, да нисмо се нимало надали од потопљенија избећи. Такове вриске жена и деце не би рад већ у животу чути! Мој друг Максим и ја нисмо о себи ни мислити могли, сматрајући на страх и жалост родитеља о дечици њиовој, и, да није корабаљ весма јак био и корабљеници искуснејши људи, мучно би се спасли. У зору престане дожд и бура, и капетан озгор повиче нам веселим гласом: „*Καλόκαρδοι, δὲν εἶναι πλέον κίνδυνος!* Добра срца, није више бедствованија!“ Тада сви, један на другога наслоњени, поспимо како полумртви.

Сутрадан нађемо се у једном великом но пустом пристаништу острова Митилине. Сви изиђемо на брег и срадујемо се један

другом о благополучном избављенију, како да смо једна једина фамилија. Ко би могао описати ону чувствитељну срца радост матера к чадам својим! Рекао би да су из мртви воскреснули. „Не губите времена!“ викне капетан; „ту се лепше руча него у тартани; ручајте, пак ћемо с Богом путовати.“ Дан је велики фторник, но сви смо имали различни морски посни припаса, попржени сипа, охтапода, острија и вина довољно. Ту сви уопште ручамо и напијемо се, како год да је воскресенија дан, и трећи час по подне с тихим ветром дигнемо се, и на велики четвртак стигнемо у Навплеон, гди нађемо тај исти дан друштво за Патру. Најмимо и ми две мазге, и по суву дођемо у Коринт. Сиђемо к мору, нас око петнаест најмимо велику барку, која нас довезе у Патру на сами дан воскресенија. Овде отпочинемо сву светлу седмицу.

Намери се корабаљ за брегове Епира, куда мој љубезни друг желаше поћи чрез Јоанину у Тесалију, а мени би одатле ласно било превести се у Корф. Но одавде двадесет цели дана имали смо непрестано противне ветрове, и, што је горе, разболи се мој Максим, а на мору боловати, сохрани, господи! У све то време ништа није могао у стомаху држати. Дођемо у Свете Четрдесет спрама Корфа, и, како изиђемо на земљу, лакше му буде, и у пет дана предигне се; но доћи к крепости, томе се оће времена. Албанези неки из Хормова, пролазећи туда и видећи га такова, сожале о њему и обештају се, повести га до Аргирокастра,

а одатле близо му је Јоанина. Известимо се ту; кажу нам да с Хормовици може ко преко целе Албаније проћи, да се никога не боји. Али га ја тако слаба од себе ни по што и никако не би могао отпустити; дакле нађу нам две мазге, и пођем и ја с њима, прво за допратити друга мојега љубимога до Аргирокастра, а друго, видити част Албаније.

Хормовита било је до двадесет момака, сви с оружијем пешице како лавови, а ми два на мазгами. Од Аргирокастра до Хормова нема више него три сата. Други дан ода дођемо у речени град. Одатле без најмањи комплимента простосердечно зовну нас, да идемо у њиову варош, говорећи нам: „Море, луди сте, ако не дођете; море, такога места нити сте видли на свету нити ћете видити. Ми имамо баш украј вароши један манастирић Светога Николе; десет калуђера могли би у њему лепо живити, а нејмамо него цигло једнога, јер ми Албанези нећемо да се калуђеримо. Ту ћемо вас држати, ако оћете, три месеца или три године, да ни паре не потрошите. Ако ли вам се смили, останите с нами за живота; нами ће тако мило бити, колико да вас је Бог с неба к нами послао. Видите ли какви смо ми момци (све нам ово први од њи гречески беседи); овакови нас има, фала Богу, у Хормову до две иљаде осим стари. Видићете ту од осамдесет година старце, који иду уз гору под оружијем певајући.“

Разиђу се ови по граду за своји посли. Наш квартир близу школе; одемо посетити

учитеља, именем Елефтерија, чеснога мирскога човека с женом и с фамилијом. Кажемо му с ким смо дошли, и како нас позивљу к себи, но ми се побојавамо, у вилајет далеко к непознаним људма пуштати се. Иови нам потврди о њима то исто, што смо пре чули. Ајде дакле у име Божије, барем да сасвим здрава љубезнога мојега видим, и да се здрави растанемо.

Сутрадан попнемо се на високе хормовитске планине. Нађемо прекрасну велику варош од седам стотина домова, све камена зданија како кастели. Само у вароши има око педесет извора, који накрај вароши састављају малену реку; ова баш код манастира спушта се у преужасно дубоку стрмину с таковим хуком, да сам мислио: ту човек никад до века не заспа! А по том сам познао да се нигде на свету лепше не спава: спавајући, чини ти се да си на небу и да ту пријатнејшу некакву и чудну музику слушаш.

Ти људи као да су нас чак из Смирне ту дозвали, да нас часте! Прве старешине — све по реду. А лако им је частити. Ако се мрси, а он закоље из свога стада овна, полак испече, а од друге половице начини две три пите с скорупом и с младим сиром; вина свак има у подруму, јер га нема коме продавати. Ако ли се пости, од рибе ту поста нејма; пошље два момка сат ода у долину, гди између планина велика река тече, пуна пастрва и различни други пресладкога вкуса риба. Заварење ту нећеду да знаду, нити за чорбу маре. Зејтина преизрјаднога имаду до

изобилија, зато и рибу или пржену једу или с питама, које у пост овако праве: обаре зеље, исцеде из њега воду, разложе га с питом у тепсији, успу зејтина без штедње, пак онда разређају рибу озгор, и тако се испече с питом заједно у предивнога мириса зејтину; пак онда нек се слободно пред оваком питом сакрију талијанске паштете и инглеске пудинге! Ко би рад знати како се то куша, како ли се у усти топи и какову пријатност у гортану, туда пролазећи, причињава, то неће из овога описанија ни од стотине једну част познати. Ко ово прими за велеречије, весма се вара, ибо пријатност, коју толико хвалим, не состоји се у готовљењу, него у природној сласти рибе, зеља и зејтина.

Десет дана по нашем пришествију старешине места определе послати некога попа Ђику у Примет и у друга неколика места к неким албанеским агама ради општи своји дела, ибо Хормовити имаду своје договоре и сојузе с многи поглавари и пашама у Епиру и у Албанији. Запросим да ми дозволе с попом Ђиком поћи, за прегледати места, куда он има пролазити. *„Μορὲ καλόγερε, νὰ πᾶς; μὰ τῷ Θεῷ, ἔχεις τι νὰ βλέπῃς!“* То јест: „Море калуђеру, да пођеш; тако ми Бога, имаш шта гледати!“ одговори ми Дима Дука, један од први старешина.

Речени свештеник за четири или пет дана могао је свршити свој посао и вратити се; но мени за атар ходио је ови чловек са мном равно петнаест дана по такови мести, гди су

хормовитски сојузници и пријатељи. Свуда од Турака и Христјана Албанеза једнако смо били примати и чашћени и од места до места праћени. Поп Ђика и два Хормовита с њим били су како ваља вооружени; но и тако гдигди бивало је сумњеније, да се не намеримо на веће число хормовитски и њиови сојузников непријатеља; зато у такови мести давали су нам по неколико момака с оружијем за пратњу.

Петнаести дан дођемо дома, и нађем мојега друга весела, здрава и румена. Но он се мени почне ругати, да сам од сунца поцрнио. „Нека сам“, речем му ја, „кад сам видио што у мом животу нисам мислио видити!“ И заисто доста сам одао, али такови великолепни и Божије красоте места нигде нисам видио. Блаженство се некаково чувствује, само мислити за онакова дивна места. Како би дакле било ту живити, да су нарави они људи питоме, и да међу њима закони, правда и просвештен разум царствују и њима управљају! Непоњатно и ужасно је и помислити: докле ће онакови прекрасни, хитри и храбри народи и у онаки мести само за незнање и слепоту ума у варварству и дивјачеству нарава пребивати и један другога за багателу како истог зеца с пушком у чело или у срце погађати.

„Мени не би противно било,“ рече ми мој друг, „једну годину овде провести.“ „И ја ћу с тобом,“ отвештам ја, „навластито да би чрез тебе к већем совершенству јелинскога језика постигао.“ „Дај руку!“ „На!“ А кад

ово нашим Хормовицем обзнанимо, срдечно се возрадују. Притом кад им јоште кажемо да мѝ благодаримо на њиовој љубови и доброти, али залуду хлеб јести, то није праведно, него нека долазе к нами десет или двадесет деце, да се што од нас поуче, будући да ми за други посао нисмо: „Добро!“ одговори Дима Дука, „кад сте ви таки, и ми ћемо знати како ћемо вас отпустити, кад од нас пођете.“

У то исто време чује се по свој Албанији да је Стефан Мали с Черногорци Турке, који су на њи пошли били, разбио; и много се о њему говораше и казиваше. Прође то лето, и све се то више о Стефану Малом почну туда гласови разџосити.

Ја сам већ могао доста добро албанески говорити. Њиов је језик прост, и зато ласно се даје научити; а с нашим словами пише се, колико да су за њега начињена. И тако сваки дан би писао по који разговор и наизуст изучио. Томе се Албанези чуђаху и радоваху, видећи, што никад пре тога нису видли, да се и њиов језик тако лепо даје писати. Ја сам на близо две године после тога у Венецији познао некога попа Теодора, учитеља мосхополског, који је и на штампу издао био нешто албанески с греческими словами; али с овима не може се ни трећа част тако писати као са славенскима, зашто у Греков нема слова за изговарати жа, ча, ша и ћа, а ово је све неотложно за албанески како год и за славенски нужно. Ово прилажем овде зато, ако се по

случају ко нађе, да прорече да ће с временом албанески како год и влашки народ с славенскими словами књига на свом имати језику, такови человеческому роду доброжелатељни прорицатељ нека се ни мало не боји, но нека слободно то пожелатељно опште добро предсказује и прориче. Вешт је то такова, која се природно и ласно исполнити може и оће, кад се Бог смилује на ону храбру нацију и на оне прекрасне земље.

Како је мени мило било од исти Албаneза чути да говоре: „Ко Сербијом облада, тога ћемо и ми за нашега владетеља признати, зашто серпски краљи и наши су били.“ Недалеко од Хормова наоде се нека прекрасна поља, која Албанези не зову другојаче него Лепажита. Питам и ја, шта то значи? „Не знамо;“ кажу ми; „то је име поља.“ А кад им ја то изјасни, казујући им да је серпска реч, „Море калуђеру“, одговоре ми, „не чуди се ти томе; ми смо са Сербљи један род и племе у старо време били.“

При почетку месеца септемвра запросе ме старешине хормовитске, да им оправим неко дело недалеко од Корфа, о којем делу морао сам се бавити најмање четири месеца. Пођем драговољно. Допрате ме двојица до Свети Четрдесет; они се врате дома, а ја пођем на мој посао с уговором, да, кад им пишем из Корфа, да дођу узети ме.

За једно писмо, љубими мој, мислим да је већ доста написато. Ако ли се Вами више

него доста учини, из тога желим да ништа друго не закључавате, него да сте Ви срцу мојему весма драги, кад Вам ја толико пишем.

У Риги,
3-го августа 1788.

ДРАЖАЈШИ ЉУБИМИ МОЈ!

Полазећи из Хормова казао сам мојему другу да, кад ми буде писати, да управи писмо на Антонија Шћавуна у Корф, будући да сам ја туда имао и проћи и возвратити се. По петмесечному отсуствију дођем у Корф и нађем ту два писма, која ме весма оскорбе. Перво — од Максима, гди ми даје на знање: да на три месеца по нашем растанку зачну се велика смуштенија у Албанији између помесни паша, у која неотложно и Хормовите морали су се замешати; да он, видећи сву прилику зли следствија, пре него се огањ междусобне војне ужеже, отпуштен је био и отпраћен до Јоанине, за прећи у своје по свој прилици у подобним опстојатељствам отечество. Советује ме и заклиње верни друг, да ни по што не прелазим у турску земљу пре, него се мир закључи и док не видим исте Хормовите у Корфу, ибо делфински паша, чрез којега владеније надлежи прећи, сложио се је с другима. Фторо писмо било је попа Ђике од стране Хормовита, који ми то исто јављају. Назначују ми на кога да им управим писмо у Јоанину; веле ми да причекам у Корфу који месец, док се види што ће бити и, ако се по том не би хотео к њима воз-

вратити, да ће ми послати моју торбу с књигама, које су ми онде остале биле.

Сад ми је већ било у Корфу, како год да сам у Банату, нити ми се је гречески језик чинио одвећ ситан, него баш како ваља, за собеседовати с мусами и грацијами. На ма се познам с једним око седам година старијим од мене, но у јелинском језику и наукам совершеним учитељем, зовомим Андрејем Петрицополом. Јавим му жељу мoју, да би весма рад био у време мојега ту бављења слушати при њему изјашњенија филологическа ритора и појета гречески. Ови добри и благи муж не само с великом пријатностију и љубовију то, што ја просим, дозволи ми, него, као да смо се от сложенија мира познавали и љубили, моли ме јоште, да дођем узети и квартир баш при његовој соби у школским домовом при церкви Светога Јоана Креститеља, да смо всегда заједно и, кад год време узима, да ми и приватне лекције даје. Учини ме познати се са својим добрим пријатељем, латинскога и италијанскога језика учитељем, попом Хрисантом Закинтијским; при којем начнем опет после Загреба учити се латинској граматики, коју он чрез талијански језик у оштеј градској школи предаваше и класическе латинске списатеље толковаше. Овде дакле имао сам се о чем полезно упражњавати, да ми је слабо Албанија и на ум долазила; но више из самога љубопитства распитавао сам, што се тамо дела; од куда све смутнији и гори долазау гласови. Таково је бедно состојаније земље

без разумнога ћрављенија, гди сваки паша оће да је цар. Отпишем Хормовитом о делу, што су ми наложили били, и кажем им да ја већ у такове немирне земље не желим никада доћи.

При мојем добром и сердечном Андреју пребудем годину и месец, и правда да, како он тако и учитељ Хрисант, подобне и мој стари пријатељ Антоније Ерцеговац слабо су ме пуштали, да кад у трактеру ручам, позивљући ме к себи на трапезу; но опет колико толико трошио сам и сам по нешто, и дође већ време, да видим моју кесу готову испразнити се. Но, размишљавајући да сам с помоћју Бога више получио, него сам мислио и надао се, чинило ми се да сам топрв богат постао.

Кажем Андреју мојему да намеравам поћи у Далмацију, него да пођемо распитати за који корабаљ. „То је најлакше,“ рече ми. Пођемо питати, и чујемо да проведитор цефалониотски, благородни Венецијан, полази дома са својом фамилијом. Корабаљ наполак празан. Погодимо се с капетаном за три цекина, да ме одвезе у Венецију. Кад дам ова три, остају ми јоште само пет. У Венецији потреба стајати на лазарету двадесет и један дан; ту се троши. Одатле до Далмације требују барем од све невоље три. Не би рад казивати да сам у тескоби, а бојим се, да после горе не буде. Али шта неће нужда измислити!

Полазећи из Смирне дао сам био начинити једну горњу аљину од фине инглеске чое. Мајстор ми је начини одвећ и дугачку

и широку. Ову сам све потезао са собом, а нисам је ни један ред обукао. У Корфу има трговаца, који носе таке аљине, а и Андреј такове носаше. Кажем му да онде, куд ја полазим, није обичај таке аљине носити. Стоји ме око четрдесет пијастра, а ја би је дао за двадесет или за петнаест. „За двадесет," рече ми он, „купиђу је ја." Обуче је; таман како ваља. Радостан, као да му се нешто весело случило, тај час изброји ми новце, а аљину фалеђи и говоређи да би у Корфу педесет пијастри коштовала, метне у сандук.

Андреј мој с учитељем Хрисантом и с често поменутим Антонијем у слоги спреме ми толико провизиона, да би четворици довољно за десет дана било: један великачак под локотом сандук пун само бискота, два велика сепета с различним вешт'ма и двадесет бутеља вина. Дође дан растанка. Ласно себи свак може представити каково је разлученије, за никада се веђ не видити с таковим слатким душама, с којима би се за блаженство вмењавало сав живот овде на земљи провести.

Али би тешко мојој души било да сам сасвим Корф оставио, не споменувши матер Андрејеву и две сестре његове. Његова родитељница, да ме је родила, не би ми могла боља ни милостивија бити. Она би ми често рекла: „*Ὁ υἱός μου ἔχει καὶ ἄλλους φίλους, ὅμως τέτοιαν ἀγάπην, ὁποῦ σοῦ ἔχει, ἐγὼ δὲν εἶδα εἰς τὴν ξωήν μου!* Син мој има и други пријатеља, но таку љубов, какову к теби има, ја нисам видла у животу мојем." Ста-

рија сестра — од две године за добрим и вредним мужем, у кога би морали сваке недеље по један ред сви заједно частити се; млађа у четрнаестој години возраста. Имађаше и два брата најмлађа у фамилији. Небесни ангели, да се покажу у человеческом виду, заисто не би се могли ни лепши ни бољи показати од ове миле и предраге фамилије. Најмлађему у све моје време ту ја сам давао лекције, зашто Андреј чрезмерно милујући га, дете не мараше толико за лекције; а ја, кад би му је задао, само то би му рекао: „Чујеш, Георгаћи, ако ми до то доба лекцију не научиш, нити ми више долази у моју собу нити ћу ја к вами доћи.“ Ово је претња, коју ја и до данас мојим учеником чиним. Никада ми то дете није без изучене лекције дошло. Али сам га и ја умео лепо варати, дајући му из почетка малене лекције, а кад детешце добије вкус, научи у два три месеца око пет или шест листа наизуст; за тим обикне, буде му много лакше, и само ми почне искати повеће лекције, свако вече фалећи се зету, сестрами и матери, шта га је научио. Они би се чинили, као да му не верују, а он би им на ма наизуст очитао, затим би им толковао и које су части слова и сложеније расказивао. Често би му се зет и сестре заклињале, да му верују да зна, само да и се прође. Како је ласно и пријатно учити, кад се лепо и разумно предаје! Нити је муке учитељу нити учеником. Но сохрани, Боже, од замршена и беспоредачна предавања! Природно је мрско и от-

вратитељно человеческој души то, што је замршено, тамно и одвећ трудно. Напротив пријатно јој се чини, мило и слатко све, што је чисто, јасно, удоб вразумитељно и чиновно расположено.

Не ваља ни ово, што се Корфа каса, молчанијем преминути: да, како сам ту дошао из Албаније, желио сам поћи и усмено благодарити старици игуменији на доброти, показаној ми при мојем првом пришествију у тај остров; ал' се она већ била преставила. Бог јој дао вечно блаженство!

Корабаљ за Венецију била је велика нава од линије. Кроме проведитора, његове госпође и служитеља наођаху се ту јоште четири официра с женами и децом, који на исти начин у Венецију иђаху. Једва смо седамнаести дан к Венецији дошли, имајући по вишој части или слаб или противан ветар; ништа мање време није се дуго чинило при таковом лепом друштву. У Корфу познао сам се био с једним младим веселе и благе нарави свештеником, именем Данииилом Мораицем, којему кад кажем да ћу у Далмацији пребивати годину или две, рече ми да би и он рад за неко време из Корфа изићи. Моје предложеније, да пође са мном у Далмацију, једва дочека. Живили смо у крајњеј љубови всегда за две године неразлучени.

У венецијанском лазарету ту се сврши мој бискот, и на дну сандука нађем ону исту моју аљину, коју сам у Корфу мојему Андреји продао, и у овој писмо, у којему се извинов-

љава и проси проштење, што ме је тако преварио. Зовем Даниила и речем му да гледа и види, ако не верује. „Шта ћу гледати?“ пита ме. „Мајсторију и хитрост Андрејеву“, одговорим; „купио аљину и платио, пак је сакрио надно сандука под бискот, као да је украо од некога. Зато међер он мени наручаваше да сандук не остављам отворен, док год не потрошим сав бискот, зашто морнари краду како сотоне!“ Ја сам по том посилао неке дарке њему, али то за ништа не држим спрама овој хитрости, која се управ може назвати греческе љубови и дружества хитрост. Он ни тренуће ока није штудирао ни мислио, него, како ја изреко да ми та аљина не требује и да би је за полу цене продао, на ма, аки би задуго о том домишљавао се: „Што ћеш је другом продавати, кад ћу је ја купити? Ево ти новци.“ Благородна душа! лепо, прекрасно слатко срце Андреје мојега! Да је богат био, нека би тако поступао; но он поштено и лепо живјаше обаче с својим трудом, нити имађаше за разметање. Ја му моју потребу ни једним словом нисам открио, но паче дерзновено сам му толико крат казивао да до Далмације довољно имам, а онде сам дома. (У копијам ови писма о штампи ништа не стоји, но сад, издавајући и на тип, гдишто придодајем.) Или је зар његова слачајша небесна душа предвидила да ће се то дело на двадесет година за тим штампи и вечном воспоминанију предавати? Но како је он могао знати да ћу ја за толико живити, ово блаженство доче-

кати, ову слатку утеху имати и таково благородно дружеске љубови дело, које би у Персијану или у Татарину с сладостију срца на велику човеческу похвалу описивао, од Андреје љубимаго мојего мени истом показано и сотворено описати, проповедати и блаженој вечности предати и посветити.

Света добродетељи, божествена верне дружбе и пријатељства љубови, којега сте ви рода и племена, кад ви такова чувствованија у нами возбуждавате, тако силно у прсима нашима дејствујете? И колико већма време живота нашега пролази и ишчезава, толико се ви боље и већма помлађујете, процветавате, расплођавате, у саму вечност корење своје углубљавате и распростирете, и превише сами небесни висина стабла, гране и благородне верхове своје дижете и узвишавате. Сласти, телесна угодија и воспријатија богатства, славе и величества, кад већ премину и кад и нестане, јесу ли икада кадра, оваке за собом остављати следове? Ево њиови фаљени следови, јао и уви: сујета, сујета и ништа него сујета! Сирома и бедни човечак на Божијој земљи мора онај бити, који, кад се обазре за собом, нејма ништа видити, него сујету. Ех, камо пуста младост, гди су вина, паштете и печења! „Ала је јадан човек, ништа на свету, него магла, сен и сујета!“ мора овако мислити и говорити, који не познаје и не чувствује у себи моралну и духовну част себе. Може ли се при читавој памети рећи да је онај живио, који у све време живота нити је душу своју

ни Бога познао? „Ихже Бог чрево и слава в срамотје их.“ Никада и нико не би тако лепо описао, као апостол.

Прекрасни мој Андреј Петрицополос Корфиот љубећи добродетељ, Маријину је он част избрао, која му се довека неће узети. Добро је он знао што је радио. И ако он и није предвидио да ће се овако о њему и о његовом делу на двадесет година после писати и штампати, али је он добро и предвидио и претпознавао оно, што је бешчисленократне веће и боље од овога, а то јест оно, што је вечни и блажени творац уготовао, обештао и одредио благополучним од синов человеческих, који љубе Бога и добродетељ. Славећи ја Андреја мојега, добродетељ славим, које се похвала, чест и слава к самому оцу небесному относи, зашто је он сам по јестеству корен, начало и извор свакога добра и сваке чисте и верне љубови.

Из Венеције пређем с Даниилом, другом мојим, у Задар, први и поглавити град у Далмацији. Мени је познато било да овде има довољно Сербов официра и трговаца и, да сам се с којим год од њих познавао, може бити да би ме ту задржали. Али ја, природно страшив и стидљив, никада нисам могао себе препоручивати и у познанство других утискивати се и наметати. Зато ти ја поитим у она моја блажена села и поља, гди сам ја већ добро познат и гди без најмањи ни с једне ни с друге стране церемонисања, ком-

плиментирања и у милост препоручивања једва ћемо се дочекати.

У Котари негде око Надина намера ме намери на неког Спиридона Торбицу Драговићанина „Ајде, крашани,“ рече ми, „са мном у Плавно. Ти знаш како је оно лепо и здраво место; онде сам ти ја с нашим Мелетијем протосинђелом на капеланији. Кућа црковна има за школу. Тако ми леба и соли, што смо заједно јели, оћемо стајати онде како паше!“ „Добро,“ речем му, „док сте ви двојица онде. Али ти добро знаш да се ви често промењујете, пак ако после дођу какве кавгације на ваше место и узишту да ми игуманишу и заповедају, а мени тога није, фала Богу, нужде трпити?“ „Шта? Ми отићи, док си ти онде! Ни по што.“ Обештам се и дам руку.

Пролазећи пођем на Косово, поздравити попа Авраама Симића с фамилијом, које с великом радостију нађем све у здрављу. У Книњском Пољу нисам те радости имао, јер мој љубими протопоп Новакович тешко боловаше. На неколико недеља зовне ме из Плавна син његов, поп Лазар, да му дођем на погребеније, гди сам му изговорио, како сам лепше могао, похвално на погребеније слово. Онаковом добродетељном мужу ласно је било венац похвале саставити, ибо сав пут живота његова био је покривен с цвећем благонаравија и добродетељи.

Стојећи у Плавну, у сва три Далмације манастира и у друга различна села и вароши

на церковне празнике позивали су ме, проповеди говорити. То је мени врло ласно било, јер сам довољно на то потребни књига како на греческом тако и на талијанском језикам имао. На друго лето оно исто, што сам ја предрекао, збуде се; дигну из Плавна речене капелане, а на њиово место дођу неки, с којима ми није било мирно. Једва то Скрадињани дочекају, и зовну ме к себи за проповедника. Овоме сам радији био ради мојега друга Даниила, зашто он деликатнијега стомаха него ја и у селу није научен био живити, а у граду, навластито при мору, како што је Скрадин, лепше се живи.

Кад онде дођем, нађем нечајана препјатствија. Бискуп латински, благородни Венецијанин, сопротиви се мојему ту под тим именем пребиванију зато, што нисам венецијански поданик, нити оћу на то да се потпишем. Одавде опет у Венецију к Аћиму Жарковићу, првому од наши трговаца у Скрадину, који је пре мене отишао био, за искати од сената дозволеније, да ми је слободно коју годину ту пребивати под реченим именем и као капелан. У Венецији се дела брзо не свршавају; одем у Задар, чекати конац.

Овде су већ били чули за моје проповеди по Далмацији и за моје дело у Венецији. Запросе ме, да им у недељу проповед речем, и, кад учиним, смили се то неким официрем Черногорцем и Сарајлијам трговцем. Учине ми предложеније, да се обештам, остати при њима, ако не дуже, за годину. Ја се тога не

одречем но с изјатијем, ако Скрадињани не получе дозвољеније, да ме могу имати; и, будући да се оно не допусти, тако останем у Задру, гди дође к мене и мој Даниил, и пребудемо ту целу годину. У Скрадичу најжалије ми је било растати се с једним поштеним трговцем Марком Параскевом, који ми је велику љубов и доброту показивао, и с прекрасне науке доктором у медецини господином Леонардом Вордони, родом Греком из Корфа. Ови двојица били су начална причина, да сам у Скрадину желио којy годину провести, наипаче зато, што ми се речени доктор обештао био, лекције у математики предавати. У Задру колонел Мајна, капетан Јово Грбљанин, конте Зорзи Габо из Кандије, госпођа Ана Рапсоманићи и мој љубими Лазар Славујевић Мостаранин с својим другом Симатом и прочи купци Сарајлије, сви су ми ови тако добри и мили били, да ми није могуће словом њиову благост и доброту описати.

По исполњенију године предраги мој Даниил Мораитски возврати се у Корф, отечество своје; а ја пређем у Тријесте, и одавде у наш славни царствујушти град Беч. Што сам овде радио, то ћу Вам у следујућем јавити писму.

У Класену в Курландији,
августа 28-го 1788.

ПРЕЉУБИМИ И ДРАЖАЈШИ ГОСПОДИНЕ!

Кад у Беч дођем, нигде никога не познајући, немецки нимало не знајући, пођем к греческом капелану, попу Антиму. Искажем од куд идем и за чим, и да би желио, ако би се могло, коју годину у Бечу пребивати и чему полезном поучити се, док сам јошт млад. Ови ме љубезно прими, поведајући ми да је и сам у младости, без родитеља и убог будући, доста странствовао и намучио се, за постигнути јелински списатеља и језика познанство. Он имађаше свој квартир у дому једнога од први у Бечу међу Греци трговаца, именем Николаја Димитрија Стојчо, којега запроси, дозволити му да ме прими при себи на квартир. „Не само обиталиште“, одговори благи и добри господар, „него и трапезу с нами нек има, док се овде позна и намести.“

Обнадежди ме поп Антим, да не токмо коју годину него и сав живот могу у Бечу провести, ако узимам вољу и усердије, лекције јелински предавати. Тада се ту наођаше један искусан у томе учитељ но преко разлога винопија и спавач. „Следоватељно дошао си“, вели ми, „у најбоље време, баш како да си знао.“ При том обзнани ми да се у Бечу наоди

наш архиепископ Јоан, и да је нужно, пре него се у каково упустим дело, да му се јавим. „То је најлакше“, отвештам, и тај исти дан отидем и прикажем се његовим млађим.

Ови, за изиграти своју комедију, сутрадан равно у дванаести час, кад знаду да је митрополит од сви прочи двадесет и три часа најљући на свакога, за кога не мари, да му у то време дође, и, што је најгоре, реку ми да га дочекам баш у сали, гди је трапеза намештена. Удари дванаест сати; чујем гди заповеди митрополит „Јело на астал!“ и изиђе у салу. А кад и мене ту опази, чисто се упропасти и ужасне. „Ко је оно опет сад овде? Ко га је звао?“ Каже му протосинђел његов ко сам, откуд сам дошао и да би рад у Бечу пребивати. Таке вике и псовке у мојем животу нисам поднео ни претрпио. „Иди, куд ти драго, и чини, шта ти драго. Зар ти мислиш да ја немам другога посла у Бечу, него да сам тебе ради овде дошао?“ И тако ти ме отера.

Изиђем из сале и из Мариенхилфа без обзира. Улезем у град и нађем моје домаћине јоште при ручку, који се здраво исмеју, чујући моје приключеније. „То је добро“, рече ми господар Стојчо, „сад си без бриге и ти и ми.“ По обеду одведе ме и прикаже конзилијару Филипиду, даде ме записати, гди надлежи, ко сам, да ћу ту и ради чеса пребивати.

За два три месеца сакупи се к мени около дванаест ученика. Од свакога имао сам на месец по дукат; то је мени довољно било.

Узмем и за се два учитеља: једнога за франдески, а другога за латински језик. У овим мени драгим и слатким упражњенијам проведем у Бечу око седам година. Треће године и лекције сам на француском предавао језику, наодећи се трговаца, који су претпочитавали мене другим бољим од мене зато, што сам им ја могао греческим предавати дијалектом и књиге толковати, које Французи не би могли; подобне и талијански различне сам обучавао. И ова предавања велике су ми ползе бивала не само за плаћу, коју сам за то получавао, но много боље, што сам себе у све то веће искуство и совершенство у реченим језикам доводио. Мој последњи у француском језику учитељ био је (на велику моју ползу) човек преизрјаднаго у чтенију књига вкуса и познанства. Овај ми даде познати избранејше не само франдеске но и с инглескога на ови језик преведене књиге. У исто време слушајући од латинскога учитеља логику и метафисику, од тога времена чтеније књига стало ми је бивати и много пријатније и полезније, будући у состојанију о предмети чтенија мојега судити, нити свашто тако, како је написано, примати. Чрез опхожденије и разговоре с достојнејшим прекрасни наука, пространејшаго искуства и вежества, чеснејшаго житија и непорочнејши нарава, у исто време доброхотна и љубезна срца, мужем господином Атанасијем Секерешом много сам се ползовао, будући ово и до данас моја начална и владичествујушта страст и похот,

боље и ученије од мене с крајњим услажденијем и вниманијем слушати и од њих се ползовати. Са славним у нацији нашеј генералом Микашиновичем и с његовом госпођом, с којима сам и једно путешествије у Хорватску и Славонију к топлим недалеко од Пакрца водама учинио, многе сам веселе и блажене дне провео, дајући при њима двема прекрасним господичнама, Мартици Продановича и Екатерини Сапланцај, на француском језику лекције. Могу слободно рећи ово, које знам да ће ми свако чувствитељно и благорођено срце посведочити и потврдити, да неисказано благополучије и чувствитељнејше услажденије живота мојего у овоме се состојало: ко ми се је год показивао, да ме радо има, ја већ нимало не сумњајући, да он мене савршено не љуби, умирао сам за њим, и чини ми се да живот мој престао би ми пријатан и сладак бити, кад би ја икада могао престати оне, који су ме радо имали, љубити. Нити би ја две крајцаре за мој живот дао, кад не би више имао, о ком мислећи, радовати се и услаждавати. У овом пункту нека ми нико не дође зановетати да сам ја простак био и да сам се варао по тому, што хитри људи вредни су показивати да радо имаду онога баш, за кога не маре, и притварати се, да мрзе на онога, кога у срцу весма љубе. Ове су речи ништа и за ништа! Чине се као да на нешто звече, а сасвим ни најмање што не значе, зато, што је ово изван и против натуре, и од стотине једва ће се у једном

случити случају, и кад се случи, мора бити, Бог вест за какова опстојатељства, за невољу и силом. А то, што не иде од срца, него из усиловенија и притворности, то ће свак ласно познати, ван да је сасвим цепаница; а такови, фала Богу, међу људма једва ће се наћи од десет иљада један. Умерене умности и разума човек природно већма мрзи и отвраштава се од они, који се чине, да га љубе, не љубећи га. Надлежи знати да је моје овде говорење за такове људе, који лепа и мирна склоњенија имаду и добро како себи тако и другима желе. А о противнима, то јест лукавством и злобом поквареннма, овде није ни слова, и од оваковн сам се ја на сваки начин клонио и очуждавао.

Ласно може ко помислити, какав сам ја секрет имао, множество оваковн добри људи наодити и себе у њиово благовољеније унедрити? Никакав секрет на свету! но простим природним путем ту сам долазио. Људи добри и благи свуда има множество, само да човек са своје стране гледа да је поштен, некористољубив, добар и разуман, и, следујући овим качествам, да се с људма влада, пак онда умерено добри њему ће бити сасвим добри. Како сам ја у себи уверен био, да моји пријатељи нису ме ради ни у чем увредити, тако сам се и сам од тога всегда остерегавао; а ово ми је ласно било, зашто сам познавао да ми је најполезније. За њиове и њиови други пријатеља тајне нимало нисам марио знати, и ово није ми ни длаке мучно

било, ибо, спокојство срца и внутрењу духа тишину весма желећи и љубећи, на љубопитства, подозритељства и на интриге мрзио сам како год на отров. У зајам што искати никада нисам потребе имао, разве пре две прошедше године, кад сам се из Инглитере возвратио, прво, што нисам имао с чим предиздату књижицу сасвим исплатити, второ, нисам имао с чим до Беча доћи. И ово, што сам узајмио, пре сам с великим као на великом дару благодаренијем возвратити могао, него ли сам обештао. Ником живу нисам се наметао, нити сам могао ни времена имао, онде долазити, гди ме не желе. У дужности преко силе моје нисам се увозио; а, што сам могао и подватио се, то сам радо и верно испољњавао.

Шест полезни и радосни година прођу ми у Бечу како шест дана. Умерено живећи, нисам никада узрока имао боловати. Непрестано у пријатном упражњенију, или другима лекције предавајући или своје учећи, само у недеље и на празнике учинили би ми се дни као да су подугачки. По мојему сложенију и начину мишљења морао сам у таковом прекрасном граду, као што је Беч, благополучан бити. Дела моја и дужности радо и весело испољњавајући, чинило ми се да сам у совершенејшеј независимости и свободи, нит' сам кому есап давао нит' од кога узимао. Сав град Беч чинио ми се мој, јер сам могао по њему шпацирати, колико сам год хотео. Аугартен, Прадер, све шуме наоколо и ливаде поизмеђу њи биле су у мојој власти; сваке

недеље и празника могао сам по њима на све четири стране ходити, колико ми драго. Сви славуји у Аугартену у пролеће, и кад би ја сам ту био, певали би, колико да су највећа господа у њему. Шенбрун, наши богопрослављени и велики цесара и цесарица предивна летња обиталишта и у њему лавиринтовидне неисказане красоте башче и рајеви, Белведере, бесмертнога принца Евгенија двори и сади, све је то било мени отворено. Предградија сва око Беча и вертогради, били велике господе или грађана, где је год слободно било улазити, ту ми нико није смео стати на пут. За она пак места, где није дозвољено било улазити, нимало нисам марио, колико да и нема на свету, нити би ја ту ушао, да ме ко куми, код толики други лепши места.

Нека ми нико не баца преко носа да сам по вишој части пешице одио, зашто ово је много боље за ме било ради многи узрока; но ова два, која ћу казати, стотине вреде. Прво — што је за здравље много полезније пешице одити него у коли; а шта је боље на свету од здравља? Друго, ко је у колеси, ако ће бити пра, да се загуши, он мора оним путем ићи, куд остала кола иду, ако му се и неће. Другда се поизређају по сто једна за другима, да се не виде од пра; који су год онда у колеси, пуне им се не само очи, уши и аљине праом него и носови и уста, зашто морају дисати и одисати; пак ако најпређна кола стадоше, сва за њима, ако ће и иљада бити, ту ваља да стоје, где су се нашла, и не

знајући ни зашто ни за колико ће ту стајати. Они су све то принуждени трпити, а ја не; зашто ја и проче моје друштво пешаци, којега нас има доста, фала Богу, нами је лакше и опколити и преко прећи и гди год видимо лад или од кућа или од древеса или, ако ће, и од плотова, а ми на ма у лад, пак идемо лепо господски по ладу. Ко не види да је ово и полезније и лепше? Али, рећи ћеш ми, кад је блато и киша? А зар ја теби не могу рећи: а кад се у твоји коли осовина сломије? Ја те молим, нека свашта не спомињемо! Ко се кише и блата боји, нек се не рађа на ови свет; то му се пре каже, нек не рече после да није знао.

Имао би се јошт с многима вешт'ма фалити, као на пример, да сам слободно могао у сви вишеречени мести прве и најлепше бечке госпође, колико сам год хотео, гледати, и нико за обадва своја уа за то не би ми смео реч рећи; ал' ово нек стоји. Само ћу јошт једно казати, пак ћу ови период закључити. Редут бечки, који је оглашен на свету, комедије, опере талијанске, музике, царске библиотеке, све ове веселе и полезне забаве и наслажденија могао сам уживати и уживао сам како год један од велике господе.

Сад реци, љубими мој, но по души и совести реци: нисам ли ја у оно шест година у Бечу благополучан био? Но како све овога света тече и пролази, тако и њима дође време, те прођу. Али и ја не жалим за две причине. Прво — што и до данас, спомињући и, радујем

се и веселим, ибо „Hoc est, vivere bis, vita posse priore frui.“ То значи: „Двапут живити, кад ко може и прежњим услаждавати се животом.“ А фторо, што је јошт лепше, боље и слађе, да у то време, што сам знао, другима сам предавао, што пак нисам знао, од други сам примао и учио. А ово је всегда било верховнејше намереније и всегдашњи нишан мојега по свету ходања, које неки из њиове високе милости скитањем називати удостојавају. Што сам ја крив, што они неће овако да суде: да без посла одити то се зове скитање, ако ће бити само по једном селу; а с послом одити то људи паметни другојаче зову. Ако ли су ти исти, дома седећи, себе и друге боље ползовали, ја им то честитам и заисто не завидим; но и ја с моје стране имам за што благому небеснога оца промислу, док сам год жив, благодарити, што ме је сироту без очина и материна совета и пристарања довде наставио и довео, и знам да ће ме и до конца временога водити живота, и помоћи ми, да всегда вечним, његовом премудростију претписаним, правилам следујући, поступам и живим.

Седме године у Бечу пребивања усудим се већ и у немецкога језика увести учење, кад у трећи овога мојега претпријатија месец дође у Беч наш архиепископ, Викентије Јоанович Видак. Овај господин не само с милостивим но паче с љубезним к мени начином сасвим ме присвоји к себи. Учини ми предложеније, да пођем у Модру к његовим двома

синовцем, Томи и Павлу, предавати им француски и талијански за годину, обештавајући ми за то да ће ме на годину или најдаље на две за тим с њима заједно о својем трошку у Германију у којунибуд университет послати, а по том и пут један у Францију, Инглитеру и Италију учинити. Кад ја чујем за Германију и прочаја, обештао би се служити му не годину или две но толико година, колико је свети патријарх Јаков за прекрасну Рахилу Лавану тасту своме служио.

Дођем у Модру, и ту сам не само младим Видаком но и прочим митрополитовим питомцем лекције на више поменутим језикам предавао и с њима заједно у школу, Баумајстерову философију слушати, одлазио, а од конректора на немецком приватне уроке узимао. У дому једнога благороднога господина, првога у граду, зовома Такача, весма сам љубезно примљен бивао и често у лепом друштву с официри и с господом частио се. И при њему сам се с прељубезним мојим ритмајстером Бешинеом познао, с којим сам у селу близу Модре, гди је он на штацији био, често по неколико дана проводио.

По совершенију овде године пређем с моји младићи у Карловце. Одавде пођем по двадесет година отсутствија у Банат, посетити сроднике моје, поклонити се гробовом родитеља моји и целовати мени свету земљу, у којима њиове почивају кости. У Бечкереку по случају дођем у дом једнога благообразнога господара, именем Филипа Сељаковића,

који ми се каже, да је ближњи сродник оца родитељнице моје Круне. Овај пречесни стари, који би и туђина радо причекао, како је мене примио и угостио, то свак Сербин може себи ласно представити. У Итебеју пођем искати сестру матере моје, Јевру; но не нађем је, јер се давно била преставила. Поп Давид, ујац мој, пође са мном у друштво.

У милом Семартону, предрагом селу и месту рожденија слатке родитељнице моје, отидем на ма к цркви с попом Радулом, парохом села, којега сам јоште у детињству ту познавао. Овај ми покаже гроб матере моје и миле Јуле сестрице. Мати, мати и рођена сестрица! какова су то чудна имена! И сад ми, ово пишући, из самога срца извиру сузе и, наводњавајући очи моје, једва ми дају писати. Паднем на ону пречесну земљу, ижљубим ју и сузами оросим. Молим свештеника, да зове кога, да ми помогне, раскопати земљу, да видим кости богиње моје, чрез коју ме је Бог на свет произвео. Но он ми каже: да ја всује то желим, да за толико година ту су и други многи соплеменици, стари и млади, погребени, и ко ће кости од костију разазнати? Кад ово чујем и чрез излитије суза себе облахчам, дођем у се и помислим: Боже мој, како смо ми људи всегда к земљи прилепљени! Наместо што би возводили ум наш к бесмертним љубезних наших душам, ми иштемо кости њиове, које се морају с другим подобним костима помешати, изгубити и најпосле чрез стотине година у ништа обратити.

Ево на који су начин постала сва обоженија и поклоњенија моштију, костију и икона. Горећа и срдечна љубов и високопочитаније само један коракљај потребује, за преобратити се у љубимаго и високопочитајемаго предмета обоженије. Овим природним и кратким путем долазили су људи к идолослуженију и к свим сујеверијам, кад год просвештен разум с њима није управљао. Зато толика старост и вика за гробље и гробнице. Шта је человеческо тело без словесне и разумне душе, која га оживљава и у њему мисли? Ништа него смрадна аљина, опредељена за црве, за трулост и за уничтоженије било на који му драго начин. Ова размишљенија тада ми се топрв представе, кад сву надежду изгубим, останке Круне моје и Јуле наћи. Онда ми падне на ум и разговор премудрог Сократа пре смерти своје. Ови добродетељни и божествени човек, од своји грађана неправедно осуђен, да отровом убијен буде, запита га његов љубими Критон, како и гди жели да га погребу. Тада се он окрене к прочима, који ту бијаху, и рече: „Како худо мој Критон о мени умствује, мислећи да почем ја отров испијем и остане ово тело ту пружено и бездушно, да ћу и тада ја овај исти бити, који сад с вама беседим. Неће већ оно, Критоне мој, Сократ бити, но само аљина његова излишња и ни на што непотребна. Закопај је, гди оћеш, и предај земљу земљи; закопај је само дубоко у земљу, да тамо иструне и да воздух смрадом својим не трује.

Сократа ти укопати нећеш.“ Простите, сам у себи, погледавши к небу мислећи речем, о ви, мојему срцу свете, божествене и слатке душе; простите слабост и неразумије моје, зашто вас иштем ја у земљи, знајући да су праведне душе у рукама Божијима.

Једва принудим чеснога свештеника Радула, да узме неку багателу од мене, за споменути и на служби. „Ја би њи и без тога споменуо,“ рече ми добри свештеник, „али да Бог да да и моја душа буде, гди су њиове!“ Преноћим у дому ујака моји, Павла и Ђуке, и сутрадан пођем к Чакову.

Љубими друг мој, ја се не би усудио ком другом кроме теби овако дугачко писати писмо. Нежност твоја к мени позната ми је, и уверен сам, да ћеш ти баш тако радо ово читати, како је мном радо написано. А уздам се, да се не варам, мислећи да и други ко само нека представи себи своје родитеље, пак онда, читајући ово, неће за безмесно судити, што ја овако мислим, чувствујем и пишем о оној, која је после Бога, творца мојега, светејша, чеснејша и слачајша души и срцу мојему.

У Кенигзбергу,
септембра 14. 1788.

ЉУБИМИ ПРЕДРАГИ МОЈ!

„*Οὐδὲν ἐν ἀνθρώποισι μένει χρῆμ' ἔμπεδον; οἵη περ φύλλων γενεή τοιήδε καὶ ἀνδρῶν!* Никакова в человецех не стоји вешт постојана; какав је год лишћа род, таки је и људи!“ Истину овога Омирова стиха никада и нигде у животу нисам тако почувствовао, како кад на толико година после дођем у мило место рожденија мојега. Упутим се управ к родитељском дому, пред којим нађем у глубокој старости стрица мојега Грују. Познамо се и поцелујемо. Кћи стричева, коју сам при сиси оставио, она сад домаћица и с сином великачким. Питам за једнога комшију, чичу Мијаила. Нејма га; давно се преставио. За другога с друге стране, чичу Лазу. И он такођер. Децу у неко време и моје врснике поизналазим, прве у вароши, једне с синови на женидбу, а друге с кћерма на удају. Дечица, којима сам бабиње чувао и по том у наручи носио, сад су оци и матере. Ето ти га, помислим у себи, иди сад те се калуђери, пак ћеш и ти бити човек на свету. Ал' оће паметно момче да се посвети и да твори чудеса по Срему! Но већ што му драго; што је учињено, то се не очини. Ја сам већ био и прошао, и свак ће ласно погодити да ја ово-

више за друге него за себе говорим. Пре тридесет година нека се нико за главу не калуђери. А кад му буде толико, опет нек не нагли; нек причека јоште десетак. Куд је прошло тридесет, нек прође и ово десет; и нек се не боји, да неће проћи; прошло би, да и је јошт толико. Ко се год опари, а не каже друштву да чорба жеже, није добар за друштво; а кад он каже, после други нек чине, што им драго.

Две вешти, што сам познао баш у комшилуку с једне и друге стране родитељскога дома, толико су знамените и тако се касају интереса целога человеческога рода, да би заисто смертни грех био, да и овде не споменем; зашто кад се ово могло случити баш у мојем комшилуку, не даље него у прва два дома, а да шта нејма даље и даље у вилајету. Зато предлажем ово на расужденије Богу и цару и свим паметним људма, који маре и којима је све то-важно и велико, што се человеческога каса рода. Реч је овде о двема женами, о којима никада не могу помислити, да чувствително моје о њима не соболезнује срце.

Једна је Јованка, кћи чиче Лазе. Ова се уда за некога, који роди с њом (не памтим добро) једно или двоје деце, пак је онда остави, оде некуд и степе се, и за неколико година нејма му ни гласа ни трага. Жена јоште здрава и млада, следователно за рађање људи. Питам је, зар не може другог мужа наћи? Каже ми сирота уздишући: „Нашла

би ја давно себи мужа, али веле да црква не допушта.“ О људи, што вас је год на свету, докле ће се којекакви пустињика и монаха закони за цркву држати? У Цариграду и у Смирни очима сам мојима гледао да црква и патријарси за много мањи узрок дозвољавају женам за другога поћи мужа. Није ли ово управ против Божије воље, следовательно против свакога паметнога закона, возбрањавати да се људи на Божији свет плоде и рађају, и Бога славе и познају. Али ако први муж дође? Ако дође, томе ласно има лекарство: нек узме себи другу, пак нек је боље чува. Ал', ако не дође, какво ћеш онда лекарство наћи?

С друге стране Марија, чича-Мијаилова кћи, около тридесете године возраста, но гледајући на њу, би се заклео ко, да јој нема више него двадесет. Млада, здрава телом и разумом, прекрасна до удивљенија, поштена и благонаравна. И овој будући и трећи умрео муж, више се удати не може. За правду Божију, што је жена крива, ако се случи да јој три мужа умру; што ли муж, ако му три жене не живу? Јесу ли они владетељи живота и смерти, и могу ли друг друга од смерти избавити? Али су свети оци тако узаконили. Ти исти свети оци, који су 'то установили, били су пустињици и калуђери, заклети непријатељи брака и чадородија; зато, да се они у туђе после нису мешали, иљаду би пута паметније учинили. Ово је посао мирски људи, старешина и поглавара, који су не

само словом него самим делом прави свети оци. Ко је мени за Богом највећи свети отац разве онај, који ме је родио и одранио? Да се он, сачувај Боже, није оженио и мене с мојом слатком родитељницом да није зачео, мене не би на свету било, нити би ми милион свети отаца помогао. То је све залуду: пост и молитве децу не рађају, него чесни и свети закони брак, јер тако оће Бог и тако мора бити во веки веков, а не иначе.

У почетку овога писма рекао сам да смо ми људи као лишће: у пролеће се рађамо, а у јесен зрелости спадамо. Ово се дакле не говори толико за Марију и Јованку; и оне ће у мало времена увенути и преминути, али је праведно постарати се за будуште родове. Ово исто случаваће се и у напредак многима и многима, пак, људи браћо, зашто да синови и кћери и унуци ваши страдају, да уздишу и да су злополучни, у чему нимало нису криви?

Ја сам о овом послу, како год овде пишем, покојном митрополиту Викентију говорио. Ево што ми је одговорио: „Ја знам да је то тако; али нека они ответ Богу дају, који су то тако узаконили; ми сад морамо слепо држати.“ А која ће полза бити онима, што страдају, од тога, што ћеду други ответ Богу давати? И зашто? За који узрок и нужду слепо држати једну ствар, кад се већ позна да је без разлога и слепа? Знам да ће ми на ма који намргођени меланхоликус и тврдоуст рећи: то се тако код нас нашло, пак тако

народ оће да то стоји. Но зна се и ово: да тешко оном општеству, гди се никакво исправљеније не уведе, док год не соизволе и не усхоћеду и касапи и бакали и лончари и прочаја. Зашто свако општество има своје поглаваре и управитеље, разве да и слуша и да им се повинује? Ко не зна, право је, да се да упутити и научити од онога, који зна; а гди ово не бива, ту морају ствари ићи наопако. На пример, стара баба, која већ није за рађање деце, нек се не удаје ни први ред, некамо ли трећи и четврти; а човек и жена јоште при младости и снаги, који могу чада рађати и ранити, а несрећни су били у три брака без сваке њиове кривице, зашто да не могу у четверти и, ако по несрећи буде потреба, и у пети уступити? Намереније и конац брака мора бити чадородије и воспитаније и, кад год за ови конац бива, он је по Божијем закону и уредби. Беспослен и луд остави жену своју, младу и здраву, оде, изгуби се, и нејма му ни гласа ни трага! Зашто да жена стоји шест година залуду? Она би ласно за толико времена троје дечице имала, и рада и је имати, дојити и ранити. Зашто дакле ова створења свет Божији да не виде? Човек паметан ни овцу ни краву јалову за толико неће држати, некамо ли жену своју. Но сохрани, Боже, ропства или немошти! Ово има свој узрок.

Из Чакова вратим се у Карловце, за чекати пришествије митрополитово из Беча, гди је позват био ради вершачке смутње, у надежди, како дође, да ће нас оправити у Гер-

манију. Дође архиепископ, и ја пођем с братом његовим, господином инспектором Трифуном, у Дал к њему. Али се наш пут опет отложи за смуштеније, које се у Германији тада Баварије ради догоди. И тако проведем другу годину у Карловци.

По берби винограда отправе нас у Пожун, гди заједно с млади Видаци десет месеци пребудем. Они постигну доста добро францески и талијански, а ја већ умерено могах немецки говорити. Между тим постане совершени мир у Германији; ништа мање о више реченом путу нико не мисли. Пишем митрополиту о том, и најпосле јавим му да је већ доста три године и да више нећу чекати. Ни одговора! Чудна је вешт, кад слаби има с јаким погодбу, зашто један чини што оће, а други принужден је трпити. Ове три године биле су ми најнепријатније у животу; и срећа моја, што су мој Тома и Павел сасвим добри били, које сам совершено љубио, како и они мене, а без тога јошт би ми горе биле. Притом добро за ме, што сам како у Модри тако и у Пожуну гдиког ученика имао, те нисам сасвим остао био без новца. Тада сам весма жалио на архиепископа; но на неколико месеци за тим познао сам да је много боље учинио, не исполнивши обештаније, ибо будући наумио скоро преставити се, да нас је послао био тамо, би се у великој заплетки нашли, не имајући од кога векселе чекати. Моја надежда, за поћи у Германију и даље, за сад воспети се и утиши, но не искорени.

Ја сам већ дугим опитом познао да ваља да се добро чувам, да не наумим куд поћи; јер, ако науми, одо, сам не знам како.

Пређем у Тресте. Овде господа конти Војиновићи и прочи господари трговци запитају ме, би ли хотео ту за коју годину децу учити. Радо и весело за пет стотина форинти на годину, одговорим. Више, ако оћеду, могу ми дати, колико им драго, узећу; али не мање за главу! Обнадежде ме, да толико могу имати. Между тим за неки политически узрокреку ми да се пођем проодати по Венецији и у петнаест дана да се вратим, и да ће све бити готово. Одем; а кад се вратим, нађем посао горе, него кад сам пошао. Каже ми мој Хараламније, будући да се није могао успех у неком надејемом претпријатију имати, више ми се не може дати од триста форинти. То значи: пет стотина мање двеста. Зафалим и откажем. Ја добро знам да има такови места где могу имати 500 с plus 200; зашто би дакле узимао с minus? Али, ево невоље, нема се с чим дотле доћи.

Од кад је год Тријесте на свом месту, у боље време за ме није у њега могао доћи господин Варлаам, росијски архимандрит, с намеренијем, за поћи у Италију. Обештава ми платити, да пођем с њим и да га поучим талијански. Не иштем никакве плаће; обештам се бити с њим сву зиму, само из Ливорна да ме отправи на пролеће у Цариград, где знам да се францески и талијански језици, навластито кад и ко с греческим уме предавати језиком, добро плаћају. Не знам од нас дво-

јице ко је себи за веће шчастије вмењавао: он ли, што ме је ту нашао, или ја, што се он ту у таковим мојим замршеним опстојатељствам на ме намерио. Заисто, да смо се задуго распитивали и тражили, боље не би се могли напитати и наћи. Влашки је знао како прави Молдован, зашто је у тој провинцији из детињства до совершеногa возраста живио, и ту је у прошестој војни Росији лепе учинио заслуге, и за то од Велике Екатарине многоцени на плаветној пантљики крест и господску пензију за живота получио. Што кажем да је влашки знао, чрез то дајем знати да је у талијанском језику на по пута био. На ма у Тријесту почнемо: он мене частити, а ја њега учити. У оваком лепом послу проведемо ту цели божићни пост, и таков леп пост не би се човеку за дуга живота омразио.

По божићу у Венецији карнавал. Луди би били, кад би у Тријесту стајали. Ајде у Венецију! Да нам је и ту лепо било, то свак зна, да му се и не каже.

Четвртак прве недеље поста укрцамо се у књигоношњу лађу за Болоњу. Сила Божија музиканта и комедијанта мужескога и женскога рода и племена! Преко дан лепо време; такове музике и појања — ван да опет ту. Око неко доба ноћи пођемо кроз широки канал; кад ти ту нападне на нас такова страовита бура, да нико није већ мислио главе на суво изнети. Те музике опет и тога завијања ко није чуо, нек не жели чути. Да нас срећом јака не одржа лађа, мишљасмо се сви

заједно утопити као мишеви. С оваким друштвом утећи, то се зове Харону рећи мац! Свима сам сутрадан рекао: „Чујте, браћо и сестрице, кад овде шкапуласмо, заисто оћемо јошт који дан поживљети.“ Одавде све из канала у канал на Ферару до Болоње. У овом предивном месту и граду задржимо се до воскресенија латинског; што је год достојно било виденија како у граду тако и наоколо, све смо видили.

Кад би све хотео описивати, какови смо се неисказани и неописани красота нагледали у Болоњи, у Флоренцији, у Пистоји, у Луки, у Пизи и просто у свем оном земном у Италији рају, велика би се књига хотела. Преко високи апенински гора и кроз именовате градове предивне тосканске државе друге недеље на наше воскресеније дођемо у Ливорно, гди отпразнујемо не три дни него равно три недеље дана. Већ пролеће тихо и лепо, за мореплаваније најлепше, но нами се мучно растати. Али што мора бити, то ваља да буде. Нађе се корабаљ за остров Хиос. Мој љубими архимандрит Варлаам плати за ме капетану за превоз и препитаније до тога острова и, баш излазећи из корабља, гди ме је допратио био, метне ми у џеп прослука сам својом руком дванаест венетски цекина.

Капетан корабља Дубровничанин поштено ме је и господски содержавао. Овај, имајући своји дела, у различна се места навраћао, како: у Корсику, у по том земљетресенијем разорени град Мисину у Сицилији; прођемо

и покрај горе Етне, гди целу једну ноћ нисам хотео лећи, за нагледати се онога чудеснога виденија. Двадесетпрви дан од Ливорна угледамо остров Хиос, и тај дан улеземо у пристаниште града.

Да сам хотео, могао би тај час у други корабаљ прећи за Цариград; но, уверавајући ме капетан, да се ту сваки дан може пригода за то место наћи, намислим остановити се овде који дан, за прегледати тај предивни остров. И будући да против свакога намеренија и чајанија наместо десетак дана случи ми се пребивати ту равно толико месеци, а зашто се то случило и што сам у то време чинио, наодећи достојно Вашега љубопитства и подугачкога описанија, закључавам ово писмо, пребивајући и прочаја.

У Берлину,
септембра 30. 1788.

ЉУБИМЕЈШИ И ДРАЖАЈШИ МОЈ!

У граду Хију узмем на десет дана под кирију једну собу у јерусалимском метоху баш при мору и најмим сутрадан момка, да ме води по острову. Овде, како се изиђе из града, нама почињу велике башче, пуне лимуна и помаранци, с прекрасни созидати камени и различне боје мармара украшени домови. Рекао би ко, наодећи се овде, не да је у турскога владенија острову него усред Тоскане. Грађани Хиоци, који су почти сви купци богати, имаду своје башче и у њима лепше домове него у граду. Казивали су ми да само од лимуна и поморанци пол' милиона пјастри има ови остров доотка, које свуда с корабљи, а највише у Цариград, рашиљу. Цели остров дакле кроме са стране високи каменити планина представља се као чрезвичајне ширине град, пун с велики камени зидови окружени садова и у њима кастела, у којима од месеца марта до новембра фамилије живу. Овде је највећа зима као код нас у Банату другда у октомвру. У лето ту за шест месеци нема кише, и врућина би била врло велика, да сваки дан морски ветрови не разлађују воздух. На они лимона и поморанца древеси чрез сву годину види се цвеће с зе-

леним и са зрелим плодом. Свака башча има свој бунар с преизобилном водом; рекао би да у свој тој земљи на неколико фати дубљине ништа није него вода, коју свако јутро и вече чрез малене каналиће кроз сву башчу навраћају, и древеса напојавају. Воду извлаче на чекрк: вежу мазги очи, да не види што чини, запрегну је и потерају; ова, како ти пођe, све иде и путује, мислећи ко зна куда, а не зна да се све на једном месту око бунара окреће. Свак може себи ласно вообразити како је од марта до конца новембра по овом острову ходити. Мирис такови плода и цвећа, да би чисто помислио ко да је у рају.

У почетку јунија дошао сам овде; пети дан за тим дођу гласови, да у Цариграду куга мори. Иди га сад у Цариград, помислим у себи. Но ништа не марим, у добром сам месту; свуда Греци, наипаче имући, љубе мусе и стране језике, само ваља дати им се познати. Питам домаћина, архимандрита Јерусалимца, какове се школе и учитељи у месту наоде. Овај ми каже да су ту две школе, у којима се јелински предаје, и да у лето учитељи предају у своји домови садовними, од којих је један близу града.

Сутрадан пођем к ближњему. Представим му у каквој се сметњи наодим, не смејући у Цариград на кугу насртати, и да би радо, док она тамо престане, талијански и француски лекције, кад би имао коме, предавао, само да могу свој трошак добивати. „Не само трошак но и прибитак можеш имати,“

отвешта ми учитељ; „мени ћеш првом француски предавати, а знам да и од моји ученика имаћеш неколико за талијански језик, који је трговцем весма нуждан.“ Рече ми да останем с њим обедовати и между тим, док он сврши предавање лекција, да се или с којом књигом забављам или пођем по башчи одати. Нађем при њему једног свештеника из вароши, у јелинском весма искусна; с овим пођем у сад, гди ходајући, и разговарајући се, покаже ми се чловек љубезан и благопријатан. Зовну на обед. Мој нови познаник, поп Агапије пође у комшилук к једном од први трговаца на обед, а ја останем с учитељем. При ручку сазнам да ови словесни муж доста добро латински разумева и у својој библиотеки избранејше на овом језику списатеље има. Обрадује се, кад га уверим, да, разумевајући латински, у шест месеци получиће совершено разуменије францескога, будући ови дијалект онога. „За толико времена,“ рече ми, „извесно ти ћеш морати овде пребивати, ибо кад год кужни мор касно у лето у Цариграду почне, чрез сву зиму иногда не престаје.“ Док се ми овде разговарамо, повише именовати поп Агапије оправи ми други леп посао. Он је с таковим усердијем о мени овом купцу беседио, да човек обешта не само за свога најмлађега од седам синова плаћати ми, но савише у својем дому у саду и у граду, док сам год у Хију, квартир и трапезу давати.

Зовну нас на кафу; и ту се познам с мојим будуштим домаћином, чесним старцем

од седамдесет и четири године јоште при снаги и здрављу, зовомим мисе Маноли Стратипетрококино. Пренесем моје вешти из метоха. Следујући дан преда ми учитељ, зовоми Николај Аргентиос своји дванаест ученика, за обучавати и у талијанском, и он почне францески.

У овом предивном острову пребудем до конца идућег февруарија у великом задовољству; прегледам цели остров и богати царски манастир зовоми Неа Мони и у њему древњу гречески рукописни књига библиотеку. Моји ученици получе од мене све, што су желили, а ја добијем око шездесет дуката. Јоште у децембру получим известије, да је куга у Цариграду престала; обаче, за већу ползу моји ученика и за дочекати лепши за мореплаваније пут, изостанем повише. Последњи февруарија поздравим моје добре пријатеље: ученога медика господина Скилици, старога Англеза Самуела Брецбриџ који од много година ту живљаше, љубимога попа Агапија, учитеља господина Николаја Аргентиа, и први марта пређем у корабаљ за Цариград. Не ваља премолчати да Хиоци имаду на најлепшем месту предградија при мору преизрјадно устројени оспитал с широким садом за педесет болни, страни или домаћи, подаље од града велика зданија за лазарет и око по миља даље други оспитал, зовоми Светога Лазара, за прокажене.

Путујући к Цариграду, био сам у лепом друштву трговаца хиотски. Спрама острова

Мармаре дуне јак нама противан ветар и задржи нас у једном маленом пристаништу овога острова петнаест дана; једва се одавде отиснемо и с великом муком дођемо у Константинов град. Квартир сам у Валеде-хану с хиотски трговци имао, недалеко од Свете Софије и цареви дворова. Моји Хиоци водили су ме свуда по Цариграду по мору и по суву; али ко ће ту ужасну величину града обићи! Познам се у патријаршији. Протосингел патријаршески рече ми да причекам, док прође цветна и велика недеља, и да ће ме по воскресенију с таковим двема или трима фамилијама упознати и при њима наместити, да ћу моћи на годину најмање иљаду пјастри имати. У Перу и Галату мало који дан нисам прелазио, и ту сам се приказао цесарскому министру. Кад ти велике недеље почне се по граду разглашавати: куга! Смуте се моји Хиоци, и неки почну се спремати, да беже у Хиос, а ја ти онда бежи у Перу. Но и овде што ћу? Сви се дворови елчијски позатварају; куд се год окренеш, страх и ужас! Аратос, речем, Цариграда и колико је год у њему иљада пара, пијастара и руспија! Ако ме где куга заквачи и шчепа, што ће ми онда пијастре помоћи? Она нимало за шалу не зна, нити ће марити, што ја јошт нисам Париз ни Лондон видио.

Најмим момка, да ми́ понесе моје вешти до мора; ту узмем барку, да ме одвезе у који му драго корабаљ за Црно Море. Иде ли у Крим или у Трапезонт или, ако ће, и у Кавказ, и ја ћу с њим, само нек нисам

онде, гди је куга, јер с њом за главу не би се рад пријатељити ни пачати. Први корабаљ гди запитамо куд иде, кажу нам: у Галац у Молдавију. Запитам управитеља, оће ли ме повести и шта ће искати дотле. „Пењи се овамо, не питај," рече ми; „ако даш највише за превоз и за рану, даћеш пет или шест пијастара. Корабаљ је празан; само једног пасажира имам, који је закупио сву велику собу и добро ми плаћа. Али ево невоље, не зна човек ни турски ни грчки ни влашки, а ми сви, што нас је год у корабљу, не знамо оно, што он зна, ако што зна." Наместо десет пара по погодби дам моме баркаруолу, што ме је тако лепо довезао, тридесет.

Улезем; нађем ту великог некаква прелата пољскога, који имаду ферманe, да откупују из Турске сваке године робље Христјане од Турака. Овом кад кажем, латински с њим говорећи, да и гречески и влашки знам: „Ах карисиме", рече ми, „Бог и моје молитве су те овде донеле. Ништа ти не дам потрошити до Галаца и до Јаша, само да ми помажеш с овим људма беседити." Овај је млађега свога попа с откупљени робови оправио био по суву, и, за убећи великог труда, вознамери до Молдавије морем доћи.

Противни ветри задрже нас између Дарданела двадесет дана. Овде се случи да смо пред капетан-пашу излазили и с њим чрез Мавројени, драгомана његова, беседили. Ту нам је добро било: од куге смо утекли; јести и пити до изобилија, што нам год срце заиште;

на једној и на другој страни брегова прекрасне башче и домови цариградске господе; славуја сила неишчислима, који нам неусипно певаху. Дође и наш ветар; изиђемо двадесетпети дан априла ујутру. Тај дан летили смо како на орлови крили; кад на ноћ чисто се помами ветар, и море сасвим побесни. Ту сам најболье почувствовао што ће рећи зло море и непостојанство волна и ветрова, који кад нас почну дизати у висину, рекао би одосмо живи на небо; а кад ти нас почну низ брдо терати, тога опет летења и сијасета нит' сам чуо ни видио. Шта је бездна и пропаст? Ништа спрама оном, куд смо ми пропадали! Ништа није јадније слушати, него гди даске око нас шкрипе и балвани испод нас јече. Чудо дивно како се не разглаве, те би нас било до ушију покквашени! Ништа се ту толико не жели, него да се о какав камен у мору не лупи, јер не би нам остало ни ноге.

Кад би се год пењали уз брдо, онда ти мој прелат чита брзо, брзо, баш као да се с морем утркује; а кад би доле полетили, онда би заборавио читање, и стајало би га вика: „Карисиме, одосмо, пропадосмо!“ Већ ми је досадио био, питајући: „Што говоре они озгор?“ „Шта ће говорити? Псују се, ето ти га!“ „О, impii homines!“ [2]) рекао би, пак опет почне читати. Правда да је било страовито, но ништа мање морао сам се неколико реди мојега прелата вики и плашњи сме-

---

[2]) О, безбожни људи! — Ур.

јати. Около по ноћи послаби мало ветар и поутиша море; онда ти се ми почнемо инатити. Виче прелат на ме, зашто се и ја Богу не молим, него се јоште смејем. „Чекај“речем му, „нек дође само лепо време; ако се и сам својој плашњи и вики не будеш смејао, нек сам други. А у оваким опстојатељствам ја за друге молитве нећу да знам, разве: „Благи премудри создатељу Боже, буди света твоја воља! Ако допустиш да се утопим, прими у милост и у отеческа твоја недра душу моју!““ „Ниси ни то говорио“ вели ми. Молим га, да ме се прође: „Што ћу ја с Богом говорити? зар је Бог као човек? Он боље види и познаје што је у срцу моме, него ја исти.“

Прелат: „А није ли ти жао, да те рибе изеду?“

Ја: „Шта га сам и ја риба изео, које чудо, да и оне мене један пут изеду!“

Прелат: „Али су рибе за човека створене, а човек није за рибе.“

Ја: „Ако се овде утопимо, онда ћемо бити баш за рибе и за морске раке. Душа моја знам да није за њи, то ми је доста знати; а за тело, та га црви изели та рибе, мени је то све једно.“

Прелат: „Какав си човек! Дакле ти све ово за шалу држиш?“

Ја: „Нећу ти лагати: и ја се и плашим и бојим, али, да ми је могуће да се баш ни мало не бојим, много би бољи и паметнији био и сам би себе иљаду пута више почитовао. Није ли паметније и поштеније онде не

страшити се, гди страх ни најмање мрве нити ползује нити помаже?“

Прелат: „Зар ти за смерт нимало не мариш?“

Ја: „Марим те веома! А да зашто сам из Цариграда побегао? Али овде моја марња ништа ми не помаже. Ко се просто смерти боји, у горем страху ваља да живи него зец, и ништа да не чини него да се плаши, зашто се сваки Божи дан умрети може.“

Прелат: „Карисиме, ти или си луд или си прави светац, тако мислећи.“

Ја: „Да ме опростиш, господине, светац знам да нисам, а луд не би рад бити; али овако мислити желио би срцем и душом. Сваки не само поштен официр него и најпоследњи солдат овако ваља да мисли, ако жели да је свога званија достојан. А то, што је њима поштено, зашто и нами не би било?“

Поћути мало добри прелат, пак онда ми рече: „Dulcissime amice, beata illa hora, qua tu ad me venisti! Слачајши друже, блажен онај час, кад си ти к мени дошао!“ Замоли ме, да ако се како могу до канавета привући и стакло с ракијом извадити. „Могу то, како не би могао!“ Рече ми да најпре нагнем. И у овом га радо послушам, видећи да ми срдечно допушта. Прекрасна цариградска ракија с хиотском мастихом! Напије се и он, и ја спремим стакло. Чисто двојином оживим од пријатнејшег ликвора, за који нимало не марим, разве кад сам на мору. „Не бојмо се, господине,“ речем му; „ја моју главу полажем, да се не-

ћемо утопити.“ Заклиње ме, да му кажем како ја то знам. „Искуством,“ одговорим му; „познао сам да је море лажљиво, већ ме је до сад више од десет реди уплашило, пак после престане и буде лепо, зато га се већ не бојим нити верујем ни његовој доброти ни злоћи. При лепом времену чекам ружно, а после овога чекам опет лепо.“ Ветар јоште здраво дуваше, али онога првога зла — ни полак. Овако разговарајући се и шалећи, заспимо. А кад се пробудимо по десетом часу, видимо прекрасни дан и угледамо бело море од смешенија с водом дунавском, у који после подне и улеземо.

Уз Дунав путујући, иде се лагано но мирно и безбрижно, нити је другога страа разве од комараца, а њих тада јоште не бијаше; следователно дођемо мирно, све частећи се и разговарајући, до Галаца. Овде по обичају пођемо се приказати управитељу вароши, једном младом господину од први фамилија бојарски у Молдавији, зовомом Балса. Овај господин прими нас с великом учтивостију.

Прелат нађе лепо друштво Руса и Пољака, за прећи во своја. И овде се с њим с великом љубовију растанем, ибо трећи дан пође с Богом. А мене речени господин оправи к брату своједу у Фокшане, первом спатарију Теодору Балси, који ту староста бијаше и потребу од учитеља за сина свога имађаше. Овде се најпре познам с епископом романским, господином Леоном Ћиуком, који ми је по том велики пријатељ био.

По неколико дана пођем с мојим учеником у Јаш у дом великог принципског вестиарија, господина Георгија Балси. Од ове благородне фамилије прекрасно сам содержават био и лепо награжденије имао. Архиепископа молдавскога, господина Гавриила Калимахи, синовцем лекције на францеском језику предавао сам, и од њега сам добру плаћу имао. Мој љубими романски епископ дође зимовати у Јаш, и, како би лекције испредавао, све сам прочеје с њим време проводио.

На друго пролеће пређем с ученици моји к њему у Роман. Како сам овде оно блажено пролеће и лето провео, описати није ми возможно. К јесени полазе трговци за Лајпсик, а ја имам близу триста дуката! Ево дакле оно желајемо време за Германију и даље. Советују ме моји добри пријатељи, да останем јошт годину и да стечем више. Не, ни по што, јер се бојим, да се не усладим у новце и у спокојство, пак оста ту до гроба.

Како сам даље путовао и у пожељена места дошао и што сам ту радио, за ово видите сами, љубими мој, да се оће особито писмо. Зато, љубећи Вас срдечно, пребивам.

У Витембергу,
октомвра 8. 1788.

ДРАЖАЈШИ СЕРДЕЧНИ ДРУЖЕ!

Остављајући Молдавију, мој добри пријатељ, романски епископ, наложи ми, кад дођем у Саксонију, да примим у моје надзиратељство његова два младића Александра Ћиуку, синовца његова, и Герасима дијакона, које је био пре мене тамо послао. Пут нам је био кроз Лемберг, Пољску и Слезију. У Бреславији, трговци имајући дела свога, задржимо се седам дана, и чрез Лајпсик пређем у Халу и примим вишеречене младиће к себи. Овде се преобучем у светске грешне аљине, ка и остали људи человеческога чина, дам се записати у каталог университета, и пођем слушати философију, естетику и натуралну теологију у славнејшега у Германији философа, професора Еберхарда.

Сматрајући у овом муса и сваки божествени наука седалишту: како се више од хиљаде млади људи уче, како непрестано из једнога у други колегиум трче, како се сва прекрасна и благородна душевна способствија размршавају, просвештавају и у многообразним знанијам раширавају и распростиру, и сравњивајући ова места и људе с прекрасном но бедном варварском Албанијом, с колико дражим и милијим толико већег сожаљенија

достојнијим земљама, Сербијом, Босном и Ерцеговином: уздисао сам и често горке проливао сузе, сам с собом говорећи: „Кад ће у оним прекрасним земљама овака училишта бити? кад ће се и она младеж с оваковим наукам напојавати? Милиони народа! Јадни Турци чекају да што паметно чују од дервиша, а бедни и удручени Христјани од калуђера. Но шта ће им ови казати, кад нигде ништа друго под небом не знаду, него: дај милостињу, дај све, што год имаш, а ти умири од глади, и мрзи и проклињи ове људе на свету, који твоје вере и закона нису!“ Гледајући какве се овде књиге сваки дан састављају, пишу и на свет издају, жалост нападаше на мене, кад би год помислио како код нас вичу: „Дај носи књиге из Русије.“ А какве књиге? За оне, које се ту преводе с учени језика, састављају и издају на славенском, ни каталога нејма, барем да им се имена знаду.

Размишљавајући непрестано о овима вешт'ма, споменем се јоште у Далмацији зачетога желанија и намеренија, да је крајње потребе и нужде дело на општем народњем језику што написати и издати. Ја сам чисто пред очима имао какву су буру и метавицу на себе сви они привлачили, који су се усудили најпре и најпре подобна представљенија народу чинити. Но мора се кадгод ко један пут наћи. Ајде у име Божије, нек се почне! Сила се ником никаква не чини; нека каже ко што наоди за добро и полезно, а разумни људи и сад и после о том нека суде. Знам да ће

нерасудни и невеже псовати и ружити; неразумни ревнитељи проклињаће и претити. Али с друге стране знам и ово, да разумни богољубитељи, истинољубитељи и општега добра и ползе желатељи, благе душе и поштена срца људи, церковни и мирски, почеће се разбуђивати и сверх ови вешти с већим проницатељством разговарати и расуждавати; а ово је почетак к исправљенију, и то, што се засад жели. „Пак шта ће из тога следовати?" рећи ће ко. Да се опредељеним на свештенство без сваког даљег оклевања и закошњенија и такове књиге дају, које читајући ученији да постају, и да су кадри себе и народ свој учити, на добро настављати и просвештавати; ево шта ће у име Божије следовати.

Наумивши дакле штогод издати, на пролеће пређем заједно с моји младићи у Лајпсик, будући да ту и штампа славенска имаде, гди се и за исту Росију неке књиге штампају, и университет како и у Хали. Овде на исти начин запишем се у каталог университета, пођем у професора Борна слушати физику и почнем издавати мало сочињеније о мојим приклученијам, у којему сам два поглавита намеренија имао: прво — показати бесполезност манастира у општеству, а фторо велику нужду науке, самога способнејшега средства, за избавити људе од сујеверија и привести их к правом богопочитанију, к разумном благочестију и к просвештеној добродетељи, чрез коју словесни чловек на прави пут својега временога и вечнога благосостојанства долази. Чрез

Совете Разума хотео сам накратко и вообште само почетак наравоучитељне философије дати.

О овом забављајући се, прођу ми које у Хали које у Лајпсику равно две године. Рад сам био ради млади Молдована и трећу годину у Лајпсику заостати; но предвидећи да, ако то учиним, остаћу без новца, пак после како би у Париз и Лондон пошао? Всегда о ови градови читати и слушати, ови просвештени народа књиге у рукама имати, а њих вообште не познавати и њиова пресловута места и градове не видити, то би за ме толико значило као у мраку живити. Не остаје ми више него педесет дуката. За такова места мало и ништа; али, што му драго, помислим у себи, нећу ја ни први ни последњи бити, који је по Франпији и по Инглитери пешице одио. Мојега благороднога и љубимога романскога епископа већ сам о мојем намеренију предуведомио био. Он ми пише да његове питомце с трговци отправим у Молдавију, и мени на дар пошаље тридесет и пет дуката. Триста у друго време не би ме тако обрадовали, како су ме ови сад.

Предам младиће купцем из Јаша и нађем преизрјадна колеса, што су довезла трговце у Лајпсик на пазар и која празна у Франкфурт на Мајну назад одлазаху; у овима јоште с једним живописцем Талијаном о малој цени пођем. Пређемо кроз различна владенија, градове и лепа места Германије, које кад би хотео подробно описивати, одвећ би дуго било. У дивном граду Франкфурту задржим

се с реченим Талијанцем, који и сам у Париз иђаше, четири дана, ходајући по граду и наоколо. Манхајм у Палатинату и он нас задржи два дни у себи. По том чрез Алсацију стигнемо у Стразбург, гди прегледамо университет и катедралну велику церков, за коју кажу да је прављена сто и двадесет година; и, ако ћемо право рећи, више од триста иљада светаца, анђела и различни свакојаки образа и виденија од камена, као да су од воска изрезана, и од њи сва црква као град некакав од дна до вр̑а сазидата, чудо да су је и за толико докнадили и савршили.

Овде погодимо кочијаша с каруцама баш као интов (у таки се коли овуда путује) до Париза с уговором, да се сврати у неке градове изван друма, како: у Љуневил, Нанси и Мец, да и видимо. Кочијаш наш кад дође да се погодимо, ја сам мислио да је господар, који слуге своје с колесама шаље; тако лепо бијаше обучен. А кад пођемо, међер он исти с перуком. Кад би другда покрај коња касао, све би му кеса паруке по леђи скакала. Смејао сам се, мислећи да ови види нашег бачког кочијаша, ко би се од њи другом већма чудио? То знам, да би му Бачванин на ма опсовао кесу.

Из Меца пође с нами у друштво једна госпођа адвокаткиња, која у целом свом животу ништа не пије, то јест, што се пије, ни воде, а совершено здрава и прекрасне крви и вида. Кад би гди по лепи мести пешице одили, ишла би ова жена, као да је ветар

носи. Но наместо пића јела чорбовита, зеље и воће јеђаше. Мој Талијан и ја ни ми нисмо хотели ништа друго пити него шампањско вино; овуда је изобилно и јефтино.

Париз ме је задржао три недеље равно. Да сам се могао у кесу поуздати, би и трипут три месеца. И ово је ништа: триста година да живиш, имаш туда шта гледати. Пет дуката сам дао само момку, који ме је свуда водио. Сваки Божији дан од јутра до ноћи ту се све одило; ручали би онде, гди нас подне затече, а пило би се, гди се год ожедни. Ко би рад био знати шта сам овде видио, ево поглавити узрок, зашто га у томе не могу послужити. Табак један наштампати коштује ме дванаест талира; а за ови посао хотело би се најмање десетак табака. Дакле ко оће то да зна, а далеко му се чини поћи и видити, а он, ако не зна француски, нека научи, пак нека купи књигу, зовому Описаније Париза и Версаља са свима знаменитима вешт'ма у њима и наоколо. Ова књига ако ускоштује два форинта, неће више; то је ништа; и ту ће све наћи, што сам год ја видио. Краља францеског Лудовика Шеснаестога и предивну краљицу, блаженејшега воспоминанија наше преславне цесарице и матере, Марије Терезије, кћер и њу сам видио у Версаљу. Ово не ваља премолчати: нови Лувр, двоpови краљева француски, који је милионе коштовао и може се назвати једно од седам чудеса на свету. Половина овога зданија опредељена је за библиотеку и за академије високи знања.

Ево, људи, на свету, гди цареви своје дворове књигама мудрости и наукам дају и посвећују и себи за високу вмењавају славу, с мусама заједно обитавати. Нек изиђе сад ко, да ми каже шта ја нисам видио.

Како ми је мучно било из Париза поћи! Али што ћу? нужда је тврђа од челика. Какви би прекрасни књига ту могао накуповати! Чини ми се да сам ту први ред за живота, на оне књиге гледајући, сожалио што нејмам новаца. Од Лајпсика с ове три недеље у Паризу оде четрдесет дуката; камо гди је Лондон? Није до стајања; напред!

Намере се два поштена трговца управ за Калес, с којима о малом трошку до инглескога канала могах доћи. У Камбреју посетим гроб блаженога и светога архиепископа Фенелона, Телемахова списатеља. Разговарајући се путем с трговци, кажем им: да ја нисам ништа друго, него грECHеского и талијанског језика учитељ; да идем у Англију, за поучити се, колико будем могао, инглескому језику, и, предвидећи да ћу ту сасвим остати без новаца, сам се чудим, што ће од мене бити. Притом — да ја нити сам кад имао другога капитала нити сад имам, разве, учећи децу, добивао сам гди што и с тим од места до места прелазио и, што сам могао, научио сам. „Кураж, мон ами!“ [3]) одговори ми један од њи; „промисал небесни, који те до сад није оставио, неће ни од сад. Кад све потрошиш,

---

[3]) Храбро, пријатељу! — Ур.

што год имаш до последњег новца, ако међу тим не нађеш начин, да можеш ту дуље пребивати, отити ћеш“ томе и томе „купцу, мојему кореспонденту, на кога ћу ти ја дати писмо, и он ће те отслати о мојем трошку у Калес. Овде ћеш годину дана у мојем пребивати дому и мојим двома синовом на талијанском језику лекције давати. Ја ћу ти дати за годину педесет дуката и трапезу, а јошт толико можеш од други заслужити, ја ти за то стојим добар; пак на концу године имаћеш довољно, за поћи куд оћеш.“ Зафалим му сердечно на овом утешитељном совету, и тако без сваке бриге и мисли превезем се чрез канал и децембра 1. 1784. дођем у први Инглитере град Довер.

Ово би писмо могло и подуже бити; обаче и у кратком доста сам протрчао: од Молдавије до Инглитере подоста је проћи; време је већ отпочинути. Желећи Вам дакле, љубими мој, свако добро, остајем.

У Лајпсику,
октомвра 20. 1788.

ЉУБИМИ ПРЕДРАГИ ДРУЖЕ!

Ево ме већ, фала Богу, у одавно чувеној и задуго пожељеној Инглитери у граду Доверу. По Францији одећи и пролазећи, чињаше ми се на неки начин и земља и људи познати, јер језик њиов знађах и са сваким могах говорити, а овде нигде ни слова! Старо и младо, жена и дете, све ти то инглески говори, нити им можеш разабрати шта ти људи мисле, шта ли оће. Гледам жене и девојке: лепа су то створења, да ништа лепшега на свету нити је могуће видити ни помислити. Иљаду очију да сам имао, и за иљаду година не би и се могао нагледати. Колико и више гледаш, толико ти се лепше чине. Оћеш ли да си читав, иди својим путем, нити и гледај, јер, ако диже очи и погледа, већ не оде даље; ту ћеш остати до века. Та и по другим земљама има лепота, али су свуда по вишој части лепе поносите, пак, како и човек види да се горде и чудеса о себи мисле, не мари за њи — нек иду својим путем. Ал' ево чуда овде, гди рекао би да оне нити маре, нити мисле, нити знаду да су прекрасне, него гледају на свакога с таковим природним и простосердечним очима, а у исто време с отвореним пријатељ-

ским и благохотним лицем, баш као да га одавно познају.

Сад нека представи и вообрази себи, ко може, како је мени морало бити, кад сам се међу оваковим Божијим прекрасним створењем нашао, не могући с њима ни речи проговорити. Милостиви благи Боже, мишљах у себи, тешко ли су ти људи сагрешили били, кад си им толике и тако различне језике дао! То ти је њима њиов торањ донео и пре времена на небо пењање, као да им је мало земље било, да по њојзи оде. А кад се већ здраво на оне прве исрдим људе, онда топрв почнем се сам на себе срдити, где толики живише и живу и данас без инглеског језика и књига, а мени се не може живити, ако не сазнам шта мисле ови људи, како живу, шта ли се и у њиовим наоди књигама. Оћеш Инглитеру? Ево ти је; аjде сад говори с људма.

Душа человеческа има ово у себи добро својство: како је о чем нибуд оскорбљена, она природно брже боље тражи способно средство, како ће себе утешити. Из овога зар узрока и мени дођу на памет неки лепи латински стихови, но ни по што не памтим ни где сам и читао нити ко је њиов списатељ; доста — они мене утеше. Ово су:

„Non quisquam fruitur veris odoribus,
Hyblæos latebris nec spoliat favos,
Si fronti caveat, si timeat rubos;
Armat spina rosas, mella tegunt apes.
Нико не ужива пролећне мирисе,
Из хиблејски пећина не извлачи сате,

Ако чело чува и боји се купине;

Вооружава трн ружицу, мед бране пчеле.“

О неваљало малодушије, помислим у себи. Ако не знам инглески, а ја сам баш онде, гди ваља, за научити. Многоцене вешти не купују се за малу цену.

Један млад свештеник римокатолик из Ирландије, који се је у Францији учио, сад иђаше натраг у своје отечество, и пут му бијаше на Лондон; с овим пођем у друштво. Пред вече остановимо се у древнејшем Инглитере на предивном високом положенију граду, зовомом Канторбери, за преноћити овде. Имали смо пре ноћи два часа времена, за обићи велика зданија архиепископије и великолепну старинску церков; подобне, и по бедени града ходећи, не могах се довољно нагледати, сматрајући различно устројено и од саме природе величествено положеније околостојећи места. И тако, преисполњен внутрењејшаго чувствованија и удивљенија дивнаго в делех својих творца, у саму ноћ дођемо на квартир.

Како ми је пак било сутрадан с високи места на ужасне величине непрегледатог пространства краснејши и славнејши на свету град Лондон гледајући, о овом не знам ни речи рећи. Свештеник Ирландез и ја имали смо прво седалиште у великом инглеском интову; но, полазећи из Канторбера, дао сам моје место другом, а пошао сам сести на покров интова (и ту се на лепом времену комодно седи), за моћи боље свуда гледати. И

сам сам се себи крстио и чудио, у какав ме је блажен час мила мати моја зачела. Гди сам ја ово сад? ко ли сам ја? Чињаше ми се као да сам се изнова у некакав нови свет родио. Необично представљаше ми се постигнути јесам ли ја онај исти, који пре неколико дана с мојим комшијом, Ником Путиним, из Баната све покрај Бегеја у Срем, а одавде у црвени ајдучки опанци с Атанасијем покрај Дунава у Хорватску у великој итошти иђах? Сад на покрову таковог интова, у који за улести ваља се пењати по мердевинам, седим као неки римски диктатор и, победивши љуту скудост и суровог мучитеља убожество, аки у победоносном триумфу улазим у славнији и лепши град, него је икада Рим био, вмењајући себе тако благополучна зато, што га видим и у њега улазим, аки би сав мој био прекрасни Лондон.

Љубими мој, ласно је предвидити да сарданапалскаго духа и мудрованија љубитељи и почитатељи, који све блаженство у наслажденију гортана и у пријатном и изобилном преисполњенију црева полажу и који по теготи кесе и злата цену душе и достоинство ума мере и цене, такови ће се без сумњенија овом мојем хваљењу и дичењу не само као детињском и простачком него као безумном посмејавати. Но с друге стране они, који познају небесно и божествено благородство словесне и разумне душе, који умеду распознати несравњено отличије бесмертнога и вечнога богатства разума, срца и нарава

од привременога и земнога; они, били Инглези били други, који списанија Адизонова, Свифтова, Попе и овима подобних без свакога сравњенија више него сва зданија Лондона града почитују и цене, заисто неће се посмејати, но весма ће похвалити и даће ми право. Ево овоме просто и осјазатељно доказатељство, које и слеп, ако не видити, а он опипати може. Нека свак примети и нека не заборавља, да се овде само у онима богатство и телесна услажденија опорочавају, који за преимуштества душе и разума нимало не маре. Ко је био и када већи и богатији од царева персијски, македонски и римски? Ко се је већма у сласти ваљао од Сарданапала, Криса и различни други султана, хана и сатрапа? Пак где је то све сад? Нигде. Нестало, пропало и ишчезло, да му ни трага нема, како год ластавици, која кроз воздух лети. А списанија просвештени науком умова? Нећу ни Омирова ни Аристотелева спомињати, зашто њиови имаде одвећ много, него само неколико стихова Симонидови, Фоцилидови, Солонови и Менандрови, којих је врло мало, али су свету полезнији и народу ови речени људи славнији него све они више поменути сласти, богатства и сујетне помпе. Из истога овога узрока дакле и на ови сами прости и природни начин већа ће полза нашим Сербљем бити, докле и год Бог на свету буде држати, ако им на пример ја с помоћју премудри божествени инглески књига само десетак врсти што полезно и разумно после себе оставим, него да сам ја сав Лондон и

као Соломон иљаду најлепши жена имао и с њима се веселио и у сласти до преко ушију пливао. Но „о сем до здје“, што ’но реч. Ајдемо опет онде, од куд смо изишли, у славнејши света град Лондон.

Свештеник Ирландез учини ми љубов и позна ме с једним магистром деце Инглезом, који умеђаше којекако француски. С овим се погодим, да ми даје лекције, квартир и рану за три гинее на месец; то чини око двадесет и пет форинти. Купити нужне књиге, и за то се оће неколико. Кад учиним мој есап, нађем да имам трошити за три месеца.

Плаше ме, да је изговарање инглеског језика весма мучно, а њега разуменије за једнога, ко зна немецки и француски, при том и латински, да је весма ласно. Што Бог да, мислим; кад је мени разуменије језика готово, његовом изговору преодолећу ја, ако ће он бити седамдесетоглавна идра. А кад ли ме почну учити, чисто ми се кожа узме јежити и длаке на мени уз гору дизати. Загазио сам, ајде напред! Трудољубије у друштву с постојанством многом послу дође на крај. Ови се узао не да пресећи као Гордијев. Сам Александер овде да дође, морао би га размршивати; мач његов не би му ништа помогао. И да сам самога учитеља имао, о једном сату на дан ништа не би учинио; но велико добро за ме, што сам поваздан у кући за сваку реч и по много реди за исту реч имао кога питати. Старица мати учитељева, жена његова, сестра, брат, снаа и ко би год у кућу

из комшилука дошао, сви су то били моји предраги и мили учитељи, и желим им срдечно благополучан од Бога живот. Љубезно су ме и радо настављали и учили, и често би се отимали, ко ће ми што боље и лакше казати. Кад би год лепи дни бивали, и домаћин мој, мастер Лаард зовоми, кад не би лекције давао, всегда би ме водио кад по једној страни града кад по другој.

У комшилуку познам се с једним купцем, зовомим Јанзоном, који не само латински лепо говораше но доста добро и јелински и чисто изговараше; и ови ми је у мојим лекцијам помагао и често частио. Чрез овога познам се с једним благородним Греком, родом из Ципра од древне фамилије, Лузиниана зовоме, која је у неко време с тим островом владала. Ови господин од много година у Лондону живљаше, којега познанство било ми је весма полезно. На ови начин дан по дан прођу три месеца, и ја потрошим почти све, што сам имао.

Последње тримесечија недеље одем поздравити господина Лузиниана и јавим му да намеравам возвратити се у Калес, представљајући му да сам изговор језика од части постигао, а што ми јоште недостаје, могу и на другом месту наћи учитеља. „Један мој добар пријатељ,“ говори ми господин Лузиниан, „кому сам о теби казивао, просио ме, да те поведем сутра к њему на ручак; жели да те позна. Он је инглеске порцолане трговац, но учен човек и велики љубитељ јелинскога језика и књига, како он тако и госпођа ње-

гова. Уздам се, да се нећеш одрећи, поћи сутра к њима на ручак.“ „Ћути, Бога ти,“ одговорим му; „та луд би био, кад би се к добрим људма на ручак одрекао поћи, к којима би и без ручка радостан пошао.“ Насмеје се он на мој одговор, и тако проведемо то после подне најпре с тејом а за тим с пончом, разговарајући се о Грецији и о њејзиним прикљученијам. На концу уверавајући ме он, да ће ми драго сутрашње познанство бити, у само вече пођем дома. Подалеко ми је било ићи, ал' се види лепо од бешчислени фењера, а пут ми је познат. Пре него опишем ово, о којем је реч, за ме знаменито познанство, оћу следујуће примечаније претположити.

Они људи, који не имаду за своју потребу нужни новаца, а не умеду или за који му драго узрок нису кадри стећи, били учени философи или неучени простаци, који оде издрпати и измрљати, леже на крпетинама и живу у непочиштеном месту, пак наместо што би се зато стидили и скорбили, јошт се тим поносе, воображавајући себи из тога некаково достоинство, седе и као од некакви велики и дубоки наука намргођеним лицем чине различна примечанија сверх сујете богатства и новаца, јоште су к тому такове делије, да се ругају онима, који су кадри стећи и не само спокојно но и лепо живити: таковима, свак ласно може видити, да мозак није на најправијем месту. Али, кад видимо праведнога Аристида, који је све богатство побежденога и прогнатога персијскога цара у руку имао

и најславнијим у своје време на свету владенијем управљао, да сирома умире и да се нејма с чим по свом достоинству погрепсти; кад видимо божественог Сократа, да дарове славољубивога Алцибиада шаље натраг; и на конац, кад упазимо славног Фоциона, да сам из бунара воду черпе и себи ноге пере, док му при том жена његова хлеб меси и вечеру готови, а у исто време посланици Великог Александра од јутра до мрака за њим пристају, моле га и заклињу, да не чини Александру такове обиде, не примајући сто иљада талира, што му он на дар шаље: о овим у самој вешти и истини великим људма, ко има само зрно памети, сасвим другојаче ваља да мисли; а ко и год с онима првима почне мешати, нек нимало не чека да га воде у оспитал луди, него нека сам иде, јер му је онде право место. „Јест начин у вешт'ма!" Ово ни у чему не ваља заборављати, и по овом правилу у свачем судити и изреченија чинити.

Од кад је год град Лондон онде, гди је, не знам је ли ико у њему само зато, што новаца није имао, тако благополучан био, како што се је мени случило бити. Какав је то галиматијас (замршено говорење)? рећи ће ми који усекнута носа оштроумац. Расудимо само, пак ћемо видити да није галиматијас, него су чисте и поњатне речи. Да сам имао нужни новаца, за опстајати јоште три месеца ту, и тако може бити да би се с овим људма, о којима ће следовати реч, познао, али би и само мимогред и слабо познао, за-

што, не имајући никакове потребе од њи, не би ни по што био у состојанију, доброту и благост срца њиова и прекрасно благородство душе њиове искусити и познати. Остао би при мојем учитељу, док би оправио свој посао, пак би се вратио својим путем; и тако би за вавек душа моја лишена остала слачајшег познанства, којега сам у животу имао и многоценејшег сокровишта чесности, добродетељи и пријатељства ови благи и божествени у Англији људи.

Около једанаестог часа дође к мени господин Лузиниан: „Оћемо ли поћи?“ пита ме. „Ја сам већ давно готов,“ одговорим му, „и све сам се бојао, да Ви не одете без мене.“ Насмеје се он, говорећи: „За добра смо времена; имаћемо цели сат одити, но и тако ћемо за рана доћи; познато ти је да Инглези у два и у три сата по подне обедују.“

Пројемо покрај лондонске фортеце, зовоме Тауер, јошт Бог га знао куд, док једва и једва дођемо у страну града, именујему Хермитец, у дом, нарицајеми Чајне Хауз, то јест Хинеска Кућа. Овде кад улеземо, нађемо дома госпођу, гди нешто од финога беза шије. По обичном поздрављенију рече нам да седемо; и она седне. Шијући као и пре, почне разговарати се с господином Лузињаном о том, што је читала у новинам, које стајаху јоште на асталу, о делам парламента, о Индија-компанији, о новопришедшим од туда корабљем, о купечеству, пак најпосле и о новоиздатим књигама: које су, какови су

људи ови књига списатељи и о чему пишу. Све то она каже просто, ласно и чисто. Да је нисам гледао мојим очима да шије, би заисто мислио да она чита нешто из књиге. Све нисам могао разумевати, али за чисто и јасно њејзино говорење мало ми је што утицало.

У овом разговору прођу два сата, колико да и није ни било. Кад би што господин Лузиниан почео говорити, једва би чекао да он престане и да ћути, а да она говори. Цели Божији дан не би марио за ручак, кад би само она беседила, да не престаје. Могао сам је слободно у све то време гледати, јер она мало би куд гледала кроме у свој шав. Она не б'јаше оно, што се својствено зове инглеска лепота; али с друге стране, кад би који Апелес или Рафаил хотео невиност, доброту и оно блажено спокојство срца и чисту душе непорочност изобразити, нигде заисто таковог оригинала не би нашао, како у образу и у погледу ове Инглескиње.

По фтором часу поставе трапезу, и дође господар дома, мој нови пријатељ, мистер Јоан Ливи. С њим се поздравим и почнем разговарати латински, којим језиком он бесеђаше с предивним красноречијем и исправностију. Од кад сам из Молдавије изишао, нисам био тако весео, као у ови дан. Нисам нимало знао, а баш као да је и кроме мојега знања душа у мени предвидла да ће се од овога дневи почети тримесечноје моје благополучије у Лондону. Но како не би био весео, видећи на лицу и у очима ови блажени људи

такову чистосердечност и доброхотство? Као да су ми рођени брат и сестра и као да се надусиљују, ко ће ме од њи двоје љубезније, милостивије и слађе гледати, гласом душе и срца свога чрез љупки очију своји поглед казујући ми како су ради и задовољни, што смо се по тако давном растанку нашли, састали и видли, да се опет један другога нагледамо.

При ручку господин Лузиниан почне нешто казивати тако, да не имађаше времена јести. Госпођа често опомињаше га, да руча, да гладан не остане. Онда ја речем домаћину: „Мени госпођа јошт ни један пут није рекла да једем, јер види да ја не чекам да ме нуде.“ Да се то овом човеку на смеј, да се неколико минути морао смејати. Пита домаћица: „Уа̀т ис дат? Уа̀ј ду ју лааф со? Шта је то? Зашто се ви смејете тако?“ А кад јој каже, учини се всеопшти смеј. Ко би нас видио, не би рекао да смо ту дошли ручати но смејати се. Кад ово престане, вели ми госпожа Ливи да ме је господин Лузиниан весма фалио и да је похвала његова неложна. „Praesertim,“ речем ја мужу њеном, „ubi de prandio sumendo agitur, nemini cedo.“ То јест: навластито гди је о ручању посао, ником не уступам. Залуду и ја уверавам, да без сваке шале то кажем, они све удри у смеј.

Но све ово ништа није било. Кад топрв по пријатнејшем пиву бургундско вино донесу, и почнем им ја нешто инглески казивати и, за не чинити и дуго чекати, гди што не би

могао погодити, то би на ма с немецким или с францеским надокрпио, — овога чуда опет! Сви би ме јошт с толиким ушима слушали, и по том би се они међу собом инатили, ко ће боље мој нови језик изјаснити. Овде би на ме ред дошао смејати се, видећи да нико од њи управ не зна, што сам ја казивао. Накратко казати, ови је дан био дан совершеног весеља.

По обеду запитају ме, да им прави узрок откријем, зашто, будући таков љубитељ њиова језика, тако скоро из Англије полазим. С оваковим људма чистосердечну не бити, ово би точно светотатство било. „Који ћете правији узрок од овога,“ одговорим, „него прво, што нејмам новаца, а друго, ни од кога на свету није ми вексела чекати.“ „Ако је то само,“ рече ми мистер Ливи, „није нужда да одлазиш: ја ћу ти сваки дан по ручку лекције давати, а ручати и вечерати можеш с нами.“

По неколико дана нађу ми и квартир баш у свом комшилуку. Ово је доказатељство онога, што сам повише рекао, да јединствено за недостатак трошка получио сам познанство ови неописане доброте људи. Знак совершене доброте у томе се состоји, да, колико више добар човек коме добра твори, толико му је тај исти милији и дражи, како год што су чада родитељем својим.

Одлазио би у дом мојега господина Ливи сваки дан у десети или у једанаести час пред подне, и с помоћу и настављенијем његове пречесне супруге читао би изговора ради, а потом преводио би коју Езопову бас-

ну с греческога језика на инглески. И она би сваки дан по један сат што гречески читала, који језик она како и муж њен весма љубљаху. И тако би се проводило време до обеда, то јест до два часа по полудне. За тим до саме вечере господин Ливи, кад не би куд за делом својим изишао, би ме учио.

На месец дана по оваковом мени полезном и радосном упражњенију отиде у Харвич са супругом својом, посетити таста свога (у ово време сваке године обичаваху посештавати га), и пребуду у њега петнаест дана; који град отстоји од Лондона двадесет немецки миља. Мене препоруче своjему калфи, доброму и лепе науке младићу. С овим би у дому ручавао, и по ручку до вечере он би ме учио; који ме тако радо имађаше и сердечно љубљаше како год и господар његов. Трапеза би се всегда господски давала, како да су исти домаћини дома, и мистер Клаарк, да могаше, би ме у своји недри носио; но са свим тим како ја тако и он једва дочекамо да наши мили домаћини стигну. Они исти за своју велику доброту к мени испросе се од старога господина, и пет дана пре дођу, неже ли би дошли. Не знам у животу мојему, разве ако, кад сам дететом био, да сам кога с таковом чувствитељном жељом и чезнућем чекао, и једва и дочекам.

На неколико недеља за тим дође из Харвича госпође Ливи сестра, мистрис Телар, и брат њејзин, мистер Коок, на посештеније. Већ после тога сваки дан бивале су како у

њиовом дому тако и код други њиови пријатеља части и весеља и прооћања по најлепши мести града и наоколо, куда сам и ја почти свуда морао одити. Ово би ме неколико чинило дангубити; но с друге стране било ми је мило и полезно, дајући ми начин боље познати љубведостојнејша својства и непреухиштрена но проста и чисто сердечна опхождениjа Инглезов. И кроме ови гостију мој пријатељ господин Ливи свакога фторника частио би неке своје пријатеље од учени људи, а свакога петка бивали би у довољном содружеству на части у господина Гулиелма Фордајц, медика и златнога руна кавалера, којему је краљ ово достоинство дао за његову отменост у медическом знању. Ови достојнејши господин б'јаше срдечни пријатељ мојега благодетеља Ливи, и, како ме чрез њега позна, постане и мој особити патрон, наложивши својему љубимому, док год будем у Лондону, да ми даје на његов конат, што ми год буде од потребе за књиге или за аљине и за прочи ситни трошак.

Све ово благородно великодушије и вечнога воспоминанија достојну доброту Инглезов не би могао искусити и познати, да се нисам у потреби нашао, Од мене је сад зависило, да сам хотео за живота остати у Инглитери, зашто, како ја радо лекције предајем, како би језик места совершено постигао, могао би весма лепо ту живити. Човек од колевке до гроба мора имати какову нибуд поглавиту жељу, која њим совершено влада. Дете ни

за што тако не мари, као за игру; јуноша жели науку или другу коју забаву: како се ко на што да и окрене. Добро за онога, ко избере то, што је чесно, похвално и полезно. Моја је жеља у ово време сва у том состојала се, да јошт који лист на мојем матерњем језику издам. Сам сам по себи судио како би мени у мојеј младости не токмо полезно но и мило било што паметно на мојем познатом дијалекту читати. Како би ја благодаран био ономе од реда мојега, који се је за то постарао, и што је сам с довољним трудом и позадуго времена постигао, то исто уму и души мојеј без труда и у кратко време приподаје! Ово исто дакле, што би ја о другима мислио и чувствовао, то ћеду природно други о мени. Каково ласкатељно предслућивање! какова слатка бесмертнаго живота надежда! С Богом дакле нек остане не само Лондон и Париз него које му драго на свету место, гди ја ову мoју верховнејшу жељу исполнити не би могао. Зато, како и друга три месеца прођу, познам изговор језика инглескога и видим себе у состојанију, да могу и сам о себи у напредак напредовати, јавим мојим пријатетељем и благодетељем да морам ићи. Бог сам зна како ми је жао било, ове преслатке људе оставити! Већ сам ту рекао да ћу се од сад крепко чувати, да се с ником живим тако не пријатељим, кад се морам растати и жалити, што с њима нисам до гроба.

Господин Гулиелм Фордајс наложи мистер Ливи да ми купи књига лепи, и да се извести,

колико се оће трошка по мору до Хамбурга и одавде до Лајпсика, и да ми то да. Један трактат на латинском језику, зовоми „Fragmenta hirurgica et medica“, у којему он своје својствене важнејше опите описује, и који је у моје време ту на штампу издао, за особито и всегдашње воспоминаније даде ми. У овој књижици овако се обојица потпишу:

„Dositheo Obradovics, Serbiano, viro linguis variis erudito, sanctissimis moribus morato, Anglis, apud quos per sex menses diversatus est, perquam dilecto, Fragmenta hæcce, parvulum quidem at amoris sincerissimi et amicitiæ pignus, libentissime merito obtulerunt

Londoni,
VIII. kal. junii MDCCLXXXV.

Gulielmus Fordyce
Joannes Livie“ [4])

Друга два млада господина, Хенрикус Торнбол и Гулиелм Валиот, и ови ми дарују неке преизрјадне књиге.

Намери се корабаљ велики трговачки за Хамбург, у који 27. маија улезем; и пођемо реком Темсом к мору. При Гравезанту, гди

---

[4]) Доситеју Обрадовићу, Србину, човеку разним језицима вештому, најсветијим владањем одличному, Инглезима, код којих се шест месеца бавио, премилому, Одломке ове, мален али најискреније љубави и пријатељства залог, најдраговољније по заслузи принесоше

у Лондону,
14.|25. маја 1785.

Гулиелм Фордајс
Јоан Ливи

Ур.

је велико пристаниште и гди се великолепна река Темс у море спушта, стигне нас и капетан корабља у барки; и тако с споспешним ветром упливамо у море.

Улеши у корабљену собу, капетан вручи ми једно потешко писмо, које кад отворим, нађем у њему пет гинеа с овим врст'ма:

„I do assure you, my dear Sir, it has been matter of some consideration with me, in what way (the least to hurt your delicacy) I should contribute my mite towards alleviating those pecuniary wants, which have deprived us of you and which you ought not to know. Do not scruple, I beg of you, to accept of the inclosed small sum, and be persuaded it is offered by a man who esteems and loves you. Farewell. Consider me as one of the friends you have made in England, who holds you dear in his remembrance and to whom nothing will be more welcome than accounts of your prosperity and happiness.

London,

27. may 1785.

Henry Turnbull.“

Превод овога писма.

„Ја уверавам Вас, мој драги господине, да да сам ја о том у себи размишљавао, на који би начин (без најмањега повреждениja Ваше нежности) могао употребити моју малену помоћ к облакшенију они новчани недостатака, који су нас лишили Вас и које недостатке не би потреба било да Ви познајете. Не буди Вам противно, ја Вас молим, примити овде

закључену малену суму, и будите уверени, да Вам се пошиље од чловека, који Вас почитује и љуби. Здравствујте. Сматрајте на ме како на једнога од пријатеља, које сте Ви учинили у Англији, који Вас содержава драга у својем воспоминанију и којему ништа неће бити пријатније од известијах о Вашем шчастију и благополучију.

Хенрик Торнбол.“

Ево ти ми опет други Андреј Петрицополос из Корфа! Овај б'јаше млад човек около двадесет и пет година возраста, званијем секретар при неком господину, пријатељ мистер-Ливин, к којему често долазаше, и ту сам се с њим познао. Из његова писма видити је да је он желио мени по возможности својеј помоћи, и сам не будући богат, но није се усудио, за не повредити, како пише, моју нежност, ибо поштена и благородна срца суде по себи да није сваком ласно дарове примати; и то, што се у присутствију није усудио учинити, није се могао победити ни уздержати, да у отсуствију не исполни. На ови деликатни начин дати, то у очима оних, који пристојно о вешт'ма суде, возвишава његови пет гинеа цену сверх педесет реди толико.

Четверти дан дођемо у Хамбург. Овде зауставим се који дан: прво, за писати мојим пријатељем у Лондон, јавити им да сам благополучно море прешао и благодарити на њиовој доброти; фторо, за прогледати ови знаменити купечески град и лепа наоколо места. Одавде сам свим мојим пријатељем писао: господину

Лузиниану јелински, господину кавалеру Фордајц и мојему предрагому мистер Ливи, мистер Јанзону, Кларку и господину Гулиелму Валиоту латински; која писма, кад би Вам хотео сва сприопштити, било би Вам, може бити, много читати. Два обаче, што сам инглески писао, једно учитељници и благодетељници мојој, госпођи Ливи, а друго господину Торнболу, морам превести и сприопштити Вам, зашто ћете из њи најбоље моћи познати моја достодолжна чувствованија к оним блаженим великодушним и Божијим на лицу земному људма.

„Благодетељна госпоже!

Како год остала чувствованија срца тако и благодарност не може се совершено речма представити. Кад год ми с пристојним виманијем о милости и љубвеполним наши благодетеља делам размишљавамо, душа наша осећа нешто таково у себи, за које језик не може равномерна изјашњенија наћи. Често и то, што би се могло рећи, није нам слободно, бојећи се да се већма неблагодарни не покажемо, што се усиљујемо с простим речма за показана благодејанија награжденије чинити. Зато нити ја намеравам нити Ви, госпоже моја, немојте мислити да ја чрез ово благодарствено писмо Ваше благодејаније наплатити иштем. Ја сам сад подалеко од Вашега пребиванија; широко море раздељује ме од Вас, и без сумњенија у животу мојем нећу Вас к тому видити. Зато се не бојим, да ћеду моје речи ни по видимому најмањем ласкатељству подложне бити. Мени већ не остаје, што би од

Вас желио; ибо оно, што ми је на свету пожелатељнејше и дражајше било, то сам Вашом милостивом помоћу получио и у состојанију се, фала Богу и Вами, наодим, Адизонова и други Ваше просвештене нације списатеља књиге разумевати. По тому Ви сама, благодетељнице моја, видите да овде ласканија и какове нибуд користи желанија никакво подозреније места имати не може. Ко се год ничему нејма надати нити има шта већ ожидавати, он природно неће ласкати, следоватељно његове речи морају неотложно из другога кога извирати и происходити извора. Док сам ја при Вами био у Лондону, за толику Вашу аки милостиве матере и љубиме сестрице доброту мени није дозвољено било ни с једном речју Вами зафалити. Ваша благородна душа, наодећи све своје награжденије у својеј врожденој доброти, нити је могла ни хотела о чем другом чути. Овде обаче, где сам ја сад, не можете ми више заповедати да Вам не благодарим; сад ми је слободно чинити, што год оћу, и могу Вам благодарити, колико ми срце жели. У све време мојега при Вами пребиванија како Ви тако и љубими господин Ливи, супруг Ваш, ви обоје нисте вашеј к мени доброти никакова предела полагати хотели, нити је вами довољно било да ми ви сами толику љубов показујете, него сте ме сверх тога и вашим достојнејшим пријатељем препоручавали, који су ми морали вами за атар добри бити; зашто ко не би оном, кога ви двоје фалите, који сте иста на

земљи доброта, добар био? Право је дакле да и на ме ред дође, да и ја Вас сестром, матером и Минервом мојом милостивејшом и благодатнејшом зовем и наричем и како такову да Вас славим и проповедам. Молим Вас, искарајте здраво господина Торнбола. Гледајте само његов посао: као да мени није доста жао било, с такови сердечни растати се пријатељи, седне и напише ми некаково прељубезно писмо, метне у њега неколико гинеа, пак га пошље у Гравезант за мном у потеру. Господину кавалеру Фордајц, мојему патрону, и ја ћу писати и благодарити, но Ви с Вашим љубимим супругом најбоље ћете му умети за ме зафалити, који сте ме њему и препоручили. Прекрасној госпођи Телар, милој сестрици Вашој, како и господину Кооку, брату Вашему, моје всегдашње високопочитаније, молим, назначите. И уверена будите, мојему срцу пречесна и предрага двојице, да, док се год ово у персима мојима двизати буде, ваше ће слатко воспоминаније имена и доброта како драгоценејши залог вашег анђелског пријатељства к мени у њему сохрањена бити. И пребивају ваш" и прочаја.

Писмо госаодину Хенрику Торнболу.

„Дражајши господине!

Ви сте сасвим особити чловек! Од кога Ви научисте, кажите ми, просим Вас, ударати на људе с златним оружијем и изненада таково нападеније с гинеама умишљавати и чинити? Је ли се икад чуло да је ко у овом под-

месечном свету таковом оружију противстати возмогао? Та Ви добро знате да су такове стреле кадре биле непобедимога Агесилаја из Азије изагнати. Сверх тога јоште, за учинити Ваше гинее сасвим победоносне, послали сте и на ме у неисказане љубови и пријатељства преисполњеном Вашем писму! Ко не би помислио да Ви чрез то ништа друго нисте наумили били, разве убедити ме, да се опет у Лондон повратим? И кроме тога, дражајши мој, Ви сте мени љубве достојнејша својства срца Вашего довољно показали, како и сви прочи, које сам имао чест, у Лондону познати. Уверени будите, прељубими господине, да љубов Ваша и пријатељство, које Ви на такови благородни начин к мени показујете, неће се никада из моје памети изгладити. Ја ћу тада себе за благополучнејша на свету држати, кад Вам будем могао делом засведочити да пристојно умем ценити какову похвалу и незабвено на свету прослављеније таков Ваш благородни инглески характер заслужује. Остајем« и прочаја.

Из свега овога видите, љубими друже мој, какови су непостижими пути небеснаго промисла! Онде, где сам се мислио у највећем недоумениjу у животу моjем наћи, непознан у далеком месту, језика не знајући, без новаца, ту сам најблагополучнији био. Језик сам постигао, не само за разумевати књиге него и говорити њим могао сам; с довољним књигама провиђен и с више трошка, него ми је до Лајпсика потребовало. Из

Хамбурга шести дан пођем чрез Хановер и Брунсвих, и дођем благополучно при концу јунија месеца у Лајпсик, баш одакле по случају и сад Вам ово писмо пишем; које, будући се доста претегло, опомиње ме, да престанем, наричући се Ваш сердечни љубитељ.

У Лајпсику,
новембра 15.. 1788.

ЉУБИМЕЈШИ МОЈ!

Ово ће бити последње писмо о мојим путешествијам, ибо причина ове године чрез Полонију у Белу Русију, а отуда чрез Лифландију, Курландију и прочаја у Лајпсик путовања, јоште не имајући свога окончанија, отложиће се на друго време. Премда и мени самом ови последњи догађај сасвим особити ми се показује, рекао би као да сам се за путовање на ови свет родио по тому, што ове исте године, кад нисам мислио ни пет миља правом линијом учинити, више од пет стотина немецки прешао сам миља.

Кад у Лајпсик дођем, нађем при господину Брајткопфу једно писмо из Шклова на ме, у којему господин Стратинович налаже ми од стране генерала Зорича да дам на знање гди се наодим. Немедлено отпишем да ћу овде чекати друштва, с којима поћи у Шклов. Месеца Септемвра дођу трговци отуда, али мени буде залуду чекање. Кажу ми да се до Беле Русије оће најмање четрдесет дуката, које ја нисам имао из узрока, што, надајући се да ће ми на јесен откуд год новци доћи, ходао сам по најлепши градови у Саксонији: Дрезди, Алтенбургу, Цајцу и прочим. И тако

отиду инглеске гинее у ветар, а ја останем опет као и пре без ништа.

Пођем дакле у Беч. Овде опет по мојем обичају почнем лекције давати. Ови сам први ред у животу у тешком дугу био. Типографчика јошт нисам био сасвим исплатио, неке књиге немецке накуповао и трошак до Беча — натрпа се које с чим до двеста форинти. Не сумњам нимало, видећи како ми моји ученици поштено плаћају, да до десетак месеци мени ће ласно претећи толико новаца, да се сасвим одужим и чист останем; али ми је мучно да људи тако дуго чекају. На сваку руку мислећи, дође ми на ум да пишем у Молдавију и да иштем у зајам од мојега доброга пријатеља, епископа романскога, ову суму. Он знам да има и радо у зајам даје, од куд зна да ће му се вратити. Једно ме плашаше: бојим се да ми и не поклони, а од онакова љубезна човека поклон одрећи се примити, то је невозможно. Невоља је јача од стида. Што му драго, помислим, та узајмио та поклонио, ово се мора искати. Седнем и напишем писмо, и, ако не верујете, ево Вам га; читајте.

„Љубими и предраги мој
господине епископе!

Што рекосмо, то фала Богу и учинисмо: ја Француску и Инглитеру благополучно обиђо, и сад Вам пишем исред Беча. У ови час би Вам се могао заклети, да сам већ наумио примирити се на једном месту, ако ме моја куд силом не одвуче судбина. Ово јошт ако ми доста не буде, ни сам већ не знам шта

би ми се хотело. Но, премда ми почти не остаје шта би желио, ништа мање толико сам се ређи преварио, да к тому не би смео себи веровати, баш да се жив посветим. Сад за сад ни за што толико не марим, него да ми је четрдесет и два дуката у готову новцу. Ако моји дланови тако право погађају као попа Маука нос, без сумњенија неће година проћи, а ја ћу више, него ми је од потребе, новаца имати, јер ме све сврби кад десни кад леви длан. Може ко ласно помислити да сам ја сад баш као Омиров витез од Сциле утекао, а упао у Харивду, то јест, да сам се једва страсти путовања избавио, и на ма затим у недуг сребројубија запао, и да сам у овом послу прави отац Маук, којега нос не би тако сврбио, да му вино није мило било, које како би му на ум пало, а често би падало, тај час би га и сирома нос за невољу почео сврбити. Правда, подобан је одвећ по несрећи приклад, и знаци се више, него би и сам рад био, показују једнаки; ал' нека ми каже, ко зна, може ли ми другојаче бити, кад сам се задужио. Ако ми је ко непријатељ, сад се има чему веселити, јер никада у животу нисам имао ни десету част овога дуга на врату. Верујте ми, драги господине, да с великим страхом идем којекуд лекције давати, као да сам овему Бечу дужан, и све погледам кад на десно кад на лево, да ме ко за врат не шчепа и не викне: дај плати, што си дужан. Пак да ме дланови не сврбу? чудим се, што ми кожа с миром на леђи стоји!

Одисеј заисто није се могао у већој сметњи наћи, кад су му ветрови из мешине утекли, него ли сам ја сад. Мучно ћете себи вообразити какво би ми велико добро учинио онај, ко би ми узајмио оволико новаца, да ми се одужити. Но може ко доћи овде, да ми овако мудрослови: добро, ако ти ко то сад узајми, како ћеш се одужити, кад ћеш опет под дугом остати оном, који ти узајми? Нек ћути, вели му се. Што је потреба о свачем спомињати? То ја и сам добро знам, да ми нико и не каже; али у овом послу сирома дужник подобан је бедну болеснику, који се с једне на другу окреће страну у надежди, да ће му што боље бити. И ово је већа, него ко мисли, срећа да човек може од једнога узајмити, за одужити се другому, и тако даље, док умре и утече, пак онда нек трчи за њим, ко сме. Обаче ја се заисто у ово не уздам: та шат не умрем до десет месеци; нисам ја сам на свету; то би прави сијасет био! А онда, ако не и пре, моћи ћу се сасвим одужити, пак тада, што Бог да. Већ Ви сами сад, љубими мој Леоне, можете погодити на што ово писмо слути; више речи биле би сасвим излишње. Пишите ком овде од Ваши познати трговаца да ми узајми од Ваше стране четрдесет и два дуката; били, какви му драго, само нек су прави дукати. Извините моје дерзновеније и будите уверени, да ја овако не би молио, разве кога весма љубим и почитујем. Остајем“ и прочаја.

„У Бечу,
октомбра 1785.“

Ово писмо напишем у једну недељу по ручку с намеренијем, да га сутрадан на пошту дам, кад ето ти два моја ученика дођу звати ме, да идем с њима у предградија проодати се. Један је Цариграђанин Григорије Маврокордатос, а други из Тесалонике Тома Папазоглус. Запитају ме, о чем је писмо и кому? А кад чују, почну жалити се на ме, зашто да носим сујетно попеченије, а не кажем њима своју потребу. Сутрадан даду ми банкоцедуле од двеста форинти, и одужим се. И тако ово писмо остане.

Чињаше ми се да нисам из Беча ни излазио, као да сам се ту родио и наумио живот провести. На идуће лето имао сам неисказану радост, видити у Бечу љубимога господина Лузиниана, који се тада возвраштаваше из Цариграда за Лондон.

Друге године зовне ме мој предраги господар Максим Куртович, да и његовим кћерма, Марији и Христини, на францеском и талијанском језикам лекције предајем, што ја једва са свим срцем дочекам. Определимо сат од једанаест до дванаест. Како се лекције сврше, носи се јело на трапезу: морам остати на ручку. Речем једном чесној и разумној госпођи Куртовића, молећи ју, да ми дозволи у други који сат пре или после подне долазити и мојим ученицам лекције давати. „Сваке недеље код вас, кад нисам гди позват, ручати, то може бити; али сваки дан не; разве ако оћете да сваки дан с вами ручам, о другој плаћи за лекције нек нејма речи.“ Докаже она то

своjему супругу, и сутрадан одговори ми: да се мене ради већи ручак не готови, да се њиова деца и при ручку у разговору ползуjу; но будући да сам jа одвећ scrupoloso (совестан), а оно нек буде, како jа оћу, то jест наука за рану. Сад управ познам да ми са свим срцем обед даjу, и тако целу фтору годину никад нисам помислио гди ћу ручати. Али ко би се надао од овакови добродетељни љубезни и Божиjи људи и душа, да су они наумили били мене преварити. Нису ми хотели као прочи на месец плаћати; а кад се сврши година и мени се изненада намери пут, а они ми онда за сву годину плате, колико да им се нисам у кући ни воде напио. А jа сам тако задовољан и радостан био, што сам при њима трапезу имао, да не сат но три на дан да сам ту предавао лекциjе, jошт би ми се чинило да им довољно не одслужуjем и да им дужан остаjем. Љубими друг моj, ниjе jело и пиће, што се цени и похваљуjе; ако ће не знам колика и какова деликатна вкушениjа и пића данас човек уживати, сутра jе опет гладан и жедан, и ономаднашња jела нимало нам данас не помажу. Ниjе дакле част и вино, што мене чини овде писати, него начин срдечни, љубезни, благородни и слатки, с коjим нам добродетељни људи своj хлеб и напитак даjу; коjе нам тако љубезно и милостиво даjу, да, гледаjући и, рекао би као да нам срце своjе сприопштаваjу. Ово jе, што jа овде хвалим и прослављам. Чистосердечиjе, доброта и божествена чиста љубов, ово jе рана срца

и напитак душе, које се никад заборавити не могу, нити у глад и жеђ преобратити. Ево дакле онај тајни прејестествени начин Мелхиседеков и самога преблагословенога спаситеља нашега, чрез који хлеб и вино всевишњему Богу на чисту приношава се жертву, кад се с љубовију даје и прима. Јошт у једном писму ја сам Вам напоменуо да је мене господин Максим Куртовић и у Смирни своју доброту и благодејаније показао. Но навластито сад, гледајући да ја с возможним усердијем и ревностију полезне лекције чадам његовим предајем, како он тако и чесна и добродетељна супруга његова госпођа Јелена, родом и душом благородна, описати не могу како су ми добри и љубезни били.

Подобне јошт један од први наши трговаца, господар Константин Дамчо, којега сам кћерма неколико месеци на талијанском језику лекције давао, како он тако и благонаравнејше и свете душе госпођа његова у великој љубови и милости су ме имали. Један млад трговац из Филипопоља, зовоми Диамандис, целу ми је годину плаћао за уроке, као и прочи, и квартир при себи без плаће давао Сви моји ученици, да су могли, у недри би ме носили. По овому можете судити како је мени лепо у оном прекрасном царствујуштем граду. Ја би пред Богом неблагодаран човек био, кад не би себе за благополучна у овом животу и у состојанију, у којем се наодим, вмењавао. Један добри јуноша Болгарин почео је плакати, кад сам му казао лане да ћу поћи,

него да тражи себи другог учитеља. И ја сам тешко сожалио. Но непреодољена жеља, да јоште што за живота на штампу издам, све је победила; зашто у Бечу и лекције предавати и о овом делу радити није ми могуће било.

У Шклову чекао сам равно шест месеци типографа и, како сам сасвим познао да он не мисли своју реч одржати, поитио сам у Лајпсик доћи. Мој благодетељ генерал Зорич дао ми је за ово шест месеци, колико је обештао био за целу годину, то јест четири стотине рубљи; даровао ми је и једну лисичину, што вреди сто рубљи. Ту сам распродао, за не потезати бреме са собом, све моје књиге немецке и францеске, латинске и талијанске кроме они инглески, које сам на дар у Лондону получио; немецке узео је генерал за своју библиотеку.

Ове зиме у Лајпсику, будући да у типографији није с послом навале, издати ћу до двадесет и осам табака. Један добри господин од наши соплеменика сам својевољно и у Шклов и овде писао ми је да ће ми у овом претпријатију помоћи, које уздам се да ће до воскресенскога пазара учинити; на којега надежду полагајући, обештао сам се на лето историје неки знаменити људи издати, за представити нацији нашој у примеру славни и велики лица ону исту науку, коју сам у Наравоученијам изјашњавао. Ова помоћ ако ми дође, исполнићу моје обештаније; ако ли пак не дође, које Бог вест каковим случајем може се догодити, зашто поодавно већ ни

писма отуда не имам, а термин, кад је речено било послати, прошао, на ови начин против намеренија мојега мораћу слагати, не смејући упуштати се у дуг, на којега мрзим како на црну смерт.

Ако ми ко за маану припише, што ортографију нисам пазио, нека изволи расудити да ми до сад на нашем дијалекту с нашим словами граматике нисмо имали. Ја у мојем списанију само сам на наш чист изговор сматрао. Ђ велики и мали то је мени све једно било, добро знајући да Сербљи сви, што и је год, „путь“ не изговарају „пућ“. А изреченија, које би звечало на ы, у нас нејма. Но што се овога тиче, ако се с временом правила за ово даду и установе, које не сумњам, онда ће се моћи исправније писати; а мене ће добри и разумни људи извинити, знајући да никаково мајсторско дело у свом почетку не може савршено и сасвим исправно бити. За ове после оће се стотине година и више родова људи, који један за другим долазе; не ваља ни они да дођу овде само да жваћу.

Што ми Ви у Вашем последњем писму опомињете да ће се гди ко наћи, који или из простоте своје или, што је горе, из лукаве и просвештенију разума человеческога сасвим противне политике под изветом ревности к светопочитајемим сујеверијам неће свога труда поштедити, и све, што може, говорити и творити, за воспетити или, ако ништа, а оно барем за каснити опште добро и ползу, која

би се чрез ова нова списанија причинити могла, то је мени добро познато. Али с друге стране ово ме теши и обнадеждава, што сад већа част знаменитији у нацији нашој, како свештенство тако и мирјани, имају очи отворене, и нећеду већ ни кроз наочари јошт мање кроз туђе очи да гледају, но сами својима богоданим зеницама проницатељно и скроз сматрају шта је што.

Ево нас, дражајши мој, за ови ред при концу мојега путовања, у којега описанију, како сам у почетку рекао, хотео сам прославити имена моји пријатеља и благодетеља. Ја им воздајем, како могу, а праведни и милостиви Бог воздати ће им, како он може. При том уздам се да ће ово јоште послужити, за возбудити богољубиве и добра срца људе у нацији нашеј, ако кад виде кога сиромашка и оскудна, како што сам и сам био, који управ науку жели, тражи и к њојзи као жедан јелен к водним источником тежи, да се не одреку помоћи му. Науке љубитељ пак младић, који чувствује у себи склоњеније, способност и дар ко ученију, нек се ласно не предаје очајанију, ако се кад у тесноти нађе. На конац, нек је препоручено ово дело свим благородноумним обштего добра желатељем, кад се нађе јошт ко, да с учени језика на наш што лепо и полезно преводити предузме, нека не пренебрегу руку помоћи дати му, нимало не сумњајући се, да ће с временом ово претпријатије пречесном општеству весма полезно бити. Зашто ово се чисто види као

сунце, да, док год један народ на својем матерњем језику књига нејма, принужден је у тамности ума и у варварству лежати и све на горе преуспевати. Сверх свега и најпосле — што сам год говорио и написао, из праве љубови к добродетељи, к человечеству и к сродним мојим и говорио сам и писао. „Inest,“ вели славни и велики у науци Инглез Бако Веруламиус, „inest ingenio humano motus quidam arcanus et tacita inclinatio in amorem aliorum, qui si non insumatur in unum vel paucos naturaliter se diffundit in plures. Јест у јестеству человеческом движеније неко тајно и мучеће склоњеније к љубови других, која, ако се не упразни у једнога или у мале, природно излијава се на многе.“

Љубећи те, љубими мој, и честитајући ти нови год, пребивам сав твој

У Лајпсику,
јануарија 1. 1789.

ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЧ.

ИСПРАВЦИ.

У I. делу: с. 53. в. 7. д. место лешњици *треба* лешници; *с. 76. в. 12. г. м.* вечерас *т.* вечера; *с 84. в. 12. г. м.* али *т.* ал'; *с. 105. в. 15. д. м.* премудре *т.* премудре и.

У I. д. (друго издање): с. 35. в. 2. г. м. никад ана *т.* никада на; *с. 38. в. 9. д. м.* едан *т.* један.

У II. д.: с. 17. в. 13. г. м. И чини ми се, *т.* „И чини ми се,“; *с. 112. в. 16. г. м.* древне *т.* древње; *с. 120. в. 8. г. м.* чисто сердечна *т.* чистосердечна.

О ОВОМ ИЗДАЊУ.

Као што сам предговору ка овом издању овога списа Обрадовићева напоменуо, ја сам се трудио, да садашњим правописом што верније изнесем изговор онога, што је у оригиналу написано. Друкчије, мислим, нисам ни могао радити, имајући на уму већи део читалачке публике, којој је ово издање намењено. Али бојим се, да ми труд због многобројних и разноврсних тешкоћа, на које сам у току овога посла по готову на сваком листу наилазио, није могао постићи жељена успеха.

Једна од већих тешкоћа била је та, што су у оригиналу одвећ нетачно и нестално означивани они гласови, за које нема нарочитих слова. Тако:

1.) глас *ђ* бележи се у оригиналу словом *ћ*, које има и вредност гласа *ћ*, н. п. *жећи* (*жеђи* I. с. 86. в. 15. г.), *срећне* (*срeђне* II. с. 43. в. 4. г.);

2.) за глас *џ* служи час слово *ж*, које служи и за глас *ж*, а час слово *ч*, које опет служи и за глас *ч*, н. п. *капамажїи* (*капамаџији* I. с. 39. в. 12. д.), *четъ* (*џеп* II. с. 85. в. 7. д.);

3.) гласове *љ* и *њ* врло често не обележује оригинал никако, н. п. *народни* (*народњи* I. с. 113. в. 2. д.), *корабалъ* (*корабаљ* II. с. 42. в. 11. г.);

4.) глас *ј*, кад је с почетка какве речи или међу двама вокалима, не означује се обично ничим, н. п. *Еври* (*Јеври* I. с. 75. в. 14. д.), *стаати* (*стајати* II. с. 61. в. 10. г.).

За тим, друга не мања тешкоћа била је у том, што оригинал, особито његов први део, кипи, тако рећи, штампарским погрешкама. То и сам Обрадовић у својем „обзнањенију" (I. 16.) истиче, говорећи: „Погрешке штампе ваља простити, јер они, који штампају, не знаду српски, и колико год исправљам, мора нешто остати." Али је ипак остало много неисправљенога не само у погрешном замењивању једних слова другима, него и у састављању више речи у једну и обратно у растављању једне речи у више, па и у употребљивању великих почетних слова. Примери за ово, да овде не наводим нарочите, могу се наћи у оним двама одељцима, што су у предговору (с. XI. и XII.) верно оригиналу приказани.

Надам се, да ми је, понајвише поређењем једних места са другима у овом или у овом и другом којем спису Обрадовићеву, пошло за руком исправити доста погрешака поменутих врста. При свем том морам изнети пред читаоце неколика места, која сам исправка ради променио, али код којих се и сам у двоумици находим. Тако ставио сам: *вика* м. *вике* (I. с. 67. в. 11. г.), *поштен и* м. *пощени* (I. с 106. в. 14. д.), *у Флоренцији* м. *Флоренцїи* (II. с. 85. в. 13. г.). *погађају* м. *погаћау* (II. с. 132. в. 7. г.).

Даље, одвећ је тешко погодити како да се при превођењу оригиналнога правописа на садашњи замењују слова *ѣ* и *щ*. Ја сам се после дугога колебања одлучио, да увек замењујем слово *ѣ* са *е* (а не са *је*), а слово *щ* са *шт* (а не са *шч*). Чини ми се да сам за овакав поступак могао наћи довољно разлога у овим околностима у оригиналу:

1.) за *ѣ*. Реч *хлеб*, која у тексту врло често долази, Обрадовић редовно пише са *е*, а не са *ѣ*, као

што би по етимологији требало. Али, ако се Обрадовићу и дешава код по које речи омашка у том погледу, не би му се јамачно десила код ове тако обичне, која и у оченашу долази. Не може се дакле веровати да изговор по црквеном језику *хљеб* (ако је у оно време такав био) не би опоменуо Обрадовића, да му треба ставити *ѣ* већ и ради тога, да означи глас *љ*.

2.) за *щ*. У речи *башча*, која се такође врло често у тексту јавља, Обрадовић ставља редовно слова *шч* (а не *щ*). Међу тим нема ниједнога примера за обратно бележење, т. ј. да *шт* стоји место *щ*. Мора се дакле закључити да је Обрадовић, пишући у овој речи *шч* место *щ* из жеље, да се чита *башча*, а не *башта*, употребљивао слово *щ* само за означивање гласова *шт*.

Држећи да и довде побројене тешкоће могу правдати пред читаоцима могуће недостатке у овом или оном погледу, споменућу још неколико мојих поступака, који се тичу формалне стране. Тако:

1.) Обрадовић већином није претварао или избацивао један консонант другога ради, као што фонологија прописује. Међу тим има примера, где је извршио ту промену; а има их, где је отишао и даље, него што се данас допушта. Ја сам све такве случаје вратио у међе садашњих правописних правила, стављајући н. п. *српски* м. *србски*, *оци* м. *отци*, *с њим* м. *ш нимъ*, *представити* м. *преставити*, *док год* м. *до годъ*.

2.) Од слова за туђе гласове употребљује оригинал у неким речима, премда и у њима не стално, слова *ѳ* и *ѵ*. Ја сам место првога слова стављао увек слово *т*, а место другога — *и*, н. п. *ортодокси* м. *орѳодокси* (I. с. 97. в. 9. д.), *идра* м. *ѵдра* (II. с. 111. в. 14. д.).

3.) Интерпункција је у Обрадовића, особито у употребљивању неких између знакова за интонацију, посве погрешна. Ја сам стављао интерпункцију јачу од данас уобичајене, желећи тим принети бољему разумевању. Али овде треба имати на уму, да је на више места у тексту према различно схваћеном смислу могућа и друкчија интерпункција.

4.) Ни алинејâ нема у оригиналу, колико је за добар преглед потребно; а међу означеним има их, које се логички не могу оправдати. Ја сам из исте жеље, из које стављах јачу интерпункцију, умножио алинеје и укинуо неразложно стављене.

5.) Обрадовић често скраћује поједине речи тиме, што их или не исписује потпуно или, ако су бројне, замењује цифрама. Ја сам место таквих скраћених облика стављао целе, нашавши ове на другом ком месту у спису. Само сам пустио да скраћене или цифрама означене остану оне речи, које се и данас обично тако пишу, као што бива н. п. у дијалозима, у датумима и т. д.

8. новембра 1893.
у Београду

Ж. Поповић

РЕЧНИК

Ако тражене речи нема на месту у реду, потражите је у напоменама на крају речника, и то: под 1.) речи, у којима је *е* (место *а*); — 2.) речи на *ество* (место *штво*); — 3.) на *ески* (место *ански, ски, ки,* и т. д.); — 4.) речи у којима стоји *ер* (место самогл. *р*); — 5.) у којима је *шт* (место *ћ*); — 6.) *жд* (место *ђ*); — 7.) речи на *ије* (место *је* или како друкчије); — 8.) на *тељ* (место *ач, лац* и друкчије); — 9.) на *ејши* (место *нај—*); — 10.) на *им* (место *љив* и друкчије); — 11.) речи сложене с предлогом *воз* (место *уз*) и *вос* (место *ус*); — 12.) с предлогом *от* (м. *од*); — 13.) с предл. *со* (м. *с* или *са*); — 14.) с предлогом *пре*; — 15.) с речју *благо*; — 16.) с *бого*; — 17.) са *все*; — 18.) друге необично сложене речи.

А

Аврам, м. — Абрам.
азијатически, а, о,[3]) — азијски.
акатист, м. — црквена молитва.
аки — као, као да.
Албанија, ж. — Арбанија.
Алсација, ж. — Елсас.
алтар, м. — олтар, отар.
алфавит, м. — буквица, азбука, алфабет, абецеда; — *духовни* — црквена књига.
алфа, вита, гама, делта, епсилон — а, б, в, г, д, е (грчка слова).
алумнист, м. — ученик у „општежитију“ (који у школи, заједно с другима, има стан и храну), питомац.
анатема, ж. — проклетство.
Англија, ж. — Инглеска.
Апелес, м. — Апеле.
арамија, ж. — разбојник, пустахија.
аренда, ж. — закуп, најам.
архијереј — црквени старешина, епископ, бискуп; *архијерејски а, о,* — бискупски.
архимандрит, м. — први опат.
архитектон, — неимар, зидар.
Атина, ж. — Атине.

Б

баба, ж. — отац.
багатела, ж. — ситница, ништарија.
банкоцедула,[18]) ж. — новчаница, банкнота.
барем, — дајбуди, па (да је) и.
барка, ж. — лађица, скела, чамац (за рибу).
баркаруол, м. — лађар, веслар.
бедствованије,[7]) с. — беда, невоља.
беа, м. — платно.
беамесно, — неумесно.
белиградски, а, о — београдски.
бесконечан, чна, чно[1]) — бескрајан.
бесловесан, сна, сно — несвестан, неразуман.

бесмертан, тна, тно,[4]) — бесмртан.
бесполезност, ж. — некорисност.
бесноредачан, чна, чно — неуредан.
беспристрасни, а, о — праведан, који не држи страну једному.
бешчислен, а, о — безбројан; *бешчисленократне* — много пута.
биекот, м. — двопек.
битије, с. — биће, живот.
благовременство,[15]) с. — згодно време, прилика.
благодаран, рна, рно — захвалан
благодејаније, с. — доброчинство.
благодетељ,[8]) м. — добротвор; — *ница*, ж. - добротворка.
благонаравије, с. — питомост.
благонаравнејши, а, е,[9]) — најпитомији.
благообразан, зна, зно — смерна лика.
благополучан, чна, чно — срећан, добар.
благополучије, с. — срећа, добро.
благородан, дна, дно — племенит.
благосостојанство, с. — имућност, благостање.
благохотан, тна, тно — доброћудан, добре воље.
благоуханије, с. — благовоње (мирис).
благочестије, с. — побожност, благост, милосрђе.
благочин, а, о — смеран, смирен.
богатац, богаца — богаташ.
богоподобан, бна, бно,[16]) — Богу сличан.
богоуправљајем, а, о — управљан Богом.
богочестије, с. — поштовање Бога.
божествени а, о,[1])— божански.
Болгарија, ж. — Бугарска.
Болгарин, м. — Бугарин.
больше — више.
брег, м. — обала.
Брунсвих, м. — Брауншвајг.
будушти, а, е,[5]) — будући, потоњи.
бура, ж. — јаки северни ветар на Јадранском Мору.
буџак, м. — угао, кут.

В

в (обично у сложеним речима) у.
ва — у; *вавек* — увек.
Василије, м. — Басилиј.
вежество, с. — знање.
вексел, м. — меница, новчана упутница.
велеречије, с. — претеривање, преувеличавање.
великолепан, пна, пно — прекрасан.
венетски, а, о — млетачки.
верховнејши, а, е — врховни, најглавнији.
весма — врло, веома.
вест, (Бог —) — зна.
вестиарије, м. — чувар (надзорник) одела.
вечера духовна — црквена књига.
вешт, ж. — ствар.
взајмни, а, о — узајамни.
взор, м. — поглед.
видим, а, о,[10]) — видљив, који се види.
вкушеније, с. — јело.
вид, м. — изглед, облик.
вилајет, м. — земља, завичај; свет.
високоумије, с. — охолост, замишљање своје величине.
виши, а, е — већи.
вкус, м. — укус.
владетељ,[8]) м. — владар; *владетељница* — владарка.
владика, м.—господар, господин.

владичествовати — владати, господарити.

вмењавати — замишљати, приписивати, узимати што за што.

внимание, с. — пажња.

внутрењи, а, е — унутрашњи.

во (у сложеним речима) — у.

во век' века — } увек, до века, на веки.
во веки —
во веки веков —

водворавати се — бавити се, становати.

вожљубљени, а, о — драги, мили.

возбрањавати,[11]) — бранити.

возбуждавати — будити, изазивати; — *се*, кретати се, рађати се.

возвештавати — јављати, објављивати.

возводити — подизати, узводити.

воздавати — враћати (зајам), одуживати се.

воздвигнути — подићи, уздигнути.

возмездити — накнадити.

возможан, жна, жно — могућан.

возмуштавати се — мутити се, узмућивати се, бунити се.

возответствовати — узодговарати.

возрадовати се — обрадовати се.

возрите (од *воз-зрети*) — погледајте.

волна, ж. — вал, талас.

волновати се — колебати се таласати се.

воображавати — замишљати

вообразити — замислити, помислити нешто, што није у истини.

вооружен, а, о — наоружан.

во своја — кући, дома.

воскресеније,[11]) — ускрс, васкрс, вазам.

воспетити — спречити.

воспитавати — гајити (телесно и душевно), васпитавати.

воспоју (од *воспети* — запевати) — певаћу.

воспоминаније, с. — сећање, успомена.

воспријатије, с. — примање.

вражба, ж. — непријатељство, вражда.

вредан, дна, дно — штетан, шкодљив.

вредити — бити од штете, шкодити.

вредовит, а, о — штетан, шкодљив.

времени, а, о — привремени.

вразумитељно — разумљиво.

врожден, а, о — урођен.

вручитељан, љна, љно — с препоруком.

всегда,[17]) — свагда, вазда, увек.

всеконечан, чна, чно, — последњи, крајњи, никакав.

всељенски, а, о — васиони, васељенски.

всује — узалуд.

вход, ж. — улазак.

Г

газета, ж. — талијански новац, од прилике данашње 10 пара или 5 новчића.

гинеа, ж. — инглески новац, у вредности 26 динара (21 шилинг).

глубок, а, о — дубок.

гордост, ж. — охолост.

год, ж. — година, годиште.

горећи, а, о — ватрени, врући.

гортан, м. — гркљан, грло.

госпожа, ж. — госпођа.

Гравезант, м. — Гревз'енд.

гражданскu, а, о — грађански.

грацније, ж. — божице љупкости.

Греција, ж. — Грчка.

грешљика, ж. — ситан новац.

Григорије, м. — Гргур.

грошић, м. — новац, по вред-

ности (у Обрадовићево доба) мањи од крајцаре.
грунт, м. — земља, имање.

Д

Данил, м. — Даниел, Данило.
даскал, м. — учитељ.
движеније, с. — кретање, покрет.
движим — кретан, покретљив.
двојеумије, с. — предомишљање, сумња.
двојити — сумњати.
девство, с. — девојаштво, девичанство.
дејаније, с. (апостолска *дејанија*) — посао, дело.
дејствитељно—заиста, стварно.
делати — радити, пословати.
деликатан, тна, тно — нежан, фини.
дело, с. — посао, радња.
дерзновеније, с. — велика слобода, дрскост.
дивјачество[2]), с. — дивљаштво.
дијакон, м. — ђакон.
дијалект, м. -- говор, језик.
диктатор, м. — неограничени заповедник.
димлије, ж. — широке чакшире (гаће).
дишпутати се — препирати се.
добродетељ, ж. — врлина, крепост; отуда и *добродетељни, а, о.*
доброхотан, тна, тно — добар, добре воље.
доброхотство, с. — наклоност, лепо расположење.
Довер, м. — Довр.
дожд, м. — дажд, киша.
дозволити — допустити, одобрити.
доксат, м. — алтан, диванана.
долгота, ж. — дужина.
домостројитељ, м. — домаћин, управник куће.
доношеније, с. — достава, потварање.
достодолжан, жна, жно — дужан, дужностан.
достоинство, с. — достојанство, велики чин.
дузина, ж. — дванест, туце.
Дунав, м. — Дунаво, Дунај.
дурак, м. — луда, будала.
дурати — трајати.
дражајши, а, е — најдражи, најмилији.
древеса, с. — дрвета.
древњи, а, е — стари.
дрзновен, а, о / **дрзостан, сна сно,** — } врло слободан, смео, дрзак.
другда — каткад, понекад.
Дубровничанин, м. — Дубровчанин.

Е

Европа, ж. — Јевропа.
едемски, а, о — рајски.
елчијски, а, о — посланички, поклисарски.
еретикос, м. — отпадник (од вере), јеретик.
есап, м. — рачун.
естетика, ж. — наука о лепоти (о лепим уметностима).

Ж

жесточ, а, е — жесток, оштар.
житије, с. — живот (обично светих отаца).
житељ, м. — становник.

З

за – због, да, да би (обично с глаголима у неодр. начину: *за* глобити, *за* познати, *за* покрити, *за* осушити, итд.)
загрозити се — згрозити се.
задовлесотворен, а, о — задовољен.
закон, м. — вера.
закошњеније (закоснѣніе), с. — задоцњење, закашњење.
заблужденије,[6]), [7]) ж. — заблуда, залуталост.

закључавати — изводити, судити.
закључен, а, о — стављен у што, додан.
закљученије, с. — завршетак, крај.
закључити — завршити, свршити.
замерити — забавити (коме што), узети за зло.
заплетка, ж. — заплет.
запросити — замолити, заискати.
затутњати — затутњити.
заштиштавати[5]) — бранити, штитити.
зашто — јер.
зачињавати — почињати.
зборник, м. — црквена књига.
згадан, дна, дно — гадан, грдобан.
здје — овде.
здравствујте — с Богом, здраво!
земаљац, м. — земљак, сународник.
злак, м. — трава.
златно руно — највећи орден (одличје) у Шпанији и Аустрији.
злополучан, чна, чно — несрећан.
злополучије, с. — несрећа, зла срећа.
зовоми, а, о — звани.

И

и — њих.
ибо — јер.
игуман, игумен, м. — опат, гвардијан.
игуманисати — бити игуман.
идра, ж. — морска животиња.
идриотски, а, о — идријски.
извет, м. — изговор, излика.
извинити — опростити.
извиновљавати се — правдати се, одговарати се; *извиновљеније*, с. — оправдање, одговор.
издиханије, с. — дах, издисај.
изјатије, с. — изузетак, изнимка.
изјаснити — објаснити; *изјашњавати* — објашњавати.
излијавати — изливати.
излитије, с. — излив.
излишњи, а, е — сувишан, непотребан.
измењавати — измењивати.
измишљеније, измишљење, с. — домишљај, што је измишљено.
изображавати — сликати (у истини и у памети).
изобразити — насликати; *изображен, а, о*, — насликан; *изображеније*, с. — слика.
именије, с. — имање.
императрица, ж. — царица владарка.
Инглитера, ж. — Инглеска.
иногда — понекад.
искати — тражити.
искључавати — изузимати.
искуснејши, а, е[9]) — највештији.
искуство, с. — доживљај.
испештрен, а, о — ишаран.
исполнити, — извршити; *испољњавати* — вршити; *испољњеније* — извршење.
исправити се — поправити се; *исправљати* се — поправљати се.
испричавати се — изговарати се, правдати се; *испричати* се — одговорити се, оправдати се.
испросити — измолити.
исрдити се — ижљутити се.
истини, а, о — истинит.
источник, м. — извор.
иступљеније, с. — испад, погрешка.
исходатајствовати — израдити, заузети се и учинити да буде што.
итошта, ж. — хитња, хитост.
ихже — њихов.
ишчезајем, а, о — који се губи, ишчезава.

Ј

јављати — објављивати, казивати, помињати.
јавно — јасно.
једнодневни, а, о — од једнога дана.
јединоплеменик, м. — сународник.
јефтино — цене, умерене цене.
јестество, с. — природа.
Јоан, м. — Јован, Иван.
Јов, м. — Јоб.
јок — не.
јуност, ж. — младост, омладина.
јуноша, ж. — младић.

К

кабала, ж. — подмукло непријатељство, раздор, свађа;
кавга, ж. — свађа; *кавгати се* — свађати се.
кавалер, м. — витез.
кадар, дра, дро, — у стању, моћан, властан.
казаније, с. — прича.
калабалук, м. — множина, галама, навала.
калавритски, а, о — калавријски.
калуђер, м. — духовник, фратар.
калпагџија, м. — мајстор који прави капе (калпаке).
камарада, ж. — другар.
камен вери — црквена књига.
камилавка, ж. — поповска капа.
камџија, ж. — бич.
канаве, с. — бочњак.
канон, м. — црквени закон.
каноник, м. — најстарији свештеник (у запад. Хришћ.).
капамаџија, м. — јорганџија.
капелан, м. — свештеник помоћник парохов.
карисиме — најдражи, најмилији.
карнавал, м. — бела недеља, месојеђе.
касати се — тицати се.
кастел, м. — замак, тврђавица.
каталог, м. — списак.
катедрална (церков) — саборна, главна (црква).
квартир, м. — стан.
келијски, а, о — што припада ћелији (манастирској).
Кијев, м. — Кијево.
класа, ж. — ред, разред.
књигоношњи, а, е — поштански.
ко — к, ка.
колегиум, колеђиум, м. — школа с општежитијем (пансионат).
колеса, с. — кола.
колонел, м. — пуковник.
комедијант, м. — који збија шалу, лакрдијаш, глумац.
комодан, дна, дно — угодан, подесан.
комплиментирање, с. — удварање.
комшилук, м. — суседство.
конат, м. — рачун.
конац, м. — крај, свршетак, смер, намера; *на конац* — најпосле.
конзилијар, м. — саветник, већник, одборник.
конректор, м. — сауправник, најстарији учитељ до управника.
конт, м. — властелин кнез, гроф.
конфети (мн.), м. — посластице, колачи.
корабаљ, м. — лађа, брод; *корабљеник*, м.— лађарски становник, путник на лађи.
кореспондент, м. — дописник, повереник, агенат.
Корф, м. — Крф.
корфиотски, а, о, — с острва Крфа.
кост, м. — храна.
коштовати — стајати (о цени).
крајњи, а, е — највећи; последњи.

крајцара, ж. — новчић, у вредности (у Обрадовићево доба) 4 паре.
красновидни, а, о, — лепа изгледа; тако и: *красноличан, краснонараван.*
красноречије — говорничка вештина, речитост.
крат — пута; *колико —, много крат* — колико, много пута.
крашани, а, о — красни, лепи.
крепак, пка, пко — оштар, јак.
крепко — јако, тврдо, веома, врло, оштро.
крепост, ж. — јачина, снага.
кривопутица, ж. — странпутица.
Крис, м. — Крез.
кричати — викати.
курталисати се — опростити се, ослободити се.
кроме — осим, сем, ван.
купац — трговац.
купечески, а, о — трговачки.

Л

лавиринтовидни, а, о[18]) — као лабиринат (велика зграда с многим укрштеним ходницима, да се у њој тешко наћи.)
лавсаик, м. — црквена књига.
лазарет, м. — контумац.
Лајпсик, м. — Липско, Лајпциг.
лекоумије, с. — лакомисленост.
Лепажита (лепа жита) — место у Арбанији.
либо (који, какав —) — год.
ликвор, м. — слатка ракија, ликер.
литургија, ж. — Божја служба, миса.
лихва, ж. — интерес, већина.
лицемерно — дволично, претворно.
лицемерије, с. — претворство, дволичност.
лишити — узети, оставити кога без чега.
локај, м. — слуга, лакеј.
лупња, ж. — лупа, ударање.

Љ

љубвеполни, а, о — пун љубави, врло љубазан.
љубезно — лепо.
љубезник,-ца[1]) — који је нама и коме смо ми љубазни.
љубими, а, о — љубљени, драги.
љубити се — милити се, допадати се.
љубоистиност — истинољубље.
љубопитан, тна, тно — радознао; *љубопитност* — радозналост.
Љуневил, м. — Линевил.

М

Маала, Мала, ж. — подграђе тамишварско.
ма — али.
ма, м. — мах; *на ма* — одмах.
магистер, м. — учитељ.
магнет, м. — привлачна сила.
мајде — заиста, право!
мајор — већи.
малодушије, с. — слабост (духовна), плашљивост.
маргарит, м. — црквена књига.
марјаш, м. — новац, у вредности (у Обрад. доба) 17 новчића, око 35 пара (?).
мастер, м. — мајстор, господин.
мастиха, ж. — врста ракије.
материја, ж. — предмет, ствар.
медик, м. — лекар (лечник); *медически* — лекарски.
медоточан, чна, чно — медених речи.
меланхоликус, м. — човек сетне (туробне) нарави.
меморијал, м. — споменица, записка.
мердевине, ж. — стубе.
месецослов, м. — црквена књига (календар).
метавица, ж. — преметање вика.
метафизика, ж. — део философије (науке о наукама).

метох, м. — манастир, који припада другом (већем) манастиру, манаст. имање.
мечтаније, с. — маштање, сањање.
мештер, м. — учитељ, магистар.
миља, ж. — (географска) 7 и по килом., (морска) око 2 км.
минор — мањи.
minus (минус) — мање.
мир, м. — свет; *мирјанин*, м. — световњак (не свештеник); *мирски, а, о* — световни, светски.
мисал, ж. — мисао.
мистер, м. — господин.
митарство, с. — прелаз (стање) душе по смрти човековој.
мнимн, а, о — тобожњи, привидни.
многоволнујеми, а, о — који се много таласа.
многообразни, а, о — многостручан.
многочислен, а, о — многобројан.
множество[2]**,** с. — множина.
молчаније, с. — ћутање, мучање.
монах, м. — калуђер, духовник, фратар.
монашески, а, о — духовнички, калуђерски.
мор, м. — помор.
мораитски а, о — моријски.
Мореја, ж. — Морија.
моска (2. п. од *мозак*) — мозга.
Московитис, м. — Московь, Рус.
мударствовати / **мудрословити** — мудровати (где и како није допуштено).
мусе, ж. — музе, божице лепих уметности (нарочито песништва).
муштрати — окретати кога (по својој вољи) као војника на вежбању (егзерциру).

Н

нава (од линије), ж. — ратна лађа.
навалица, ж. — наваљивање (да се што брзо уради).
наводњеније, с. — поплава, излив реке.
Навплеон, м. — Науплија.
нагледати, — надгле́дати, погле́дати.
награжденије, с. — дар, уздарје, награда.
надежда, ж. — над, нада.
надејеми, а, о — коме или чему се ко нада.
надлежи — треба.
назнаменованије, с. — назначење, намена.
наипаче — особито, нарочито.
нај — одвећ, сувише, баш („нај по ћуди“).
највеће — највише.
најревнивији, а, е — најжустрији, најмарљивији.
наказаније, с. — осуда, казна; *наказивати* — осуђивати, казнити.
накана, ж. — намера; *накањен, а, о,* — намеран, науман.
накањивати — предузимати, смерати.
наложеније, с. — наредба, налог.
наложити — заповедити.
напајавати — напајати.
напастеј (стари 2. п. мн.) — напасти̑.
нарав, м. — навика.
нравоученије, с. — морална поука; *нравоучитељни, а, о,* — морално поучни.
нарицати (наричем) — називати; *наречен, а, о* — назван.
наслажденије, с. — наслада, уживање.
наставити — поучити, упутити; од тога и: *наставитељница, настављеније.*
настојашти, а, е — садашњи.
натура, ж. — природа,
натурални, а, о — природни, *натурално* — природно, наравно.

нација, ж.— народ, народност.
начало, с.— почетак, начело (?).
начални, а, о — врховни, главни, први; *началник*, м. — начелник, старешина.
началство, с. — првенство.
начети — почети.
неблагодарност, ж. — незахвалност.
невесеље, с. — немање веселости.
невежа, ж. — незналица; *невежество* — незнање.
невозможно — немогућно.
недоуменије, с. — сумња, недоумица (?).
недуг, м. — болест.
неженат, а, о — нежењен.
неже ли — него ли.
незабвен, а, о — незаборављен.
незлобиви, а, о — без злобе, незлобан.
незнанство, с. — незнање.
неизвестије — неодређеност, нејасност, неизвесност.
неишчислим, а, о — небројен, неизбројан.
некамо ли — а камо ли, то ли, него ли.
неколико (по —) — неко време.
нектар, м. — божанско пиће.
неложан, жна, жно — истинит, нелажан.
немецки, а, о — немачки.
немошт[5]) — немоћ, слабост.
неотложан, жна, жно — неизоставан, неминован, преко потребан.
неполезан, зна, зно — некористан.
непоњатно — непојмљиво, неразумљиво.
непоредак, м. — неред.
непорочан, чна, чно — без порока.
нерадив, а, о — нерадан.
нерасудан, дна, дно — несмишљен, без смисла.
несравњен, а, о — особит, врло редак, ни с чим неупоређен.
несумњено — несумњиво.
неудоб — неугодно, нејасно.
неусипно — неуморно.
нечајан, а, о — неочекиван.
нешчастије, с. — несрећа.
нибуд (који, какови —) — год, буди.
нижњи, а, е — доњи млађи.
ниње — сада.
ничеса — ничега.
но — али, ну.
ног (стари 2. пад. мн.) — нӧгӯ.
новина, ж. — новост, глас о чем новом.
новоустројен, а, о — начињен нов, новосаграђен.
нужда, ж. — невоља, велика потреба.
нуждан, жна, жно — потребан.

Њ

њејзин, а, о — њен, њезин.

О

обалсамљавати — балсамом опремати.
обастати — остати, опстати.
обаче — али, инак; међу тим; при свем том.
обед духовни — црквена књига (у источних Хришћана).
обештаније, с. — обећање; тако и: *обештати, обештати се*.
обида, ж. — увреда.
обикновење, с. — навика.
обиталиште, с. — стан, боравиште.
обичавати — навикавати.
облагорођавати — уљуђивати, чинити племенитим.
облекчати — олакшати.
обличавати — корити; *обличеније* — прекор.
образ, м. — лице, изглед; слика; начин.
обратити — претворити.
обремењен а, о — оптерећен.

обркнез, м. — врховни (главни) кнез.
ограисати — налепити, граисати.
од — о.
одејаније, с. — одело, одећа.
одморица, ж. — одмор.
одреда — намена, одредба.
одредити — наредити.
ожидавати — очекивати.
озлобити — учинити зло (коме).
окончаније, с. — крај, свршетак.
октав, м. — осмина (формат књиге од осам листова у табаку).
окупација, ж. — занимање.
Омиров витез — Одисеј.
опера, ж. — позориште, у ком се све представља певањем.
опит, м. — оглед, искуство.
оправити — извршити, урадити.
определити — одредити, наменити; *определен* — одређен, утврђен.
опстојатељство, с. — прилика, околиш.
опходити се — понашати се, владати се.
општедружески, а, о [3], [18]) — другарски, заједнички.
општество, с. — заједница; општина; друштво.
ортодокс — правоверан.
освојити — присвојити.
осијати — обасјати.
осјазатељно — опипљиво.
оскорбити — растужити, увредити.
осмејавање, с. — смешење.
основавати — оснивати.
основаније, с. — основа; поука.
оспитал, м. — болница.
остановити се — зауставити се.
остерегавати се — чувати се.
остриja, ж. — острица (морска животиња).
остров, м. — острво, оток.
остроуман, мна, мно — оштроуман, бистре памети.
отачник, м. — животи светих отаца, патерик.
ответ, м. — одговор; *отвештати* — одговорити.
отвратитељни, а, о — одвратан, досадан.
отличије, [11]) с. — одликовање, почаст.
отпуштајеши — ослобађаш.
отсуствије, с. — изостанак.
охтапод, м. — ахтапод, ободница (морска животиња).
очарати — опчинити, занети.
очинити (од-чинити) — покварити што је учињено.
очуждавати се — туђити се.

П

пагубан, бна, бно — штетан.
пазар, м. — сајам; вашар, панађур.
памет, ж. — спомен, успомена.
пантљика, ж. — трака.
папа, ж. — отац.
пара, ж. — мали новац (у Обрадов. доба веће вредн. од сад.).
параклисара, ж. — млађи црквењак.
парасити се — откапити се, одустати.
Парнас, м. — планина (у Грчкој), седиште мусама (песништву).
парох, м. — жупник, свештеник (у ист. Хришћ.) с парохијом.
парука, перука — ж. власуља, барока.
парусија, ж. — највећи дар манастиру, да се за нас моли Богу.
парче — делић, комад.
пасажир, м. — путник.
пасапорат, м. — путни лист, пасош.
патента, ж. — повеља, потврђење.
Патмо, м. — Патмос.
Патра, ж. — Патрас.
патрон, м. — заштитник, бранич (светац).

паштета, ж. — колач с месом.
пеније, с. — певање.
персона, ж. — личност, човек.
песан, песна, ж. — песма.
пијастар, пјастар, м. — грош.
Питагор, м. — Питагора.
плененије, с. — отимање.
plus (плус), — више.
поарчити, — потрошити, учинити *арач* (харач), трошак.
побољшавати — чинити бољим, поправљати.
побољшеније, с. — поправка.
поведати — причати, казивати.
повест, ж. — приповетка, историја.
повели (од *повелети*) — заповеди!
повише — мало више (горе).
повјем — казујем, приповедам.
повод, м. — због чега што бива.
погибел, ж. — погибао, опасност.
поглавити, а, о — обични, који већином (махом, понајвише) бива.
подани, а, о — поданик.
подбоцавати — подбадати, боцкати.
подвижан, жна, жно, — кретан, вредан, напредан.
подобан, бна, бно — сличан, налик; *подобије,* с. — сличност.
подобне — исто тако.
подозреније, с. — } сумња.
подозритељство, с. — } сумња.
подробно — опширно, на ситно.
подстрекавати — подстицати, изазивати (кога на што).
пожелан, а, о — жељен.
пожелатељнејши, а, е — кога (или што) највише желимо.
позор, м. — пажња.
појета, ж. — песник.
покојан, јна, јно — миран.
покров, м. — кров.
полезан, зна, зно — користан.
полза, ж. — корист.
ползовати (и — *се*) — користити.
политик, м. — који води политику, политичар.
положеније,[7]) с. — положај.
Полонија, ж. — Пољска.
полустав, м. — црквена књига.
получити — добити, примити.
поминајем, а, о — спомињаи.
помпа, ж. — сјај, велика парада.
понашире — опширније, пространије.
понеже — јер, почем.
понирљив, а, о — потајан, подмукли.
понч, м. — инглеско пиће (пунч).
поњатан, тна, тно — појмљив, разумљив.
поњатије, с. — појам, разумевање.
попеченије, с. — старање, брига, скрб.
попомислити — мало помислити.
порцолана, ж. — порцулан.
посетити — походити, обићи.
посештеније, с. — похода, посед.
посилати — слати.
посланије, с. — писмо, посланица.
послушљив, а, о — послушан.
поспешан, шна, шно — подесан, поводан.
посредје — посред, посреди.
поступак, м. — поступање, начин рада.
потајен, а, о — тајни, скривени.
поташтити се — потрудити се, постарати се.
поунијатити — учинити кога унијатом.
поуштавати — наговарати, световати.
похот, ж. — жудња.
похуђавати — кудити.
поцеловати се — пољубити се.
поцрнити се — обући се у црно, закалуђерити се.
почерпао — поцрпао.

почитајеми, а, о — поштовани, за поштовање; од исте су основе и речи: *почитатељ*, м. — поштовалац; *почитовати* — поштовати.

почти — готово, мало не.

поштење, с. — пошта, поштовање.

правда, ж. — истина; истина! заиста.

пребивати — бавити се, становати.

пребити (пребудем) — пробавити.

превићи (превикнути) — привићи.

превосходити,[14]) — превазилазити.

предварительни, а, о — претечни, претходни.

предел, м. — međa, граница; покрајина.

предика, ж. — поука у цркви.

предисловије, с. — предговор.

предмотак, м. — предмет.

предрасужденије, с. — предрасуда, заблуда.

представити — показати; замислити; *представљеније* с. — предлог, напомена.

предстатељ, м. — представник, заступник, поглавар.

предуведомити — напред јавити (известити); *предуведомљеније*, с. — напомена.

предузети – освојити, обладати.

предуспевати — напредовати.

прежњи, а, е — пређашњи.

презвитер, м. — свештеник.

преизрјадни, а, о — изврстан, особити.

преимуштество, с. — надмоћност.

преисполњен, а, о — препун.

пројествествен, а, о — натприродан.

преласни, а, о — заводљив.

прелат, м. — велики цркв. чиновник (у западних Хришћ.) са судском влашћу.

прелاستити — преварити, наговорити; отуда и *прелаштен* и *прелаштеније*.

прељубими, а, о — предраги.

пренебрегнути — пропустити, заборавити, занемарити.

преобразити — претворити, предругојачити.

преобратити — преокренути, претворити, прометнути.

препитавати — хранити; отуд и *препитаније*.

препјатствије, с. — препрека.

преповетка, ж. — приповетка.

препоштен, а, о — и сувише поштен.

пресловути, а, о — славни, чувени.

преставити се — умрети; *престављеније*, с. — смрт.

претворност, ж. — претварање.

претположити — напред ставити.

претпочитавати — више ценити, претпостављати.

претпријатије, с. — предузеће.

пречеснејши, а, е — најчаснији.

пречуствовати — слутити, напред осећати.

преухиштрен, а, о — лукав.

прибежиште, с. — утециште.

прибитак, м. — добитак, корист.

привешен, а, о — обешен.

приклад, м. — пример.

приключавати се — догађати се, дешавати се.

приключеније, с. — догађај.

прилежан, жна, жно — марљив; тако и *прилежаније*.

приличан, чна, чно — који (чему и коме) личи.

приличествовати — доликовати.

приметити — имати на уму.

примечаније, с. — напомена.

принципски, а, о — поглаварски.

принужден — принуђен, приморан.

припас, м. — јело, брашненица.
припетствије, с. — препрека.
припознанство, с. — признање.
присмотрити — опазити.
пристарање, с. — старање.
пристојан, јна, јно — који доликује, приличи, треба.
пристрастије, с. — држање једне стране, заузетост (неправедна) за што.
присуствије, с. — назочност.
приуготовљен, а, о — спремљен.
причасна, ж.— део Божје службе (у ист. цркви).
причина, ж. — узрок; отуд и *причинити.*
пришелац, м. — придошлица, дошљак.
пришествије, с. — долазак.
проведитор, м.— области управитељ.
провиђен, а, о — подмирен, снабдевен.
провизион, м.— добит, интерес.
производити — стварати.
происходити — излазити, потицати.
прокажен, а, о — губав.
пролог, м. — књига кратких животописа светих отаца.
промисал, м. и ж. — промисао, провиђење.
проницатељство, с. — разумевање, бистрина ума.
просвештавати — просвећивати, просветљивати.
просвештен, а, о[5]) — просвећен; отуд и *просвештеније.*
просити — молити.
проскомидија, ж. — жртвена молитва (део службе Божје).
простосрдачан, чна, чно — безазлен.
протеченије, с. — истек.
противречити — порицати, говорити противно.
протосинђел, м. — врховни синђел (духовнички чин, мањи од архимандрита).
процес — парница.
прочаја — остало; *прочи, а, е* — други, остали.
прошедши, а, е — прошасти.
псалтир, м. — салтир, салтијер.
публично — јавно.
пудинг, м. — инглеско јело (колачи).
пункт, м. — тачка, реченица.
путешествије, с. — путовање.

Р

Равномеран, рна, рно — подједнак.
разанствије, с. — разлика.
разве, — осем, ван, разма.
разлученије, с. — растанак.
размаживати — мазити (децу).
расказивати — причати.
расположити — разделити, наредити.
растити се — плодити се.
Рафаил, м. — Рафаел.
ревнитељ, м. — човек врло марљив, својски заузет за што.
ревност, ж. — марљивост, журстрина.
редут, м. — забава (бал) с маскама.
реч, ж. — беседа, говор.
ритмајстор, м. — коњички капетан.
ритор, м. — беседник, говорник.
рождество,[1]) с.— рођење (Христово), божић.
Росија, ж. — Русија; *росијски, а, о* — руски.
руковођење, с. — управљање.
руспија, ж. — рушпа (новац), млетачки дукат.

С

савршен, а, о — потпун; *савршено* — потпуно, са свим.
сад, м. — градина, врт, башта.

садржавати — одржавати; имати у себи.
сала, ж. — дворница, соба (велика) за дочек.
саландар, м. — милостиња калуђерима о задушницама.
саможивац, м. — човек усамљен, изван друштва.
самовољица, самовољство, с. — радња по својој вољи.
самољубије, с. — себељубље, егоисам.
сандук, м. — ковчег, скриња.
сатрап, м. — обласни управитељ (у Персији).
сверх[4]) — о, сврху.
свет, м. светлост, видело.
Света Гора, ж. — Атос.
светити се — посвећивати се.
Свети Четрдесет — место у Арбанији.
светотатство, с. — крађа светих ствари.
свидетељ, м. — сведок; од исте основе и *свидетељствен.*
свиреп, а, о — жесток, љут, суров.
свободан, дна, дно — слободан.
својствен, а, о — свој, властит.
својствено — управо.
седалиште, с. — седиште, престоница.
секрет, м. — тајна.
селни (цвет) — крин.
сељански, а, о — сељачки.
семо — овамо.
сен, ж. — сенка, хлад.
Сербов — Срба̂.
Сербос, м. — Србин.
сијасет, м. — невоља, белај.
силити се — упињати се, напрезати се.
синовски, а, о — синовљи.
сипа, ж. — сепија (морска животиња).
сиреч — то јест, „ова реч", што оно реч.
симпатија, ж. — особита наклоност.
склонити се — примаћи се, прићи.
склоњеније, с. — склоност, наклоност.
скорбити — жалити.
скоро — брзо.
scrupoloso (скруполозо) — сувише обазрив.
скудост, ж. — немаштина, оскудица.
сладошћа, ж. — сладост, сласт.
слаткослишан, шна, шно — пријатан за слушање.
слачајши, а, е — најслађи.
след, м. — траг.
следовање, с. — што даље долази, наставак; последица.
следователно — дакле, према том.
следствије, с. — последица.
следујући, а, е — потоњи, доцнији.
слово, с. — реч; беседа; језик.
словесни, а, о — разумни; отуда и *словесност.*
сложеније *(мира),* с. — стварење (света); састав; синтакса.
сматрати — гледати.
смилити се — допасти се.
смотреније, с. — обзир, поглед
смуштавати се — збуњивати се
смуштеније,[5]), [7]) с. — смутња, буна.
собеседовати[13]) — разговарати.
соблажњивати — завадити, наводити кога на зло.
соболезновати — бити болећ, жалити.
совершено,[4]),[13]) — са свим, потпуно.
содержавати — држати; — *се* — издржавати се.
содержаније, с. — издржање.
содружество, с. — друштво.
сожаловати — бити болећ, жалити.
соизволити — пристати.

сојуз, м. — савез, веза.
сокровиште, с. — чувалиште, остава.
сооппштити — доставити.
соответствованије, с. — одговарање (узајмично).
соседатељ, м. — друг при седењу.
состојаније, с. — стање.
состојати се — бити из чега састављен.
сострастије, с. — особита наклоност, симпатија.
сохрањеније, с. — чување, одржање.
спатарије, м. — чувар (надзорник) оружја.
списаније, с. — спис, дело.
сподобити — учинити кога подобним за што, употребити, удостојити; *сподобити се* — удостојити се.
способ, м. — начин.
способан, бна, бно — подесан, згодан, подобан.
способност, ж. — } подобност,
спосопствије, с. — } дар.
споспешан, шна, шно — повољан.
сприопштити — доставити.
средствије, средство, с. — начин, оно чиме се што ради.
старост, ж. — старање, брига.
староста, ж. — градски начелник.
стојећи — бавећи се.
стомах, м. — желудац.
стражњи, а, е — последњи.
стран, а, о — туђински, туђинац.
странољубије, с. — гостољубље.
страст, ж. — врло велика наклоност к чему (особито у рђаву смислу).
строптив, а, о — упоран, непослушан.
сујеверије, с. — } празновер-
сујеверица, ж. — } ство.
сујета, ж. — таштина.
сујетан, тна, тно — } празан,
сујетоуман, мна, мно — } ташт.
сумњавати — сумњати.
Сцила, ж. — морски гребен на калабријској обали (у Сицилији) преко пута вира Харивде; по старом веровању за лађе врло опасно место.
таман — баш, управо.
Тамишвар, м. — Темишвар.
тамишварски, а, о — темишварски.
тартана, ж. — мала лађа (на Средоземном Мору).
тас, м. — метални тањир (у цркви).
таштити се — хитати, журити се.
тврдоглавица, ж. — упорност.
теготан, тна, тно, — тежак, тегобан, досадан.
теологија, ж. — богословље.
терзија, ж. — кројач једне врсте чошног одела (мушког и женског); *терзилук* — терзијски занат.
термин, м. — рок.
тефтер, м. — списак, трговачка књига рачуна.
теченије, с. — ток, течај.
тип, м. — штампа.
типограф, м. — } штампар.
типографчик, м. — }
толкованије, с. — тумачење.
токмо (не —) — (не) само.
топрв — тек, управо сад.
торењ, м. — кула.
трактат, м. — расправа, књига.
трактер, м. — гостионица, прчварница.
трапеза, ж. — ручаоница; сто; храна.
требник, м. — црквена књига, ритуал.
тресавица, ж. — грозница.
Тријесте, м. — Трст, Тријешће.
триполицки, а, о — триполички.
трудољубив, а, о — вредан, радан.
трудно — тешко, с муком.
триумф, м. — слава у част победиоцу.

У

убедити — уверити (кога о чем); отуда је и *убеждавати.*
убећи — побећи.
убожество, с. — сиромаштво, убоштво.
уви! — јао!
увозити се — плести се, утрпавати се.
угашавати — гасити.
углубљавати (и — *се*) — удубљивати (и — се), улазити дубоко.
угодије, с. — угодност, угађање.
уготовати — спремити.
удоб — угодно, лако.
удовољствовати —задовољити.
удручавати — тлачити, притискивати, гњечити.
удручен, а, о — притиснут, притешњен, пригњечен, потлачен.
удрученије, с. — притисак, јарам.
ужасавати се — долазити у велики страх.
узбунтовати се — побунити се.
уједињен, а, о — усамљен, одвојен од света.
уједињеније, с. — осама, самоћа.
укрцати се — навести се,ући у лађу.
улеши (од *улез'ши*) — ушавши.
умишљавати — смишљати.
умиљеније, с. — милина.
умовеније, с. — умивање, прање.
унедрити — угнездити.
университет, ж. — велика школа, свеучилиште.
унијат, м. — хришћанин источнога обреда сједињен са западном црквом.
уничтоженије, с. — уништење.
уништожавати — уништавати.
унка, ж. — брежуљак, хумка.
унљив, а, о — доколан, беспослен.
упаживати — опажати.
упазити — опазити.
уподобити се — учинити се сличним.
уподобљавати се — намештати се.
управ — усправо, право.
управљајем, а, о — управљан.
упражњавати се — вежбати се.
упражњеније, с. — вежбање, занимање, посао.
урежденије, с. — уредба.
урод, м. — наказа, грдоба, лудак.
уродив, а, о — луд.
урок, м. — задатак, лекција, час.
усердије, с. — усрдност, љубав, добра воља.
усиљен, а, о — изнуђен, на силу створен, извештачен.
услаждавати се[6]) — наслађивати се.
услажденије,[6]), [7]) с. — наслада, уживање.
установити — поставити, уредити, основати.
установљеније, с. — уредба.
устремљеније, с. — тежење, брзина, јуришење.
устројен, а, о — уређен, удешен.
утешеније, с. — утеха; *утешитељан, љна, љно* — утешни.
утишити — утишати.
утолити се — утишати се; отуд и *утољавати се.*
училиште, с. —учионица, школа.

Ф

Фабрика, ж. — подграђе тамишварско.
фабула, ж. — басна, измишљена прича.
фаин, а, о — нежан, фини.
фајда, ж. — добит, корист.
фантазирати — лудовати, замишљати којешта.

ферман, м. — писмена заповест, повеља.

ферула, ж. — дашчица (лењир) на врху спљоштена и широка, којом су у старим школама били децу (за какву погрешку) по длановима (пацке).

Филипопољ, м. — Пловдин.

филологически, а, о — филологијски, по науци о језику.

фиргаз (од лат. *вирга*), м. — палица или снопић танкога прућа, којим су у старим школама тукли ученике, кад што скриве.

формула, ж. — изрека, образац.

фортеца, ж. — тврђавица.

фортуна, ж. — судбина, срећа (зла), невоља.

фтори (втори), **а, о** — други по реду.

фторник, м. — други дан у седмици, уторник.

Х

хак, м. — наплата, награда.

хан, м. — персијски владар.

Харивда, ж. — вир у калабр. затону у Сичилији; види *Сцила.*

Хиотац (Хиоца) — Хиоћанин, с острва Хиа.

хиротонисати — рукоположити, запопити.

хитрост ж. — лукавство.

холмић, м. — брежуљак, хумић.

Хормовит, Хормовитац (Хормовица), м. — човек из Хормова.

хујити — хучати.

Ц

царствујушти, а, е — владарски, који царује.

целитељан, љна, љно — лековит.

целовати — пољубити.

церемонија, ж. — обред, обичај у каквој свечаној прилици.

церемонисање, с. — снебивање, намештање.

цесарица, ж. — царица.

цефалонитски, а, о — кефалонијски.

Ч

чадо, с. — дете, чедо; *чадом* (З. п. мн.) — деци; тако су постале и сложене речи: *чадољубив* и *чадородије.*

чајаније, с. — чекање, очекивање.

часловац, м. — црквена књига, у којој су молитве распоређене по *часовима,* horologium.

част, ж. — део; *од части* — у неколико; *части слова* — врсте говора (у граматици).

частица, ж. — делић, честица.

человек, м. — човек; тако и сложене: *человекољубац, человекољубни, а, о* — човечни (хумани).

черпе — црпе (од *црпсти).*

чеса — чега; *чеса либо* — чега год.

чесни, а, о — частан; тако и поређено: *чеснији, чеснејши.*

чест, ж. — пошта, поштовање, част; *честан, сна, сно* — частан, поштен; *чесност,* ж. — часност, честитост.

чин, м. — ступањ у службеном реду.

чиновно — како треба.

число, с. — број.

чловек, м. — човек; тако и *чловеков.*

чловекољубије,[7]) с. — љубав према људима, човечност, хуманост.

чловечески, а, о — човечански, људски.

човечак, м. — мали човек.

чрево, с. — црево, утроба.

чреда, ж. — ред (којим свештеници служе у цркви); отуда и: *чредни, а, о.*

чрез — због, по, с помоћу.

чрезвичајни, а, о — особити, ванредни.

чрезјестествен, а, о — натприродан.

чрезмерни, а, о — прекомеран, претеран.

Чрна Гора — Црна Гора.

чувствиствељан, љна, љно — осетљив.

чувство, с. — осећање; *доћи у чувство* — освестити се, доћи к себи.

чуствовати — осећати; отуда и *чувствованије.*

чтеније, с. — читање.

Ш

шат — ваљда, еда.

шизматик, м. — отпадник, који припада шизми (расцепу), т.ј. другом хришћанском обреду.

шкапулати — избавити.

шкопулски, а, о — скопелски.

шпацирати — ходати, шетати се.

штампатор, м. — штампар, типограф.

штудирати — размишљати, учити.

шушчење, с. — шуштање.

шчастије, с. — срећа; *шчастљив* — срећан.

---

[1]) Овако имају *е* (место *а*) и речи: *божество; — величество; — љубезни; — мудрец; — отечество; — прошести; — рождество; — супружество, сердечни, срдечни; — чистосрдечан, чистосрдечије.*

[2]) Овако имају *ество* (место *штво*) и речи: *дружество, множество, пустињичество, убожество.*

[3]) Овако *ески,* (место обичнога *ски, чки, ки, ански*) имају и ове речи: *гречески; — исторически; — дружески; — мужески; — отачески, отечески; — философически.*

[4]) Овако имају *ер* (место *р*) и речи: *бесмертије, верховни; — жертва; — Сербија, сердечни, смерт, совершени; — усердни; — чистосердечност.*

[5]) Овако имају *шт* (место *ћ*) и речи: *немошт; — отвраштавати; — пештера, помошт, преосвештени; — свештени, собирајушти.*

[6]) Овако *жд* (место *ђ*) имају и речи: *междусобни; — награжденије, надежда, наслаждавати се; — опхожденије, осуждавати, осужденије; — побежден, поврежденије, потверждавати, принужден; — расуждавати, расужденије, рожденије; — убеждавати.*

[7]) Овако се на *ије* свршују и ове речи: *безобразије, безумије, бесловесије, бесмертије, благодареније, благословеније, богољубије; — виденије, владеније; — гостољубије; — диханије, дозвољеније, дрзновеније; — желаније; — званије; — изјашњеније, излитије, измењеније, измишљеније, изобилије, изреченије, искушеније, испо-*

веданије, испољеније, исправљеније; — љубљеније; — мњеније, мудрованије; — назначеније, намереније, наследије, небитије, неизвестије, неразумије, нерасудије; — опхожденије, орудије, остроумије, осужденије, очајаније; — писаније, побољшеније, погребеније, поруганије, послушаније, поученије, предградије, предложеније, противречије; — раскајаније, размишљеније, расужденије, рожденије; — самољубије, сожаљеније, сједињеније, списаније, среброљубије, средствије, страданије, странствованије, сумњеније; — увереније, удивљеније, укорењеније, умноженије, употребљеније, управљеније, ученије; — чистосрдечије, чудотвореније.

[8]) Овако су наставком *тељ* начињене и речи: *водитељ, воспитатељ, воспитатељница; — доброжелатељ; — желатељ, житељ; — љубитељ; — родитељница; — хулитељ, читатељ.*

[9]) Овако су наставком *ејши* (место с предметком *нај*) начињени и придеви: *блаженејши; — вернејши, верховнејши, внутрењејши; — достојнејши; — желатељнејши; — избранејши, искуснејши; — краснејши; — љубезнејши, љубимејши; — непорочнејши; — пожелатељнејши, пречеснејши, пријатнејши, пространејши; — свештенејши, сердечнејши, совершенејши, способнејши; — чеснејши, чувствитељнејши.*

[10]) Овако *им* (место *љив* или друкчије) имају и речи: *водим; — невидим, непоколебим, непроходим.*

[11]) Овако *воз* (место *уз* или друкчије) и *вос* (место *уз* или *вас* имају и речи: *возбудити, возвисити, возвишавати, возвратити се, воздух, возможност, возмоћи, вознамерити, возответствовати, возраст, — воскресенски, воскреснути, воскрешавати, воспитавати, воспиталиште, воспитаније, воспитатељница.*

[12]) Имају *от* (место *од*) и речи: *отложити, относити се, отстојати.*

[13]) Овако *со* (место *с* или *са*) имају и речи: *собирати, собор, совест, совет, советовање, советовати, совршење, сожалити, сожалити се, сожаљеније, создатељ, создати, сојединавати, сојединеније, соплеменик, сопротивити се, саставити, сосуд, сотворити, соученик, сохранити; — одсоветовати; — несовршенство;* — тако је *о* м. *а* и у речи: *љубов.*

[14]) Овако *пре* имају и речи: *преблагословен, превише, преизлишњи, прељубезни, прекрасни, преосвештени, пречесни, преуспевати.*

[15]) Овако су с *благо* сложене и речи: *благодареније, благодарност, благонараван, благопотребан, благопријатан, благоразумно, благородство, благосклон, благословеније.*

[16]) Овако су с *бого* сложене и речи: *богољубезни, богољубије, богопознанство, богоугодни.*

[17]) *Все* (место *све*) имају и речи: *всевидећи, всегдашњи, всеопити, всесрдечни.*

[18]) Овако су по две речи сложене у једну и ове: *благородноумни, братољубни; — веселовидни, високопочитаније; — двадесетпедгодишњи, добронараван; — злоговорљив, злонаравни; — истинољубитељ; — јединоплеменик; — красноличан, красноонараван, кроткопитоми; — лажљивобасновит; — љубведостојнејши, љубоистиност; — маловремени, многоцен, мореплаваније; — победоносни, подобослаб, праводољубив, правосудни, противстајати, противузаконовљавати; — светопочитајеми, седамдесетоглавни, славеносрпски, слаткосрдечни; — тихосладак; — чадољубиви, чистосрдечан; — чудотвореније; — хиљадугодишњи.*

Застарели или неправилни облици у Обрадовића су: имен*ем* (— ом), љубав*ију* (— љу), монах*ом*, нарав*ом*, народ*ом*, родов*ом*, синов*ом*, Турк*ом*, унук*ом*, читатељ*ем* (— има); мест*ам*, недр*ам*, слов*ам* (— има); чаш*ам*, пустињ*ами* (— ама); мест*и* (—има); — див*ији* (— љи); здрав*аго* (— ога); крајњ*еј*, мој*еј*, (—ој); бол*у*;— жив*у* (— е); растећ*и* (— ући); ћед*у*; — мисле*ње* (—шљ—); Христјанин (— шћ —); зак*те*вати (—хт—); *у*о (—х—), и т. д.